

ISAAC LEVINSOHN

EEN BLINDE ZWERVELING UIT ISRAELS GESLACHT OP WONDERLIJKE
WIJZE VERLOST EN TERECHTGEBRACHT DOOR HEM WIENS NAAM
“WONDERLIJK” IS

door hem zelf in het Engels beschreven

In Londen uitgegeven met de titel:

Conversion of the Russian Jew Isaac Levinsohn

Uit het Engels vertaald en van aantekeningen voorzien

door F. LION CACHET

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2008

WOORD VOORAF

Geachte lezer!

Wat was de apostel Paulus vervuld met een bewonderenswaardige liefde tot zijn broeders naar het vlees. Het wonderlijke van die liefde openbaart zich hierin wanneer hij zo oprecht bemint die hem haatten en vervolgden, omdat hij door de genade Gods verwaardigd werd de gekruiste Christus te beminnen en te prediken, Die zij haatten en verwierpen.

De uitdrukking van die wonderlijke liefde ontdekken wij ook op bijzondere wijze in Rom. 9 : 1-5, waar hij getuigt: *„Ik zeg de waarheid in Christus, ik lieg niet (mijn geweten mij mede getuigenis gevende door de Heilige Geest), dat het mij een grote droefheid, en mijn hart een gedurige smart is. Want ik zou zelf wel wensen verbannen te zijn van Christus voor mijn broeders, die mijn maagschap zijn naar het vlees: welke Israëlieten zijn, welke is de aanneming tot kinderen, en de heerlijkheid, en de verbonden, en de wetgeving, en de dienst Gods, en de beloftenissen; welker zijn de vaders, en uit welke Christus is zoveel het vlees aangaat, Dewelke is God boven allen te prijzen in eeuwigheid. Amen.”*

Die liefde deed hem op alle plaatsen waar hij Joden vond, met groot gevaar des levens, hun het Evangelie des kruises prediken en dreef hem ook gedurig biddend uit tot Gods genadetroon, opdat zij te eniger tijd mochten behouden worden.

Hij schrijft Rom. 10 : 1: *„Broeders, de toegenegenheid mijns harten, en het gebed dat ik tot God voor Israël doe, is tot hun zaligheid.”* Hier ontdekken wij dezelfde liefde die op volmaakte wijze was in het hart van de Man van smarten en zich zo zielsroerend uitte in Zijn bede voor vijanden: *„Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.”*

Lezer! Zou de biddende Hogepriester Christus Jezus en Zijn dienstknecht Paulus door een en dezelfde liefde gedrongen, ook niet gebeden hebben voor deze jeugdige Joodse zwerveling, die in dit boekje ons iets verhaalt van zijn zwerftocht vanuit Rusland naar Engeland, waar hij in de weg van Gods aanbiddelijke voorzienigheid zielsrust mocht vinden bij en in Hem, die gezegd heeft: *„Komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven!”* Lees het met aandacht en u zult moeten getuigen: ja, werkelijk, ook voor hem bad de biddende Hogepriester en als vrucht van Zijn bede, werd hij op Gods tijd een oprechte bidder en smekeling aan die genadetroon die altijd open staat voor een ellendig, arm en behoeftig volk.

Bad Christus in Zijn bede, Johannes 17, voor de gegebenen des Vaders om hun bewaring, heiliging, vereniging, maar ook om hun verheerlijking, zeggende: *„Vader, ik wil dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn die Gij Mij gegeven hebt; opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen die Gij Mij gegeven hebt”,* mogen wij dan niet geloven dat deze bede verhoord is óók voor deze ellendige zwerveling? Daar hij ook één was van de gegebenen des Vaders aan de Zoon, wilde Jezus hem zo graag bij Zich hebben. En toen hij die liefhebbende Jezus mocht leren kennen en liefhebben wilde hij ook zo graag bij Hem zijn. Mogen wij niet vertrouwen dat hij nu al vele jaren hij zijn Verlosser en Redder is, Die hij eenmaal zo bitter haatte, maar Die hem heeft liefgehad met een eeuwige liefde?

Mochten er, als vrucht en zalig gevolg van Jezus' bede, nog velen vanuit het blinde Jodendom toegebracht worden tot de Gemeente die zalig wordt, en Zijn onbegrijpelijke zondaarsliefde de bittere haat en vijandschap tot de Gekruisigde doden, opdat zij mogen leven door Hem.

Dikwijls zie ik met innig medelijden neer op het diep gezonken Jodendom (ook Christendom), waarvan er hier meer dan een miljoen in deze omstreken wonen; en rijst de bede omhoog: *o Heere, mocht het deksel van onkunde en blindheid eens weggenomen worden, de schellen van de ogen vallen, opdat zij Hem door het geloof mogen aanschouwen Die zij doorstoken hebben, en over Hem rouwklagen als met de rouwklage over een enige zoon, en bitter over Hem kermen gelijk men bitter kermt over een eerstgeborene. Zach. 12 : 10.*

Werd mij verzocht een voorwoord te schrijven voor de nieuwe uitgave van Isaac Levinsohn, ik meen aan het verzoek voldaan te hebben. Het is de wens van mijn hart dat het lezen van dit werkje gezeegend en geheiligd mag worden aan menig hart en men bij het beëindigen van het lezen mag aanheffen:

*Heilig zijn, o God, Uw wegen;
Niemand spreek' Uw hoogheid tegen;
Wie, wie is een God als Gij,
Groot van macht en heerschappij!
Ja, Gij zijt die God, die d'oren
Wond'ren doet op wond'ren horen;
Gij hebt Uwen roem alom
Groot gemaakt bij 't Heidendom.*

Ds. J. VAN ZWEDEN.
Passaic, New Jersey.

September 1932.

VAN DE VERTALER.

Ruim een jaar geleden kreeg ik “Isaac Levinsohn” in handen en direct kwam de gedachte in mij op dat het werkje, in een Hollands gewaad gestoken, nog meer van dienst kon zijn om Christenen belang te doen stellen in Israël en kinderen Israëls tot de Messias te leiden. Persoonlijke kennismaking met de schrijver, en de goede getuigenissen, die ik in Londen over hem inwon, namen alle twijfel weg omtrent de waarheid van zijn mededelingen, zodat ik met vrijmoedigheid tot de bewerking kon overgaan.

Ik heb gebruik gemaakt van de mij verleende vergunning om het oorspronkelijk, aan welks redactie weinig zorg besteed is, in zulk een vorm te brengen als mij voor Hollandse lezers geschikt zou voorkomen. Hier en daar heb ik een kleine verandering in de volgorde gemaakt; en in plaats van slaafs te vertalen, heb ik getracht de schrijver Hollands te laten spreken zoals hij zich in het Engels uitdrukt.

Ter verklaring van enige Joodse gebruiken en wetten, waarop in het boekje bedoeld wordt, volgt een aanhangsel; dat ik graag vollediger gezien had dan het bestek van dit werkje toelaat. Om de lezer te hulp te komen, is het alfabetisch ingericht.

En hiermee zij “Isaac Levinsohn”, ook in onze taal, de Heere bevolen. Kere ook dit woord niet ledig weder, maar doe het wat Hem behaagt, óók tot bekering van Israël.

Valkenburg a/d Rijn.

Kerstdag 1880.

F. LION CACHET.

HOOFDSTUK 1.

Ik ben geboren in de stad Kovno, in Rusland, in het jaar 1855. Mijn ouders zijn zeer vrome Joden, die God trachten te verheerlijken, volgens de Joodse overleveringen. Mijn vader vast elke maandag en donderdag, om het vlees te doden en rechtvaardig te worden voor God, die gezegd heeft: “zijt heilig, want Ik ben heilig; weest gij volmaakt, gelijk Ik volmaakt ben.” Het is altijd de wens van mijn vader geweest, om zijn kinderen op te voeden in de vreze des Heeren, en vooral dat zijn zonen vrome Joden zouden mogen worden.

Mijn broer, die ouder is dan ik, had geen begeerte om de raad van mijn vader te volgen, of de Talmud te bestuderen en een Rabbi te worden; hij wilde liever vreemde talen leren, filosofie en natuurkundige wetenschappen. Daartoe bezocht hij eerst het gymnasium te Kovna, waar hij onderscheiden examens aflegde, en daarna de Hogeschool te Gradno, waar hij zijn studie besloot. Mijn vader was er echter niet mee tevreden, dat mijn broer zich zo aan wereldse studie overgaf, en hij besloot mij op te laten voeden als een vrome en godsdienstige Jood. Onder het opzicht van een Rabbi die uitmuntte door ernst, ijver en godsvrucht.

Toen ik vijf jaar oud was begon mijn vader mij de Hebreeuwse taal te leren, en nauwkeurig de gebeden te lezen voor de morgen, middag en avond. Hij drukte mij ook op het hart, dat, indien ik altijd deed wat mijn Rabbi zou verlangen, hem in alles zou gehoorzamen, en driemaal daags bidden, God zeer tevreden met mij zijn zou. Deze gedachte: “God zal tevreden met mij zijn”, zonk zeer diep in mijn hart, en ik deed altijd wat mijn geliefde vader en moeder, en vooral wat mijn Rabbi mij geboden. Ik gehoorzaamde altijd het grote gebod van de Thora, (de Wet): “Eert uw vader en uw moeder”, gelijk ook de woorden van de mondelinge wet: “de Rabbi te vrezen is als de vreze des Heeren.”

Toen ik acht jaar oud was kon ik reeds ieder gedeelte van de Hebreeuwse Thanach (O.T.) lezen, en evens Targum en Rashi.¹ Spoedig daarna, toen mijn Rabbi zag hoeveel vorderingen ik hierin gemaakt had, begon hij mij ook in de Talmud te onderwijzen en bewoog hij mij, om langzamerhand het lezen van de Thanach op te geven, daar de studie van de Talmud belangrijker was. Ik volgde zijn raad stipt op, en besteedde hele dagen in studie met hem in zijn eigen woning, daar ik de enige leerling was, die hij zou opvoeden en onderwijzen in de leer der Rabbijnen.

Op mijn tiende verjaardag verzocht mijn vader enige van zijn geleerde vrienden en de Rabbi, mijn onderwijzer, met nog drie andere Rabbijnen, om mij een examen af te nemen en hun gevoelen te kennen te geven, of ik de nodige talenten bezat om Rabbi te worden. Dit examen legde ik met goed gevolg af. Hierover was mijn vader zó verheugd dat hij een maaltijd gaf aan al de armen, die tot de synagoge behoorden en droeg hun op God voor mij te bidden, opdat ik een Rabbi mocht worden. Mijn vader beloofde mij 50 roebels, indien ik, op mijn dertiende verjaardag, een ander examen behoorlijk aflegde. Zeer in mijn schik hierover werd het mij, meer dan ooit te voren, ernst om een heilig leven te leiden.

Kort hierna echter begon ik er over te denken wat eigenlijk Gods Woord was, en kwam ik tot de overtuiging dat de Thanach het Boek moet zijn, dat God ons gegeven heeft. Ik vroeg daarom aan mijn Rabbi *of ik niet wat meer tijd besteden kon aan het*

¹ Zie: Targum enz.

lezen van de Thanach. Mijn Rabbi echter begeerde dat ik al mijn tijd doorbrengen zou met de studie van de Talmud. Gewillig volgde ik zijn raad. Maar omdat ik een grote begeerte had om de Thanach te lezen, besloot ik dit een uur voor ik ging slapen te doen en twee uren iedere morgen vóór het ochtendgebed.²

Vele maanden gingen dus voorbij en ik volgde ijverig de onderrichtingen op van mijn geliefde ouders en van mijn Rabbi.

Toen mijn dertiende verjaardag naderde, werd ik onderwezen in de artikelen van de Joodse geloofsbelijdenis en in de hoofdleer van het Joodse geloof. Mijn Rabbi leerde mij dat ik, zodra ik dertien jaren oud zou worden zijn, als een man zou worden gerekend en verantwoordelijk zou zijn voor onze God, Jehovah. De aangrijpende gedachte, dat ik verantwoordelijk zou zijn voor mijn zonden maakte een diepe indruk op mijn gemoed en deed mij ernstig vragen: “wat moet ik doen om zalig te worden?” Toen ik twaalf jaren en elf maanden oud was nam mijn vader mij mee naar de synagoge. Hij hield mij voor ogen dat al de zonden, die ik tot hiertoe bedreven had, op zijn rekening kwamen, maar dat ik, van de dag dat ik dertien jaar oud zou zijn, zelf verantwoordelijk voor God zou wezen voor alles waarin ik zou overtreden. Ik verzocht mijn vader mijn zonden nog twee of drie maanden langer te dragen, daar ik vreesde al zeer spoedig tegen de Heilige te zondigen. Maar mijn vader zei mij dat dit niet kon.

Ik begon hierop bitter te wenen, want ik was er zeker van, dat het geheel onmogelijk voor mij was om een heilig leven te leiden. Ik had ernstige gedachten over de onbegrensde heiligheid en reinheid van de grote Schepper, en toen ik dacht aan de verdorvenheid van 's mensen hart werd ik overtuigd dat er in mij niets was dan zonde. Toen mijn vader mij echter zei, dat ik mij nu gereed moest maken om verantwoordelijk te zijn voor God wegens mijn zonden, besloot ik het te doen. Maar sinds die dag heb ik de last van mijn zonden zeer zwaar voelen drukken. Ik heb die last met smart gedragen. Maar liefelijk waren de ogenblikken toen Jezus tot mijn ziel zei: “Zoon, uw zonden, die vele zijn, zijn vergeven.”

Op mijn dertiende verjaardag nam mijn vader mij mee naar de synagoge, waar hij mij de Heere offerde, met een gebed, volgens Joods gebruik, en met dankzegging aan God, dat hij nu niet langer verantwoordelijk was voor mijn zonden. Op dezelfde dag nodigde mijn vader verscheidene ouderlingen van de gemeente en mijn Rabbi uit, die onderzochten wat ik geleerd had sinds mijn tiende verjaardag. Toen het onderzoek voorbij was verklaarden de Rabbi en de anderen, dat zij overtuigd waren, dat de God van onze vaders, Abraham, Izak en Jacob, mij geroepen had om een leraar te zijn van het Joodse geloof, zeggende: *De Heere zegene u als Efraïm en Manasse, enz.* Mijn vader gaf mij daarop de beloofde vijftig roebels, maar ik verzocht hem het geld uit te delen onder de armen van de synagoge en hun te vragen voor mij te bidden, hetwelk geschiedde.³

De volgende dag ging ik naar de synagoge om te bidden met mijn tfillien⁴ om en was ik zeer nauwlettend in mijn gebeden, die twee uren duurden. Ik werd er moe en afgemat van, en toen ik, na het gebed, mijn tfillien wilde oprollen, liet ik ze per ongeluk op de vloer vallen. Ik vastte nu de hele dag, en bleef zonder eten of drinken gedurende twaalf uren, overeenkomstig de leer van de Rabbijnen. Ik deed dit echter gewillig, omdat het mijn lust was alles te doen wat God kon behagen.

Ik begon kort hierna zeer bekommerd te worden over mijn gerechtigheid voor God. Ik

² Zie: gebeden der Joden.

³ Zie Bar-Mitsvah.

⁴ Zie: Tfillien.

gevoelde dat geen van mijn goede werken mij waarlijk rechtvaardigen konden voor de Heilige, en ik had ernstige gedachten omtrent de eeuwigheid. Toen mijn lieve moeder mij zo bekommerd zag, vroeg zij mij wat er met mij gebeurd was. Ik viel haar om de hals, kuste haar en weende bitter. “Moeder”, zei ik eindelijk, “ik ben zo bevreesd dat God niet tevreden zal zijn met mijn deugdzaamheid. Ik gevoel ook, dat zo ik door de dood zou worden weggenomen, ik onwaardig zou zijn om, zonder vergeving, voor God te bestaan.”

Mijn lieve moeder echter trachtte mij te overtuigen, dat ik zalig zou worden, indien ik zou volharden in de studie van de Talmud, de vermaningen van mijn Rabbi gehoorzamen, alles doen wat mijn vader en moeder begeerden en drie maal per dag bidden. Dit antwoord gaf geen voldoening aan mijn zoekend hart.

Enige weken gingen voorbij, en ik ging voort met de studie van de Talmud onder opzicht van mijn onderwijzer. Bij zekere gelegenheid vroeg mijn Rabbi mij wat er aan scheelde, en zei dat hij een grote verandering in mij bespeurde sinds mijn dertiende verjaardag. Ik antwoordde hem, dat, sinds ik verantwoordelijk geworden was voor mijn zonden, ik gevoelde dat ik nooit gerechtvaardigd voor God zou worden, en dat ik dikwijls gekweld werd door de vrees voor de dood. Ik weende bitter en zei: “Rabbi, indien ik sterf, waar zou ik heengaan?”

Hij antwoordde: “Je zou eerst voor je zonden gestraft worden”, verder dat iedereen, die 's moeders melk gedronken had, voor enige tijd naar de hel moest gaan, maar dat de goeden, na hun straf, in het Paradijs zouden komen met Abraham, Izak en Jakob. Dit kon mij niet voldoen, en de vrees voor de dood werd steeds sterker. Zo ging ik voort, zeer neerslachtig en eenzaam, niet wetende wat ik doen moest om zalig te worden. Tot ik op zekere dag mijn vader vroeg of *hij wist langs welke weg ik zalig worden kon*. Maar ongelukkig kon hij mij geen beter antwoord geven dan ik reeds van mijn Rabbi ontvangen had. Toen mijn vader bemerkte hoeveel ik leed onder mijn studie, raadde hij mij gedurende enige maanden het onderzoek van de Bijbel en de Talmud op te geven, en een betrekking te vervullen op een politiebureau.

Zo kwam ik eerst gedurende enige tijd op een politiebureau, en later op het kantoor van een rechter, waar ik enige maanden bleef. Ik gevoelde nochtans dat ik meer thuishoorde in de synagoge en bij mijn studie, en dat ik een vrome Lood en een Rabbi moest worden. Ik verliet het kantoor, ging naar mijn vader en mijn Rabbi, en zei tegen hen, dat ik mij met niets anders wilde bezighouden dan met het werk van God; dat gaf hun veel genoegen.

Ik begon opnieuw elke morgen en avond de Thanach te lezen en nauwkeurig te onderzoeken, en met verbazing bleef ik staan bij de woorden van de Psalm: „Er is niemand rechtvaardig, ook niet één.” Dit maakte een sterke indruk op mijn hart, en ik gevoelde mij vast overtuigd, dat ik nimmer in de hemel zou komen daar ik niet rechtvaardig worden kon. Ik zei: “Zelfs de Thanach leert mij dit.” Met tranen in de ogen ging ik opnieuw naar mijn moeder, en verzocht haar mij te zeggen wat ik doen moest om zalig te worden.

Mijn moeder weende zeer en antwoordde: “Het zal je wèl gaan, indien je volharden zult in de geschreven en mondelinge wet.”

Daar ik geen voldoening krijgen kon voor mijn arme, hongerende ziel, bleef ik vele maanden in grote ellende en vertwijfeling, totdat ik zeer ziek werd en in grote zwakheid wanhopig aan mijn bed werd gebonden. Mijn lieve ouders deden alles wat in hun vermogen was tot mijn herstel, maar hoe meer hoop zij hadden op mijn herstel hoe meer mijn neerslachtigheid toenam.

Op zekere dag, terwijl de tranen mij over de wangen rolden, zei ik tegen mijn vader

“Lieve vader, u bent zo lief en u toont mij uw innigste liefde in al uw pogingen tot mijn herstel. Niets ter wereld zou mijn hart gelukkiger moeten maken dan te zien hoe lief mijn vader mij heeft. Maar o lieve vader, dit kan mij nochtans niet tevredenstellen. Ik wens te gevoelen dat de God van onze vadersen mijn God en Vader is en dat Hij mij liefheeft met Zijn vaderlijke liefde.”

Kort daarna kwam de dokter mij bezoeken, gelijk ook vele vrienden en betrekkingen, die mij wilden zien. Mijn lieve moeder kwam, bitter wenende, binnen, en vroeg de dokter of hij hoop had op mijn herstel, waarop hij antwoordde: “twijfelachtig”. Mijn lieve moeder barstte nu uit in tranen en klagten, viel op mijn bed en kustte mij, zeggende: “Mijn kind, ik herinner mij dat je mij verscheiden malen gevraagd hebt wat je doen moet om zalig te worden. Je hebt mij ook gezegd dat je bevreesd was om te sterven, omdat je een zondaar bent voor God. Hoe voel je je nu?”

Ik antwoordde: “Ik ben verloren! Ik ben verloren!” Daarna hief ik mijn handen en mijn hart naar boven, tot de Heere, met de woorden van de liefelijke zanger in Israël, Ps. 119 vers 18: “kalenai veabitah niphlaooth mithorathega” dat is: “Ontdek mijn ogen dat ik aanschouw de wonderen van Uw wet.” Geheel uitgeput bleef ik nu verscheiden dagen en nachten zonder een woord te spreken en steeds meer werd ik door duisternis en vrees voor de dood omringd.

Nog eenmaal dacht ik aan de woorden van David: “Ontdek mijn ogen,” enz. Mijn Rabbi en anderen kwamen mij bezoeken, zo men meende voor de laatste maal. Zij verenigden zich in het gebed, en lazen onderscheiden Psalmen, zoals dit ons gebruik is in tijden van ziekte. Ik kon toen weinig spreken, en zei: “Bidt dat de Heere mijn ogen opent, dat ik de God van mijn vadersen mag kennen als mijn God; dat zal mij genoeg zijn.”

De Heere hoorde mijn gebed: langzamerhand werd ik beter. De dokter, die mij andermaal bezocht, raadde mijn vader aan mij naar het ziekenhuis te zenden. Mijn vader vroeg aan mijn moeder, hoe zij daarover dacht. Maar mijn lieve moeder antwoordde: “Mijn huis is niet voor mij zelf; mijn goed is niet voor mijzelf; mijn leven is niet voor mijzelf - het is alles voor mijn lieve Isaac; mijn Isaac zal in mijn huis blijven en de dokter moet hem elke dag bezoeken.”

Dank zij God, die de overwinning geeft! De Heere, in Zijn genade, richtte mij op en gaf mij sterkte en gezondheid, zodat ik na enige weken geheel hersteld was.

HOOFDSTUK 2.

Direct na mijn herstel zei ik tegen mijn vader, dat ik graag mijn geboorteland zou verlaten, en in het buitenland zoeken waarnaar mijn ziel verlangde. Mijn vader echter wilde mij niet naar het buitenland laten gaan. Maar zijn weigering baatte niet.

Op zekere nacht toen ik in mijn Gemara⁵ las, viel ik van vermoeidheid in slaap. Plotseling werd ik wakker met de woorden Genesis 12 vers 1: “Ga gij uit uw land, en uit uw maagschap, en uit uws vaders huis, naar het land, dat Ik u wijzen zal.” Deze woorden vielen diep in mijn hart en met geen mogelijkheid kon ik ze vergeten. Ik zei toen tegen mijn vader dat, zo hij zijn toestemming niet wilde geven tot mijn reis, ik dan zonder die moest gaan.

Mijn vader, ziende dat niets mij kon verhinderen om mijn geboorteland te verlaten,

⁵ Zie Gemara.

gaf daarop zijn toestemming, biddende, dat de God van Israël mij vergezellen mocht waar ik zou heentrekken.

In juli 1871 nodigde mijn vader vele vrienden en betrekkingen in zijn woning, om mij nog eens te ontmoeten voor ik mijn geboorteland zou verlaten. Toen zij verzameld waren trachtten zij, bijna allen, mij over te halen om thuis te blijven. Dit was een moeilijk ogenblik voor mij. Ik gevoelde zeer goed, dat ik, mijn vaders woning verlatende, een goed “thuis” zou verliezen, en bovenal vader, moeder, betrekkingen en vrienden; nochtans kon ik hun raad niet aannemen, daar ik mijn hart raadpleegde, dat voortdurend naar uitkomst zocht. Met die ene begeerte om heen te gaan vervuld, gevoelde ik mij zeer getroffen door het aanhouden van mijn vrienden, en riep ik uit: “Als ik niet gaan mag dan mag ik niet, maar dan kan en mag ik ook niet leven!” Daarop begonnen zij mij gezamenlijk te vertroosten, en mij voorspoed op mijn reis toe te wensen. Ik was toen zestien jaren oud.

De volgende morgen moest ik op reis gaan. Vele vrienden en bloedverwanten en allen, die in enige betrekking stonden tot mijn ouders, kwamen om mij vaarwel toe te roepen. In de namiddag gingen wij, een gezelschap van ongeveer honderd mensen, naar het spoorwegstation, dat ongeveer vijf (engelse) mijlen van ons huis was. Toen ik mijn moeder groette, schreide ik zó bitter, dat ik bijna niet kon zien. Ik dacht aan de tere liefde van mijn moeder, en dat ik misschien nimmer in deze wereld iemand zou ontmoeten, die mij zo lief zou hebben. Al mijn vrienden weenden.

Toen ik mijn geliefde vader vaarwel zei, kuste ik hem. Mijn beminde vader legde zijn handen op mijn hoofd, en zei: “Moge de God van onze vaders Abraham, Izak en Jakob u behoeden en u bewaren nabij Zijn heilig Woord, de Thanach èn de heilige voorschriften van onze heilige Rabbi's.” (Gemara). En ik antwoordde: “*Amen, ja Amen!*”

Alleraandoenlijkst was het ogenblik toen ik in de coupé zat en de trein zich in beweging zette. Mijn geliefde vader mijn vrienden, mijn moeder met haar zuigeling in de armen, hielden de handen naar omhoog; toen viel mijn moeder in zwijm. Nooit zal ik dit uur vergeten. Ik viel neer, geheel machteloos, totdat de mensen mij weer tot mijzelf brachten. Zittende in de wagon, hief ik mijn stem op tot de Heere en bad, dat Hij mij in Zijn armen mocht nemen, en mijn Vader, Moeder, Broeder, Vriend, ja alles in allen zijn. Weinig kon ik toen denken, dat ik eenmaal in staat zou zijn, om met een hart vol voldoening te zeggen:

*“Jezus, mijn Herder, Broeder, Vriend, Profeet en Priester, Koning;
Mijn Weg, mijn Leven en mijn Al.”*

Maar de Heere heeft mij in de weg geleid, die Hij voor mij heeft afgebakend, opdat ik die zou bewandelen.

De trein bracht mij naar een stadje op de grenzen van Rusland, genaamd Verbelow. Daar niemand het land mag verlaten zonder bepaalde vergunning van het Russische gouvernement, en ik ongelukkig die vergunning niet had, kostte het geen geringe moeite om over de grens te komen; en moest ik mijn kans waarnemen. Het werd avond; ik was zeer vermoeid, en zo ging ik naar het huisje van een Jood, met verzoek daar die nacht te mogen blijven. Maar tot mijn teleurstelling hadden zij geen kamer voor mij. Zij lieten mij echter op het dak van het huis slapen, waarover ik zeer verblijd was.

De volgende morgen, tegen zes uur, stond ik op en ging er vandoor, angstvallig uitzienende naar een gelegenheid om over de grens te komen. De grens is een sloot of gracht met water gevuld, slechts op sommige plaatsen ondiep. Het is een wet in

Rusland dat een ieder die het buitenland wil bezoeken, een paspoort moet hebben van de gouverneur der provincie, en zulke paspoorten worden niet gegeven aan jonge mensen, die waarschijnlijk niet terug zullen keren, vooral als zij aan hun militaire verplichtingen nog niet hebben voldaan, hetgeen met mij het geval was.

Ik schreide bitter bij de gedachte dat de soldaten, die de wacht hielden, het recht hadden hun wapens te gebruiken en een ieder neer te schieten, die het zou wagen zonder vergunning over de grens te gaan. Ik stond geruime tijd stil en lette op de bewegingen van de soldaten, die op en neer liepen, terwijl ik in een korenveld verscholen, door hen niet opgemerkt werd. Eindelijk, toen zij enige passen verder gegaan waren, trok ik haastig mijn laarzen uit, om minder geluid te maken, en liep toen in grote vrees naar de grens, die ik met de hulp des Heeren in veiligheid overkwam. Gelukkig was er aan de andere kant een korenveld, waarin ik mij verschuilde.

Toen de soldaten mij zagen, haastten zij zich wel, maar gingen de grens niet over, daar dit verboden is. Eén van hen vuurde op mij, doch, de Heere zij dank! zonder mij te raken. Ik liep door het korenveld, en kwam aan een dorpje, waar ik op de trein stapte naar Köningsbergen in Duitsland.

In dezelfde wagen zat een jonge man, die een praatje met mij aanknoopte en zeer vriendelijk scheen. Wij waren alleen in het rijtuig, en, daar ik vermoeid was - geen bijzonder goede nacht gehad had -, viel ik in slaap. Toen de trein eindelijk bij een station kwam, hoorde ik het toeslaan van een deur, en bemerkte ik dat de jonge man uit het rijtuig was gesprongen; en dat hij mijn zakken leeggemaakt had en daarom uit het rijtuig was gesprongen. Toen wij aan het station stilhielden, deelde ik de stationschef mijn wedervaren mee. Een half dozijn Duitse gendarmes werden hierop onmiddellijk uitgezonden, om de jongeman te vinden, en terwijl ik nog in het station zat, zag ik een gendarme aankomen met de dief, op een paard vastgebonden. De jonge man was gevonden, zittende onder een boom en bezig met het geld te tellen, dat in mijn beurs was. Ik kreeg het mijne terug en zette de reis voort met de volgende trein. Ik kwam te Köningsbergen en bleef daar enige tijd, om iets van Duitsland te zien. Maar mijn ziel vond daar geen voldoening.

Van Köningsbergen ging ik naar Berlijn, waar ik enige weken bleef. Ik schreef toen aan mijn geliefde ouders. Mijn vader antwoordde, dat hij mij Gods zegen toewenste en hoopte dat ik nimmer verder zou gaan dan Berlijn. Mijn antwoord was, dat ik mij graag aan de wensen van mijn vader onderwierp, maar dat, zo de Heere mij verder leidde, ik Zijn stem moest gehoorzamen. Na enige weken in Berlijn te hebben doorgebracht, kreeg ik, door mijn bekendheid met de Duitse taal, een betrekking als jongste klerk op een kantoor. Maar mijn ziel vond hierin geen behagen, vooral omdat de Joden in Duitsland niet zo godsdienstig zijn, noch de plechtigheden en godsdienstige gebruiken zo strikt waarnemen als de Joden in Rusland en Polen. Ik schreef toen aan mijn geliefde vader en deelde hem mee dat ik niet langer in Duitsland blijven kon, omdat ik daar de Joodse godsdienst niet zo goed kon waarnemen als in mijn geboorteland. Het antwoord van mijn vader was als volgt:

Mijn geliefde Isaac.

Ik heb je brief ontvangen, en het spijt mij te horen dat je van plan bent om Duitsland te verlaten, zodat je zeer ver van ons verwijderd zijn zult. Mijn geliefde kind, ik kan niet zeggen wat wij omtrent je gevoelen. Iedere dag stort je moeder tranen, en klaagt, omdat onze Isaac niet bij ons is. Mijn kind, wij zouden zo dankbaar en zo onuitsprekelijk gelukkig zijn, als je naar huis wilde terugkeren. Je

moeder zegt, dat sinds haar bemind kind vertrokken is, de vreugde en troost van haar hart is weggegaan. Geloof mij, dat is ook mijn ondervinding. Kan ik je niet bewegen om naar huis terug te keren, blijf dan in Duitsland. Houd dan, om Gods Naam, de geboden zeer nauwkeurig; de mondelinge en schriftelijke wetten. Mogen deze het doel van je leven zijn en je naaste gezellen. Tracht ook je tfillien zuiver te houden. En moge de God onzer vaderen, Abraham, Izak en Jakob, met je zijn. Amen. Adieu, adieu, adieu.

Hierop antwoordde ik als volgt:

Aan mijn zeer beminde ouders.

Mijn geliefde Vader.

Ik heb uw brief met veel blijdschap gelezen, maar ik moet u dadelijk zeggen, dat ik gevoel dat het niet Gods wil is, dat ik in Duitsland zal blijven of naar Rusland terugkeren, Ik heb nog geen gelukkig uur gehad sinds ik ons huis verlaten heb. Iedere avond, als ik mijn hoofd op mijn kussen leg, ween ik bitter over de liefelijke zegeningen, die ik heb achtergelaten. Maar ik moet zeggen, dat ik een verre reis moet maken totdat de God onzer vaderen mijn arme ziel verzadigt. Laat mij u ook zeggen dat ik moeite en zorgen verwacht, totdat ik mijn begeerte verkrijg. Maar ik ben tevreden de stem te gehoorzamen van Hem, die onze vaderen uit al hun noden gered heeft.

Mijn waarde en zeer geliefde ouders, ik sta gereed mijn reis voort te zetten; schrijft mij dus niet voor ik te Hamburg zal zijn gekomen, van waar ik n weer zal schrijven. Vrede zij met u, nog eenmaal, mijn geliefde moeder, Ik droom altijd dat ik u zie, geliefde moeder, wandelende langs de straten van Kovno, en vragende: Waar is mijn liefste kind, Isaac? Liefste moeder, ik zal u nooit vergeten! Ja ik kan niet anders dan gedurig aan u denken, en zal dit doen tot mijn ogen zich in de dood sluiten. Vaarwel.

Ik blijf, geliefde ouders,
Altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN.

Na deze briefwisseling vertrok ik van Berlijn naar Hamburg. Daar ik een grote begeerte had om zoveel als mogelijk was van Duitsland te zien, zette ik mijn reis voort, te voet. Toen ik drie of vier uur gelopen had ontmoette ik twee jongens - de een geboren in Polen en de ander in Pruisen - waarmee ik kennis maakte. Ik bemerkte dat zij op reis waren naar Engeland, maar vóór hun overvaart wilden ze Duitsland, Oostenrijk, Saxon, Hannover en Brunswijk doorreizen. Ik vroeg hun, of ik in hun gezelschap kon reizen, daar ik ook naar Engeland ging, en tot mijn blijdschap stemden zij hierin toe.

Het doet mij leed dat ik mij niet al de steden en dorpen herinneren kan, die wij doortrokken, en waarvan ik anders een beschrijving zou kunnen geven. Zo reisden wij gedurende enige tijd met ons drieën. Ongelukkig voor ons hadden wij geen paspoorten, en werd het ons nergens vergund de nacht over te blijven, vooral daar het zo kort na de Frans-Duitse oorlog was en de inwoners zeer nauwlettend waren. Wij waren dus verplicht om in de korenvelden of in de bossen te slapen, en soms op een kerkhof. Dikwijls lagen wij neer, moe en afgemat, tot wij weer wakker werden, doornat van de regen. Desniettemin reisden wij altijd verder en verdroegen onze ongemakken zo goed mogelijk.

Op zekere dag rustten wij in een bos en, daar ik zeer moe was, viel ik spoedig onder

een grote boom in slaap. Toen ik zeer vast sliep, namen deze beide jonge mensen al het goed uit mijn zakken en het pakje kleren, dat onder mijn hoofd lag en lieten mij, zonder geld en zonder kleren, alleen in het bos achter. Toen ik wakker werd en tot mijn grote verbazing merkte dat ik bestolen was, weende ik zeer, niet wetende wat mij te doen stond. Ik zag op naar de hemel en riep tot de Heere om leiding. - "Leid mij in Uw waarheid", was mijn gebed.

Ik besloot zo rechthout te gaan als mogelijk was. Na enige uren gelopen te hebben werd het avond, alles om mij heen werd in duisternis gehuld, en ik was alleen, moe en hongerig. Geen brood om te eten! Geen water om te drinken! Geen geld om iets te kopen! Geen bed om op te slapen! Ik ging voort in de duisternis, wenende en biddende, tot ik eindelijk in de verte een lichtje zag. Na bijna nog twee uren gelopen te hebben, kwam ik aan een boerenwoning, de plaats, waar ik het licht gezien had. Ik klopte aan de deur, die daarop door een oude juffrouw geopend werd. Op de vraag wie ik was, antwoordde ik: "Ik ben een arme Jodenjongen, op reis naar Engeland; ik heb honger en ben vermoeid; ik denk dat ik zal sterven." De oude juffrouw nodigde mij binnen, gaf mij iets te eten en een bed om te slapen, zodat ik kon uitrusten.

De volgende morgen zette ik mijn reis voort naar het naaste dorp, achttien Engelse mijlen van daar. Mijn weg voerde door verscheidene bossen. Ik had een stuk brood, dat ik opat, maar verder niets meer tot ik het dorp bereikte.

Toen ik omtrent drie uur gelopen had, kwam ik in een groot bos, waar ik een oude man ontmoette met een pakje. Ik vroeg hem of hij niet een stuk brood voor mij had. "Met genoeg", antwoordde hij, maar toen hij het mij aanbood weigerde ik het, omdat er boter op was en ik, als Jood, geen boter mocht eten door Christenen gemaakt. Ik moest dus hongerig mijn weg vervolgen, raakte van het rechte pad en liep nog vier uren verder tot ik in een bos kwam, waar ik ging liggen om te slapen. Toen ik wakker werd was het geheel donker; het was nacht en ik was alleen in het bos.

HOOFDSTUK 3.

Het is mij niet mogelijk in woorden weer te geven, wat ik gevoelde, toen ik bemerkte dat ik mij geheel verlaten in het bos bevond. Ik schreide ernstig tot de God mijner vaderen, en bad Hem, dat Hij in genade een einde aan mijn leven wilde maken. Ik begon te vrezan, dat al wat ik ondernomen had slechts het gevolg was van de dwaasheid van mijn boos hart; vooral toen ik dacht aan de liefelijke voorrechten, die ik genoten had onder het dak van mijn beminde ouders. En nu was ik alleen in de wereld! Ik zat neer in het bos, zuchtende, wenende en biddende dat de Heere mij genadig wilde zijn. Maar hoe meer ik bad en weende, hoe meer duisternis, vrees en ellende er over mijn ziel kwam. In die toestand viel ik weer in slaap onder een boom in het stille wond.

In mijn slaap werd ik gekweld door zeer pijnlijke dromen; ik zag mijn teer beminde moeder her- en derwaarts lopen om mij te zoeken. Toen ik wakker werd was het nog altijd pikdonker, maar ik moest ondanks de verschrikkingen van de nacht, mijn reis voortzetten. Ik liep door het grote bos totdat tot mijn blijdschap het daglicht aanbrak. Enige uren later kwam ik aan een klein dorp. Ik ging een woning binnen en vroeg of er Joden in die plaats woonden, maar men zei mij, dat al de inwoners Christenen waren en meestal Rooms. Ik vertelde hun dat ik een arme Jodenjongen was, op reis naar een ver land; dat mijn geld en mijn kleren gestolen waren; dat ik honger had en gedurende vele uren niets gegeten had. Toen de mensen dit hoorden gaven zij mij wat brood en vlees, dat ik zeer dankbaar aannam. Maar pas had ik het in mijn handen of ik

vroeg mij af: “Heb ik het recht om vlees en brood te eten, dat mij gegeven is door Gojim?”⁶ Mij te binnen brengende de lessen, die ik van mijn Rabbi en van mijn geliefde ouders ontvangen had, besloot ik het niet te eten. Ik verzocht de mensen om verschoning, dat ik de spijs teruggaf, zeggende: “Daar ik een Jood ben en in Jehovah geloof, de God van Abraham, mag ik hiervan niet eten.” Toen ik het brood en vlees teruggegeven had, werd de man van het huis zo kwaad, dat hij mij de deur uitwierp. De lezer kan zich voorstellen in welk een pijnlijke toestand ik mij bevond; dat huis verlatende was mijn ellende volkomen. Ik besloot een einde aan mijn leven te maken, en met die gezindheid verliet ik het dorp.

Al voortgaande vroeg ik naar de weg, die naar Wittenberg leidde, tien mijlen van daar, en volgde die, altijd met het doel om een einde aan mijn leven te maken. Ik zag eindelijk in de verte een prachtige boom en besloot mij daaraan op te hangen; zo zou mijn leven spoedig geëindigd en ik uit mijn ellende verlost zijn. Ik begon echter te denken aan mijn geliefde ouders en wat er van hen zou worden, als zij zouden horen dat ik een einde aan mijn leven gemaakt had. Ook kwamen de woorden in Deuteronomium mij voor de geest: “De opgehangene is Gode een vloek”. Ik begon te overdenken in welk een vreselijke toestand ik zou komen, indien ik aldus de hand aan mijn leven zou slaan. Ik verhief toen mijn stem tot de Heere, dat Hij mij genadig mocht zijn en mij uit al mijn noden en ellenden verlossen, - en de Heere hoorde mijn geroep. Deze woorden kwamen met kracht tot mijn ziel: “Ik zal u niet begeven of verlaten.” En het woord bij Jesaja 59 : 1: “Ziet de hand des Hoeren is niet verkort dat zij niet zou kunnen verlossen; en Zijn oor is niet zwaar geworden, dat het niet zou kunnen horen.” Hierdoor werd ik zó versterkt, dat ik mijn weg getroost kon vervolgen, gelovende dat God mijn gebeden gehoord had.

Daar ik sinds de vorige dag niets meer gegeten had, gevoelde ik mij, toen ik Wittenberg genaderd was, geheel krachteloos, maar de Heere ondersteunde mij, zodat ik de stad kon binnentreden en onderzoeken of er Joden woonden. Verstaande dat daar vele Joden waren, vervoegde ik mij bij de Rabbi, die mij voedsel gaf, waarnaar ik reeds uren lang verlangd had. Hij zond mij vervolgens naar enige Joden in de stad, die ik bezocht en die mij vriendelijk ontvingen. Ik bleef enige dagen in Wittenberg, en vóór ik de stad verliet vervoegde ik mij bij de Rabbi en verzocht hem mij te zegenen. Ik deelde hem mijn omstandigheden mee. Hij stelde mij enige vragen, die ik beantwoordde, en legde daarna zijn handen op mijn hoofd en sprak de zegen uit:

“De Heere zegene u en behoede u.

De Heere doe Zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig.

De Heere verheffe Zijn aangezicht over u en geve u vrede.”

Zeer verheugd met mijn zegen verliet ik de Rabbi en vervolgde mijn weg. Oprecht vertrouwend dat de zegen, die ik van de Rabbi ontvangen had, zou worden vervuld, reisde ik verder naar een andere stad, drie dagen van Wittenberg. De eerste avond kwam ik in een klein dorp, waar ik om een nachtverblijf vroeg, maar daar ik geen paspoort had, werd dit mij geweigerd. Ik verliet het dorp direct, en liep de hele nacht, terwijl de regen uit de hemel stroomde. Mijn kleren werden doornat en ik was moe en hongerig. Ik barstte uit in tranen, en bad de Heere mij toch genadig te verlossen, of mijn leven te nemen, dat ellende en moeite voor mij was. In die treurige toestand vervolgde ik mijn weg de hele nacht en doornat tot op het gebeente.

Steeds voortgaande kwam ik in de morgen aan een kerkhof, maar nergens kon ik een

⁶ Zie: Gojim

stad of een dorp bespeuren. Ik ging op het kerkhof, en meer dan vermoeid zijnde, trok ik mijn jas uit, die ik op een grafsteen hing, en ging liggen op een zerk daarnaast. In mijn jaszak had ik wat geld, dat mij door de Joden en de Rabbi te Wittenberg gegeven was. Ik viel spoedig in slaap op de grafzerk en droomde dat mijn geliefde moeder mij zag slapen op de steen, en uitriep: “Mijn kind! Mijn kind! kom terug en zie welk een heerlijk zacht bed ik voor je heb!”

Toen ik wakker werd was ik totaal onthutst, toen ik bemerkte dat ik de hele dag geslapen had, en dat de donkere nacht was aangebroken. Ik trachtte mijn jas te vinden, die ik op de steen naast mij had gehangen, doch, hoe ik ook zocht, ik kon hem niet vinden. Ik ging weer liggen op een andere grafzerk en rustte nog wat uit. In de morgen liep ik over het hele kerkhof, om naar mijn jas te zoeken, maar tot mijn verdriet tevergeefs; waarschijnlijk had iemand hem gestolen gedurende de dag toen ik sliep. Ik reisde toen verder, met verlies van mijn enige jas en het weinige geld, dat de Wittenbergse Joden mij gegeven hadden. Ik schaamde me om gezien te worden, zo zonder jas, terwijl mijn overige kleren, die ik nacht en dag aan had en in allerlei soort van weer, er zeer gehavend uitzagen. En toen ik dacht aan al hetgeen ik in het huis van mijn vader gehad had; aan de goede kleren, die ik had gedragen, en dat ik nu bijna naakt was en hongerig en uitgeput, voelde ik mij geheel verlaten en ellendig.

In die toestand wandelende, bereikte ik een kleine stad, waar ik direct naar de Joden vroeg, daar ik met de Christenen niets meer te doen wilde hebben. Men wees mij de weg naar een zekere Jood, bij wie ik aanklopte en om hulp verzocht. Daar ik zo armoedig in de kleren zat, wilde de meid mij niet in huis laten, maar de heer des huizes kwam naar buiten, nodigde mij binnen, en vroeg mij wat ik begeerde. Ik barstte in tranen uit, want ik dacht aan mijn vader en moeder en dat ik, hun zoon, zo haveloos en een bedelaar was. Ik verzocht daarop, dat de goede man mij wat te eten wilde laten geven, maar na mij enige ogenblikken te hebben aangezien, verliet hij de kamer om zijn vrouw te halen, die mij ook aanstaarde; daarna vroeg hij mij: “Heet je vader niet Lion Levinsohn?”

“Ja.”

“En is de naam van je moeder Brainah?”

“Ja”, antwoordde ik.

Hij vroeg me hierop naar vele bijzonderheden over mijn familie, totdat zijn vrouw begon te huilen, evenals de kinderen, die gekomen waren om mij te zien. Toen zei de man tegen mij: “Ik ken je vader en je moeder; je vader heeft in 1863, tijdens de Poolse revolutie, mij het leven gered.”

Het bleek nu dat de hele familie uit Polen geboortig was, en in de revolutie vervolgd en gevangengenomen was; dat mijn vader die zeer bekend was met de gevangenen in Kovno, en met de chef van politie, de familie op borgtocht had vrijgekregen. Mijn vader had hun toen aangeraden direct het land te verlaten en had heel wat moeite gehad, toen zij ontvlucht waren en men naar hen zocht. Maar mijn vader rekende het geen moeite, als hij een Joods huisgezin kon verlossen. De man zei tegen mij: je zult direct goede kleren hebben en het zo goed hebben als mijn eigen zoon.” Ik was nu spoedig gekleed en voelde mij zeer dankbaar.

Het was vrijdagavond, vóór de ingang van de sabbat, toen ik mijn nieuwe kleren kreeg, en dus met de hele familie naar de synagoge gaan kon om te aanbidden. Na de dienst keerden wij naar huis terug, waar een kostelijk avondeten was voorbereid. Men vroeg mij het dankgebed uit te spreken, hetwelk ik deed, overeenkomstig het Joodse gebedenboek.

Na enige dagen in dit huis te zijn gebleven, wilde ik mijn reis voortzetten. Maar de

heer A., mijn gastheer, haalde mij over enige dagen langer te blijven. Ik schreef toen een brief aan mijn vader, waarin ik hem alles meedeelde wat mij was overkomen, sinds ik ons huis verlaten had. Het antwoord, dat ik ontving, luidt als volgt:

Aan mijn waarde en zielsgeliefde kind Isaac.

Wij hebben je brief op Sabbatavond ontvangen. Ik kan je verzekeren, dat de rustdag voor ons geen dag van rust geweest. Toen wij van de synagoge terugkwamen hebben wij, in plaats van aan tafel te gaan en Sabbat te vieren, je brief gelezen. Wij weenden allen, en je geliefde moeder is verscheidene malen in zwijm gevallen, terwijl wij over ons geliefd kind spraken ...

Mijn geliefde zoon, sinds je ons verlaten hebt, schijnt het of alle dingen ons tegen zijn. Wat je moeder en ik bij de hand nemen dat mislukt, want ons hart is overstelpt van droefheid, hij de gedachte dat je honger en armoede zou lijden, terwijl wij in een goed huis wonen en onze dienstboden nimmer aan iets gebrek lijden, waarvoor wij de Heilige danken - gezegend zij Zijn Naam - en nochtans lijdt onze geliefde Isaac gebrek.

Mijn liefste kind, hoe gelukkig zou ik zijn, indien je aan mij wilde denken - aan je vader en je moeder, zusters en broeders - en naar huis terugkeren. Dan zou je ons gelukkig maken en zelf gelukkig zijn. Je weet hoe ik begeerd heb dat je in Rusland zou blijven, en behoorlijk geleerd en opgevoed worden, en ook besloten heb dat je een Rabbi zou worden als je oud genoeg zou zijn, maar nu zijn al mijn verwachtingen vervlogen.

Je zuster, Meitta Esther, smeekt je ook om terug te keren, en ook je broertje klaagt gedurig en vraagt wanneer zijn goede broer Isaac terugkomt. Inderdaad, mijn kind, wanneer zij allen zo schreien om je terugkomst, dan schrei ik met hen en wens dat je terugkeert en zo niet, dat je te Hamburg blijven zult; als je daar komt, dan zullen wij een vrije dag nemen en je komen bezoeken. Maar ik hoop, dat je medelijden hebben zult met je liefhebbende vader en je moeder, zuster en broers en thuis komen ...

Ik blijf, mijn zeer geliefde kind,

Je zeer liefhebbende vader,

LION LEVINSOHN.

Deze brief vervulde mijn hart met droefheid, en ik wist niet wat te doen. Ik dacht aan de moeite, die ik zou hebben om naar Engeland te komen en aan het gemakkelijke leven, indien ik naar huis terugkeerde. Maar ik gevoelde dat ik voort moest gaan, totdat de God van Abraham, Izak en Jakob mij bezoeken zou. Ik schreef toen aan mijn geliefde ouders:

“Ik kan geen woorden vinden, om mijn dankbaarheid uit te drukken voor uw medelijdende brief en ik moet u ook zeggen dat ik ieder ogenblik aan u denk. Sinds ik u verlaten heb, ben ik meer nabij de dood geweest dan het leven en eenmaal was ik vastbesloten om mij te verhangen, omdat ik zo ellendig en ongelukkig was. Maar de God van onze vaders heeft mij uit vele moeiten verlost. Graag zou ik naar huis willen terugkeren, maar ik voel dat ik verder moet reizen, tot ik rust vind voor mijn ziel. Ik weet dat onze godsdienst de enige ware is, die een ziel kan behouden, maar ik weet ook dat de grote God te heilig is om mij te aanschouwen, die zulk een groot zondaar ben. Ofschoon ik niet veel in de Thanach lees, bid ik toch driemaal per dag, en herhaal de Tehillim (Psalmen), die ik van buiten ken.

Mijn waarde ouders, ik vertrouw dat de Heere met mij zijn zal, en vooral dat u voor mij bidden zult. Wees zo goed om ook mijn oude Rabbi vriendelijk te verzoeken voor mij te bidden.

Waarde vader, gelieve mij niet meer te schrijven, voor u weer van mij gehoord hebt. Het smart mij, maar ik gevoel dat ik uw raad om terug te keren niet kan opvolgen. Al moet ik de hele wereld doorreizen, rust voor mijn ziel moet ik vinden.
Ik blijf, geliefde ouders, altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN.

HOOFDSTUK 4.

Na deze briefwisseling met mijn ouders besloot ik mijn reis voort te zetten. De heer A., die mij zo vriendelijk behandelde, verzocht mij wat langer te blijven; doch, daar ik nog zo'n grote reis voor mij had, wilde ik niet te lang in een plaats blijven en bedankte hem daarom voor zijn vriendelijk aanbod.

Hij ging toen met mij naar de Rabbi, die in de stad woonde, en mij op mijn verzoek een zegen gaf. De Rabbi vroeg mij, wat mij had kunnen bewegen mijn geboorteland te verlaten, en toen ik hem alles verteld had, nodigde hij mij uit enige tijd bij hem door te brengen, daar hij hoopte dat ik langs die weg wel voldoening verkrijgen zou; ik moest dit echter weigeren.

Ik stelde de Rabbi dezelfde vraag, die ik mijn ouders en mijn Rabbi in Rusland gesteld had: "Wat moet ik doen om zalig te worden?" en zei hem hoe bang ik was voor de dood, de hel en het oordeel. Ik zei hem ook dat, als hij mijn angst verdrijven kon, ik werkelijk gelukkig zou zijn, gelukkiger dan de grootste koning op zijn troon. Hierop antwoordde de Rabbi: "Gij moet de heilige wet, die God ons gegeven heeft door Zijn dienstknecht onze heer Mozes, gehoorzamen", en dat, zo ik al de voorschriften der wet zou nakomen, ik gelukkig zou zijn.

"Waarde Rabbi", zei ik, "dit alles heb ik gedaan met mijn gehele hart en al mijn vermogen. Maar hoe meer ik doe, hoe sterker de vrees en schrik des doods over mij komt, en er is iets in mijn hart, dat mij zegt dat dit alles mij nooit rechtvaardig voor God maken kan."

Toen de Rabbi zag dat hij mij niet overreden kon om te blijven, zei hij tot de heer A. dat hij dacht dat ik, voor mijn jeugdige leeftijd te hard gestudeerd had en wel krankzinnig worden kon. Toen ik dit hoorde, zei ik: "Het is wel mogelijk, en daarom wil ik door de hele wereld reizen tot ik een geneesmiddel vind voor mijn ziel." Ik dacht er toen nog niet aan, dat ik de goede Medicijnmeester vinden zou - de Heere Jezus Christus, Wiens naam afschuwelijk was in mijn oren, of dat Jezus Zich genadig aan mij zou openbaren, mijn melaatse ziel genezen en mij de rust geven die ik zocht.

De Rabbi legde toen zijn handen op mijn hoofd en sprak de zegen over mij uit, maar zo zacht dat ik het niet kon horen; waarna ik terugkeerde naar het huis van de heer A., om van de familie afscheid te nemen.

Mevrouw A. gaf mij een beurs vol thalers, waarbij de heer A. nog iets voegde. Ik kon dus mijn reis vervolgen met goede kleren en geld in mijn zak. De heer A. verzocht mij hem te schrijven en wanneer ik geld nodig mocht hebben, zou het hem een genoegen zijn mij dit te zenden. Hij gaf mij te kennen, dat niets, wat hij voor mij zou kunnen doen, hem te zwaar zou vallen, daar hij altijd in herinnering zou houden hoeveel vriendschap mijn geliefde vader hem in vroegere jaren bewezen had. Ik verliet deze stad per trein; toen ik aan de plaats gekomen was tot waar ik mijn kaartje genomen had, besloot ik geen treingeld meer uit te geven, opdat ik, te Hamburg gekomen, genoeg zou hebben om van te leven en nog iets overhouden voor mijn reis naar Engeland.

Zo begon ik dan weer mijn weg te voet, over velden, door bossen en dorpen. Daar ik nu toch geld had, meende ik, dat ik niet zoveel zou moeten uitstaan als toen ik zo arm was. Maar de droevige ondervinding leerde mij, dat geld niet voldoende is; want dikwijls moest ik in de duisternis lopen door bos en veld, niet geld op zak, zonder iets te eten te kunnen krijgen.

Niemand, dan die vreemdeling in een vreemd land geweest is en een even moeilijke weg als ik heb bewandeld, kan zich een denkbeeld vormen van wat ik heb doorgemaakt. Dikwijls kwam ik in dorpen, waar geen Joden woonden, en ik dus niet wilde blijven; soms had ik dagen lang niets te eten dan de vruchten, die ik vond aan de bomen langs de weg.

Op zekere morgen kwam ik, na de hele nacht gelopen te hebben, zeer vermoeid nabij een dorp en ging ik zitten onder een fraaie pruimenboom, die aan de weg stond. Moe en hongerig als ik was, plukte ik een paar vruchten en begon die op te eten, maar spoedig kwamen drie of vier grote, ruwe kerels, die mij zeiden dat ik daar niets te maken had en dat de boom hun toebehoorde; zij hielden mij stevig vast, met hun vieren en spraken er van om nu gevangen te laten zetten. Zij vroegen mij, waar ik vandaan kwam, en bemerkend dat ik uit een vreemd land kwam, verwachtten zij dat ik enig geld moest hebben. Een van hen trok een mes uit zijn zak en zei, dat, als ik hem niet al het geld gaf, dat ik bij me had, hij me zou vermoorden.

Om mijn leven te behouden gaf ik hem daarop het geld, dat ik van de heer en mevrouw A. had gekregen. Maar toen zij er mee wegliepen begon ik bitter te wenen en me af te vragen: kan er een God zijn, die al mijn moeite ziet en stil blijft? Ik dacht soms werkelijk: er is geen God, want hoe zou Hij zover van mij kunnen zijn en mij laten verzinken in zoveel jammer en ellende?

In deze toestand bereikte ik het dorpje, dat vóór mij lag, maar op mijn vraag “of er enige Joden woonden”, vernam ik tot mijn smart van nee. Ik stapte een herberg binnen, waar ik om een stuk brood vroeg, hetwelk men mij gaf, waarna ik mijn weg vervolgde naar een stad, die acht uren verder lag en waar ik veel Joden vinden zou.

Er gingen soms drie of vier dagen voorbij, dat ik geen enkele Jood zag en als het niet juist oogsttijd geweest was, dan had ik nooit kunnen uithouden wat ik nu heb doorstaan. Wanneer ik door een aardappelakker ging, nam ik een paar aardappelen en braadde ze op een vuurtje van droge houtjes en stro. Dit was dan vele dagen lang mijn voedsel. Ik verschaftte mij naderhand een kleine aarden pot, waarin ik aardappelen kookte. Soms leefde ik dagenlang van appelen, die ik vond aan de bomen, die de Duitsers hier langs de weg planten. Dikwijls verkwikte ik mij aan de vruchten, die meestal te krijgen waren.

Toen ik liet dorpje verliet werd ik gebeten door een hond, wat me zeer angstig maakte en ook veel pijn deed. Ik zou naar het dorp zijn teruggekeerd, maar daar er geen Joden woonden, wilde ik liever pijn uitstaan dan *gojim* of Christenen om hulp vragen. Ik zag op naar de hemel, wenende en God vragende dat Hij mij genadig zijn zou en mijn leven van mij nemen, want dat Hij mij te hard behandelde. Ik liep een afstand van drie uren, bloedend uit de wond die door de hondenbeet veroorzaakt was en ook zeer hongerig. Ik was toen vast besloten mij te verhangen aan de eerste de beste boom. Ik scheurde mijn vest in tweeën, zodat ik het ene eind om mijn hals kon binden als een strop en het andere aan de tak van een boom; ik maakte dus elke voorbereiding om mijn leven te vernietigen en zag verlangend uit naar een boom, die daarvoor geschikt was.

Plotseling zag ik een mooie, hoge boom; mijn ogen op hem gevestigd houdend zei ik

mijn gebeden, volgens het Joodse gebedenboek en was toen gereed een einde aan mijn leven te maken. Toen ik echter nabij de boom kwam, en de mooie appels zag die eraan hingen, vergat ik dat ik mij wilde verhangen, klom de boom in om appels te plukken, deed me te goed aan de vruchten en ging toen in de schaduw liggen om wat uit te rusten. Ik dacht aan het woord van Salomo: „Ik zat neder onder zijn schaduw met grote blijdschap, en zijn vrucht was liefelijk aan mijn gehemelte.” Ik viel in slaap onder de boom en toen ik wakker werd was het nacht. Daar ik, ook wegens bloedverlies, mij niet sterk voelde, bleef ik de hele nacht onder de boom.

In de morgen vervolgde ik mijn weg tot ik de stad bereikte, waar enige Joden woonden; ik ging meteen naar de synagoge, maar viel van honger en vermoeidheid in zwijm. Velen vergaderden zich rondom mij, riepen mij in het leven terug, en vroegen mij wie ik was. Geheel uitgeput zei ik: “Och! vraagt mij nu niets, maar geeft mij iets om te eten, want ik ben uitgehongerd.”

Men bracht mij toen naar het huis van een Jood, waar men mij van alles verzorgde. Na enige tijd hier geweest te zijn werd ik ziek, maar de Joden deden wat zij konden, opdat ik geheel zou herstellen. Toen ik aan het ziekbed gebonden was, dacht ik aan mijn geliefde moeder en wenste, dat ik gestorven was in mijn geboorteland en in het huis van mijn vader. De pijnlijke toestand, waarin ik mij bevond, te beschrijven vermag ik niet. Verwijderd van mijn geboorteland, van vader, moeder, zusters, broeders en in een vreemd land te wezen, onder mensen met voor mij vreemde zeden en gewoonten, was waarlijk een grote en zware bezoeking.

HOOFDSTUK 5.

Met Gods hulp was ik spoedig weer hersteld en na enige dagen rust zette ik mijn reis voort. Ofschoon ik nogal zwak was, wilde ik mij niet langer dan nodig was laten ophouden. Ik liep enige uren ver en rustte toen de gehele nacht in een korenveld, waar ik lekker sliep. In de morgen kwamen er enige boeren om te werken en toen ze mij op het land vonden, vroegen ze mij wie ik was. Ik vertelde hun in welke toestand ik mij bevond en zij boden mij hun hulp aan, maar ofschoon ik een grote behoefte aan ondersteuning had en dankbaar was voor hun vriendelijkheid, moest ik toch het brood en vlees, de boter en de kaas, die zij mij wilden geven, weigeren, daar ik, een Jood zijnde, zulke hulp niet kon aannemen. Ik bedankte hen daarom hartelijk voor hun goedheid en groette hen.

Toen ik ongeveer een dagreis verder was bemerkte ik dat ik mijn tiffilen in het korenveld gelaten had, waar ik de vorige dag had geslapen. Ik keerde daarom terug naar die plaats, maar kon mijn dierbare dingen niet vinden. Ik vroeg de mensen, die op het veld aan het werk waren, “of zij mijn tiffilen niet gevonden hadden”, maar omdat zij niet begrepen wat ik bedoelde, dachten zij dat ik gek was. Het waren ruwe en gemene mensen; Rooms en, die mij vloekten en scholden en zeiden: “maak dat je wekomt of wij zullen je ophangen zoals je boze broers Jezus Christus hebben opgehangen.”

Zij hitsten hun honden tegen mij op en één hond vooral, die tegen mij opsprong, verschrikte mij zó dat ik flauw viel, waarop de boeren kwamen toelopen en mij weer bijbrachten. Ik besloot toen niet meer dicht bij Christenen te gaan en telkens, als ik een gelegenheid kon vinden, de Christelijke godsdienst te lasteren. Had ik toen de macht gehad om het bloed van de Christenen te laten vloeien, wat zou mij dit een genoegen gegeven hebben!

Ik bad tot God, dat Hij mij wilde verlossen uit mijn moeilijkheden en vrij in een land

brenge, waar ik de godsdienstige vrijheid van de ware Joodse godsdienst kon genieten en mij de macht geven om tegen de Christenen te handelen. Mijn haat tegen hen werd steeds sterker. Dikwijls was ik zonder eten, acht en twintig of dertig uren aaneen, en als ik dan door een dorp kwam, waar geen Joden woonden, ging ik toch verder. Mijn enig plan van onderhoud bestond dan om altijd een doosje lucifers bij mij te hebben en wanneer ik bij een aardappelveld kwam, mij aan wat aardappelen te helpen, een vuurtje van enige droge takken te maken en mijn aardappelen te braden. Dit was al het voedsel, dat ik dikwijls dagen lang had op mijn moeilijke reizen. Kwam ik echter in een plaats waar Joden woonden, dan vroeg ik om hulp.

Na vele dagen aldus gereisd te hebben bereikte ik een kleine stad, waar veel Joden woonden. Ik wendde mij tot de Rabbi om ondersteuning; hij was zeer vriendelijk, gaf mij enig geld en zond mij naar een rijke Jood, een bijzondere vriend van hem, bij wie ik enige dagen bleef. Daarna verliet ik de stad, gezegend door de goede en vriendelijke Rabbi en vol blijdschap omdat ik gehoord had, dat ik niet meer dan drie dagreizen van Hamburg was. Ik haastte mij om Hamburg zo spoedig mogelijk te bereiken. Twaalf Engelse mijlen van die plaats kwam ik om ongeveer negen uur 's avonds aan in een kleine stad. Het had veel geregend en ik had honger en was afgemat, zodat ik een herberg binnentrad en vroeg of er ook enige Joden woonden, maar tot mijn droefheid hoorde ik van nee. Ik vroeg daarop of ik de nacht in het huis mocht doorbrengen, daar ik zo'n honger had en moe was, dat ik die nacht niet verder kon gaan. Maar de herbergier, een Roomse, bemerkende dat ik een Jood was, zei "dat hij aan Joden, die vervloekte natie, geen medelijden zou betonen en dat ik maken moest dat ik uit zijn huis kwam."

Ik ging daarop naar het politiebureau en verzocht dat men medelijden met mij zou hebben en mij toelaten de nacht daar door te brengen, waarop de inspecteur van politie last gaf mij in een cel op te sluiten; waar ik kon uitrusten. 's Morgens, toen ik wakker werd, bevond ik mij in een cel; ik trachtte de deur te openen, maar tevergeefs; ik hamerde een tijdlang op de deur. Maar zonder gevolg.

Eindelijk kwam de gevangene-bewaarder en vroeg mij wat ik wilde. Ik vertelde hem dat ik eruit wilde. Maar hij zei: "Je bent een gevangene, en je moet hier opgesloten blijven totdat de rechter je je vrijheid teruggeeft." Op mijn vraag waarom ik dan in de gevangenis was, kreeg ik geen antwoord. Wat later bracht hij enig brood en wat pap. Het brood at ik, maar niet de pap, omdat ik met geen goed geweten pap kon eten door de *gojim* toeberaid, en ik liever wilde hongerlijden dan de Joodse wetten breken. Nu werden mij ook gevangenskleren gegeven om aan te trekken.

Alles kwam mij nu voor de geest, dat ik had moeten missen door mijn ouders te verlaten. Maar ik dacht: "het is te laat voor berouw".

Toen de zondag aanbrak kwam men mij zeggen, dat ik naar de kerk moest gaan, wat ik weigerde, omdat ik een Jood was. De directeur van de gevangenis, een zeer ruw mens, sloeg mij daarop verscheiden malen in het gezicht, en zei: "Je moet de bevelen gehoorzamen, die je gegeven worden." Ik antwoordde hem in het Duits: "Ik zal niet naar de kerk gaan, onverschillig wie mij dat gebiedt; het is tegen mijn godsdienst; ik haat de kerken van de Christenen en de Christelijke godsdienst."

Ik zei hem ook, dat ik een Russisch onderdaan was en dat ik mij over hem beklagen zou bij de Russische Ambassadeur in Berlijn of Hamburg en dat ik gewillig was om gevangenschap te lijden als ik dat verdiende, maar dat, omdat ik onschuldig was, ik niet kon inzien met welk recht hij mij straffen kon. Dit horende zei hij: "Als je een Jood bent, ben je ook niet waard om in een Christenkerk te komen." Men hield mij

acht dagen in de cel en stelde mij toen in vrijheid. Ik heb naderhand gehoord, dat de directeur mij eenvoudig gevangen heeft gehouden tot vermaak van zijn gezin. Nauwelijks had ik mijn vrijheid herkregeen, of ik bad dat God niet meer ellende over mij wilde brengen dan Hij al gedaan had. Ik begon meer en meer vijandschap tegenover de Christenen te voelen - ja ik zwoer dat ik nooit meer met een Christen zou spreken en dat ik liever een Christen in ellende zou zien vergaan dan hem helpen. Zo waren toen mijn gevoelens over de Christenen en hun godsdienst.

In een klein dorpje nabij Hamburg gekomen, ontmoette ik een gendarme, die mij aanhield en meenam. Hij bracht mij naar een plaats, waar nog meer politiemannen waren, die mij vroegen, wie ik was en waar ik heenging. Toen ik antwoordde dat ik een Rus was en naar Engeland ging, lachten zij mij uit, en omdat sommigen dronken waren, had ik veel van hen te lijden. Een van hen trok zijn sabel en zei: "Ik zal je doden, want je bent een Fransman." Maar ik gaf geen antwoord en leed stilzwijgend. Ik liet hen met mij doen wat zij wilden, daar er toch niemand was om mij te helpen; ja, ik dacht dat mijn God mij had vergeten en ik sterven moest onder de handen van deze wrede gojim. Staande voor deze gendarmes voelde ik mij allerellendigst, ofschoon het hun een pretje toescheen om mij zo te behandelen.

Ik viel neer op de grond, en riep in bitterheid tot de Heere: "Eli, Eli, lama sabach-thani?" ("Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?") en bad dat de Heere toch genadig mijn leven van mij wilde nemen, of mij uit de handen van mijn vijanden redden, mij uit al mijn moeiten verlossen wilde en mijn arme, verloren ziel verzadigen.

HOOFDSTUK VI.

Ik was de Heere dankbaar toen de wrede gendarmes ophiielden met mij te mishandelen en mij de deur uitzetten. Blij en zo spoedig mogelijk haastte ik mij naar Hamburg.

Daar aangekomen en de menigte mensen ziende die zich langs de straten bewogen, gevoelde ik mij als verloren, niet wetende waarheen te gaan of wat te doen. Ik stond een lange tijd besluiteloos op de straat: ik sloeg een blik op mijzelf en wenste dat ik nooit geboren was. Ja ik vloekte de dag van mijn geboorte, die mij met zoveel ellende had bekendgemaakt. Ik liep vervolgens door de straten van Hamburg, wenende en treurende, tot ik nabij een spoorwegstation, aan een grote weide kwam, waarin ik heen en weer liep tot ik geheel uitgeput was. Ik ging liggen om wat te rusten en schreide van honger, totdat er een dame kwam met een klein kind bij zich, die mij vroeg wat er aan scheelde.

Ik antwoordde: "Ik heb zo'n honger, mevrouw." De dame zei hierop dat ik even moest wachten dan zou zij mij wat te eten geven, maar ik antwoordde: "daar ik een Jood ben mag ik niets eten dat van de Christenen komt." De goede dame gaf mij toen enige marken en liet adres van een Joods hotel, bij een zekere juffrouw Hochwald.

Voor ik naar het logement van juffrouw Hochwald ging besloot ik een paar tiffillien te kopen, daar ik de mijne in het korenland verloren had. Ik vond de weg naar de synagoge en vroeg aan de Joden om een paar tiffillien, want het is voor elke Jood boven de dertien jaar van het grootste belang dat hij deze gewijde dingen heeft. Mijn verzoek geschiedde niet tevergeefs, want een vriendelijke Jood gaf mij een paar. Dit vervulde mij met dankbaarheid, daar ik nu het nodige weer had, om bij mijn

godsdienstoefeningen te dienen. Vervolgens liet ik mij terecht helpen naar het logement van juffrouw Hochwald, maar toen ik daar kwam was ik te beschaamd om naar binnen te gaan, omdat ik er zo armoedig uitzag. Ik waagde het echter en vroeg of ik daar logeren kon. Mij werd gevraagd of ik een pas had of andere papieren, om te bewijzen dat ik een fatsoenlijke jongen was. Maar ongelukkig kon ik niets voortbrengen dan tfillien en mijn tallith. De eigenaar van het hotel onderzocht deze, en daar ze in orde waren, volgens de Joodse wetten, hield hij het er voor dat ik een fatsoenlijke Jodenjongen was! Ik betaalde vier schellingen vooruit voor mijn logies.

's Avonds ging ik naar de synagoge om tegenwoordig te zijn bij het openbaar gebed met de *minjan*. Toen ik bij de synagoge kwam voelde ik mij zeer dankbaar dat God mij in staat gesteld had, Hamburg te bereiken, en mijn hart geneigd om Zijn heiligdom te bezoeken. Toen ik echter de synagoge binnentrad was de mincha-dienst voorbij, en vond ik geen minjan. Dit stelde mij zeer teleur, maar ik bleef nog hopen.

Naar buiten gaande wendde ik mij tot verscheiden Joden, die voorbijgingen en vroeg hun of zij al gebeden hadden, en zo niet of zij dan in de synagoge wilden komen en de dienst waarnemen. Zo kreeg ik omtrent vijfentwintig Joden bij elkaar, en wij hielden onze godsdienst. Na de minoha bleef ik nog wat in de synagoge tot de derde dienst, maarive, zou worden gehouden.

Zittend in de eenzaamheid, werd mijn ziel getroffen toen ik mij naar het Oosten wendde en de heilige Ark, de Haäron Hakodesh, zag, door een prachtig voorhangsel bedekt, waarop, in letters van goud, gewerkt stond, *Jehovah*. Ik waste toen mijn handen en ging tot de ark, met een ernstige begeerte om te bidden. Ik kuste het voorhangsel en mijn ogen sluitend bad ik de Heere mij genadig te zijn. Toen verhief ik mijn stem en zei in de Hebreeuwse taal: „Ganeeni Elohim ganeeni ki bëga gasajah nafshi, oebbtzeel - kenafeejga ëgnhseh adjaábor hafvoth. Ekëra lëelohim eijoon label kooreer alaj, dat is: “Wees mij genadig, o God! wees mij genadig, want op U vertrouwt mijn ziel en onder de schaduw Uwer vleugelen neem ik mijn toevlucht, totdat de verdervingen zullen zijn voorbijgegaan. Ik zal roepen tot God, Die het aan mij voleinden zal.” Psalm 57 : 2, 3.

De gehele Psalm enige malen ernstig herhaald hebbende, werd ik bepaald hij vers 11. “Want Uw goedertierenheid is groot tot aan de hemelen en Uw waarheid tot aan de bovenste wolken.” Ik begon toen te bidden dat Gods genade en waarheid meer en meer aan mij mochten worden geopenbaard. Ik kon het met geen mogelijkheid begrijpen dat ik genade krijgen kon onder de wet, die zegt “doe dat en gij zult leven”. Ofschoon ik vast geloofde dat de Joodse godsdienst de enige ware was, voelde ik toch dat er iets was dat ik niet begreep. Ik was echter overtuigd dat God mijn gebeden zou horen en mijn arme, treurende ziel verzadigen. Eindelijk kwamen er mensen naar de synagoge, om de derde dienst (maarive) voor die dag te vieren; ik nam daaraan deel en ging na de dienst naar mijn logement.

Ik had iets om te eten en ging toen naar een kleine kamer, waar ik zou slapen. Bij de deur gekomen zag ik dat er geen mezoegah aan de deurpost was, zoals de Joodse wet voorschrijft. Daar ik in zulk een kamer niet wilde slapen, vroeg ik de eigenaar om een andere, met een mezoegah aan de deurpost. De bestuurder van het hotel liet mij daarop een andere kamer geven, waar een zeer mooie was, waarvoor ik hem zeer bedankte. Ik zei toen mijn gebeden, kuste de mezoegah verscheidene malen en dankte God voor Zijn goedheid jegens mij.

De volgende morgen toen ik opstond voelde ik mij totaal onwel; het scheen of mijn ziel door duisternis zou worden overweldigd. Ik schreef toen een brief aan mijn vader als volgt.

Zeer geliefde Vader,

Ik ben dankbaar u te kunnen berichten dat ik in welstand te Hamburg ben aangekomen. Ik moet u zeggen dat ik nooit vergeten heb het geluk, dat ik thuis genieten mocht. Hoe goed herinner ik mij, dat ik gewoon was mijzelf als de gelukkigste jongen ter wereld te beschouwen, maar dit is nu alles voorbij. Sinds ik u, geliefde vader, verlaten heb, heb ik nog geen gelukkig uur gehad. Verdriet en zware beproevingen zijn mijn deel geweest, en zullen wel mijn lot zijn tot aan mijn dood. Gedurig bid ik tot God dat Hij mijn ziel verzadigen wil, maar ik voel mij nooit gelukkig. Hoe meer ik bid, hoe ongelukkiger ik mij gevoel.

Geliefde vader, ik weet waarlijk niet meer wat ik van de godsdienst denken moet. U hebt mij altijd gezegd dat onze God de gebeden hoort van hen, die tot Hem roepen en ik moet zeggen dat ik gedurig bid, maar tot mijn smart, heeft God Zijn oor van mij afgewend, zodat Hij niet hoort.

Er is een zaak, die u voor mij doen moet, lieve vader, n.l. mijn oude Rabbi vragen om voor mij te bidden en ik hoop dat als u en de Rabbi en mijn geliefde moeder voor mij bidden, de Heere uw gebeden horen zal om de wil van uw goede verdiensten ...

Mijn waarde vader, ik hoop dat ge u niet zult laten verontrusten wegens hetgeen ik ondervonden heb, want ik ben vast besloten, om de hele wereld te omreizen, tot ik dat gevonden heb wat alleen mijn ziel verzadigen kan. Ik weet dat het u vreemd zal toeschijnen zulke dingen van mij te horen, maar ik kan het niet helpen. Mag ik spoedig tijding van u ontvangen, want ik denk hier niet lang te blijven.

Geliefde vader en moeder,

Altijd uw zeer liefhebbende zoon,

ISAAC LEVINSOHN.

Na verloop van enige dagen kreeg ik het volgende schrijven van mijn vader:

Mijn zielsbeminde kind Isaac.

Ik verzeker je dat noch je moeder, noch ik weten wat ons te doen staat. Ik kan niet begrijpen waarom de Heere zo vreemd met ons handelt. Ik heb ondervonden wat zorgen des levens zijn, maar nimmer had ik kunnen denken, dat zulke moeiten over mij zouden komen als nu het geval is. Welk een gedachte dat jij, mijn vlees en bloed, die de lust van mijn hart was, die ik hoopte gelukkig te zien, zoveel zou uitstaan als je gedaan hebt! Sinds je bent vertrokken, heeft noch je moeder, noch ik, een enkele nacht goed geslapen.

Nog de vorige nacht, omstreeks 12 uur, werd ik plotseling wakker doordat je moeder, in haar slaap weende en klaagde, omdat zij van je droomde. Met één woord kan ik je zeggen dat onze hele familie voortdurend treurt over de buitengewone ongevallen, die over ons gekomen zijn.

Ik sluit je een briefje in voor de heer Mijers, de *Gabbe* van de synagoge, die je wat geld zal geven. Ik moest hem schrijven over zaken en heb het met hem aldus overlegd. Ik hoop mijn waarde kind, dat de God onzer vaderen, Abraham, Izak en Jakob je leiden zal en je ziel verzadigen.

Ontvang bij deze de verzekering van onze liefde, van je vader en moeder; van je broers, Joshua Hessel, Jonah Abel, en zuster Meitta Esther; ook van je zusje Golda Tzipa, die dikwijls roept: "Isaac, Isaac", en weent omdat je niet bij ons bent. Ik laat je in de hand van God. Ik hoop dat je er voor zorgen zult dat je tfillien altijd geheel in orde zijn, ook je tzizes.

Ik blijf, geliefde Isaac,
 Je zeer liefhebbende vader
 LION LEVINSOHN.

Ik heb begeerd dat je moeder en broers en zusters hun namen hieronder zullen schrijven, opdat je aan hen zult denken.

Je geliefde moeder Brainah Levinsohn.

Je liefhebbende broer Joshua Hessel Levinsohn.

Je liefhebbende zuster Meitta Esther Levinsohn.

Daar je broer Jonah Abel nog te jong is om te schrijven zal hij alleen een streep maken _____

Je zusje Meitta Esther evenzo _____

Toen ik de brief van mijn vader gelezen had werd ik zeer bedroefd, dat mijn ouders zoveel om mij geleden hadden en ik besloot hun niet meer over mijn omstandigheden te schrijven, zodat zij niet zouden weten hoeveel ik zou uitstaan. Ik ging naar de heer Mijers, en gaf hem het briefje van mijn vader, Hij vroeg mij hoeveel geld ik zou willen hebben, en toen ik zei: “veertig thaler” gaf hij mij die som. Ik kocht toen wat goede kleren en keerde terug naar het logement van juffrouw Hochwald. Men verwonderde zich daar mij behoorlijk gekleed te zien, maar toen men begreep in welke andere omstandigheden ik verkeerde dan men eerst had gemeend, werd ik met achting behandeld en alsof ik een geheel ander persoon was. Dit was mij wel aangenaam maar gaf mij niet de voldoening, waarnaar mijn ziel haakte.

Op zekere dag, toen ik mijn namiddag-wandeling maakte, ontmoette ik een jonge man, die er zeer armoedig uitzag. Ik kreeg medelijden met hem te meer daar ik enkele dagen geleden in dezelfde omstandigheden verkeerd had. Ik knoopte een gesprek met hem aan, vroeg hem, wie hij was, waar hij vandaan kwam enz., en vernam toen dat hij van Rusland kwam, van de stad Kovno, mijn geboorteplaats. Ik kende zijn familie niet, maar werd met medelijden over hem bewogen, en nam hem met mij mee naar mijn logement. Ik liet hem te eten geven en vroeg de eigenaar van het logement om hem daar te laten logeren. Hij vertelde mij dat hij begeerde naar Engeland te gaan; dit verheugde mij en ik dacht dat hij een goede reisgezel voor mij zou zijn. Ik gaf hem vijf thalers om andere kleren te kopen, waarvoor hij mij zeer bedankte. Ik raakte zeer gehecht aan de arme jongeman en wij werden innige vrienden. Samen gingen wij naar de synagoge en ik was blij te zien hoe ernstig hij was in het doen van zijn gebeden. Ik kreeg hem lief als mijn eigen broer. Op zekere dag zei ik tegen hem: “Mijn geluk zal jouw geluk zijn; jouw moeite mijn moeite.” Daar ik zo met hem ingenomen was, verzocht ik dat men mijn vriend met mij in één kamer wilde laten logeren, wat ook gebeurde. Hoe meer ik de jongen leerde kennen, hoe liever ik hem kreeg; zo bleven wij enige dagen bij elkaar.

Op zekere ochtend, toen ik wat laat wakker werd en mij wilde aankleden, kon ik tot mijn verwondering geen enkel kledingstuk vinden; zelfs mijn laarzen waren weg. Ik opende mijn koffertje en bemerkte dat al wat ik had weg was en dat ik mij in de kamer bevond, zonder kleren om aan te trekken en zonder enig geld. Ik begon bitter te huilen en toen de eigenaar van het logement boven kwam en zag hoe schandelijk ik bestolen was, was hij zo verbaasd dat hij niet wist wat hij er van denken moest. Hij vertelde mij dat mijn vriend die morgen, ongeveer om zeven uur, het huis verlaten had met een groot pak. Ik kon het bijna niet geloven, dat mijn jonge vriend mij zo bedrogen had, maar het was duidelijk. De eigenaar kreeg zo innig medelijden met mij dat hij mij wat

oude kleren verschafte, waarvoor ik dankbaar was; hij beloofde mij, zoveel hij kon, te zullen helpen.

Ik verzocht de eigenaar vervolgens of ik zijn knecht kon zijn om hem en de heren die daar logeerden, te bedienen, hun schoenen te poetsen, enz. Ik trachtte mij zo nuttig mogelijk te maken, hielp al de gasten en deed wat ik kon, opdat ik in mijn dagelijkse behoeften zou kunnen voorzien en wat geld bijeen te krijgen voor mijn overtocht naar Engeland. Ongelukkig echter gaven de gasten mij niets en ook juffrouw Hochwald niet, zodat ik slechts met moeite bestaan kon; slechts mijn logies ontving ik vrij, als loon voor mijn diensten.

HOOFDSTUK VII.

In zulke moeilijkheden zijnde, dat ik soms niet genoeg kon krijgen om te eten, zag ik om naar iets anders. Ik ging naar een spoorwegstation en verzocht de stationschef vergunning om pakjesdrager aan dat station te mogen zijn. Ik was blij toen hij mij hiertoe vergunning gaf.

De eerste passagier, die ik vroeg om mij zijn goed te laten dragen, sprak vriendelijk met mij en gaf mij zware pakken om te dragen. Ik droeg ze omtrent een half uur ver, toen hij een hotel binnentrad en mij vroeg of ik een glas bier wilde gebruiken, maar daar de herberg aan Christenen toebehoorde wilde ik er niets gebruiken. Op mijn weigering nam de man het goed van mij, en zei dat ik gaan kon. Toen ik hem vroeg om betaling voor het dragen van zijn goed, zei hij dat hij mij betaald had, wat onwaar was en daar ik dit ontkende, hield hij zich alsof ik hem beledigde, en riep een politiemann, aan wie hij mij overleverde op de beschuldiging dat ik hem tweemaal om betaling vroeg en hem beledigde. De politiemann arresteerde mij en bracht mij naar het politiebureau, waar men mij enige uren hield, waarna ik voor de chef gebracht werd om verhoord te worden.

Ik moest op vele vragen antwoorden, en daarna verscheen mijn aanklager, die ook onderzocht werd. De rechter gaf te kennen, dat hij mij voor onschuldig hield. Op zijn vraag of ik iemand in Hamburg kon aanwijzen, die omtrent mijn eerlijk karakter getuigenis kon afleggen, verwees ik de rechter naar madame Hochwald en de eigenaar van het hotel. Er werd een politiemann gezonden om hen te roepen en toen zij verschenen waren, getuigden zij voor de rechter, dat ik een eerlijke en fatsoenlijke jongen was en verklaarde de bestuurder, dat hij mij dikwijls op de proef gesteld had door geld te laten liggen, hier en daar in huis, waar ik dikwijls voorbij moest gaan, maar dat ik mij nooit aan iets schuldig gemaakt had. De rechter, die nu geheel van mijn onschuld overtuigd was, vonniste mijn aanklager met vier maanden dwangarbeid, omdat hij mij vals beschuldigd had. Ik zelf mocht weggaan, God dankend, Die de waarheid aan de rechter had geopenbaard.

Na dit geval ging ik niet terug naar het spoorwegstation, maar trachtte ander werk te krijgen. Ongelukkig duurde het lang eer ik werk vond. Nooit zal ik de dag vergeten, toen ik in de straten van Hamburg rondwaalde, hongerig en bitter wenende en mijn hart in het gebed tot God ophief om hulp. Al voortgaande zag ik enige papieren op de grond liggen. Ik nam ze op, en zag dat zij van waarde waren voor de persoon, aan wie ze waren geadresseerd. Door het adres geleid, kon ik de rechtmatige eigenaar vinden en hem de papieren terugbrengen, waarvoor hij mij vriendelijk beloonde. Hartelijk dankte ik de Heere, want ik geloofde vast dat Hij mijn gebed verhoord had. Verheugd en dankbaar keerde ik naar mijn logieshuis terug, God dankend, dat ik opnieuw in staat was het nodige voedsel te kopen.

Naar de synagoge gaande om te bidden, ontmoette ik een Joods heer die mij vroeg of ik een vrome Jood was. Ik antwoordde, dat ik altijd trachtte vroom te zijn en voortdurend begeerde daarin te mogen toenemen. Na een korte samenspraak zei hij, dat, zo ik gewillig was om te werken, hij blij zou zijn mij te helpen. Hiervoor dankte ik God, vooral omdat die heer een vrome Jood was. Onze overeenkomst was dat ik in zijn dienst zou treden als boodschapper, gedurende de dag in zijn huis zijn, maar 's avonds gaan slapen in liet logement, waar ik nu verbleef.

De goede man gaf mij zijn adres en ik verliet hem voor een poosje. Daar ik behoefte voelde om eerst in de synagoge te gaan bidden. In het gebed werd mijn ziel overstelpt door een gevoel van vreugde en dankbaarheid aan God voor al Zijn liefde jegens mij in een vreemd land.

Na het gebed ging ik aan het werk. De heer en zijn hele familie behandelden mij echt vriendelijk, maar ik zag al gauw, dat ik hier niet zoveel zou kunnen overhouden, om mijn overtocht naar Engeland te bekostigen. Ik vroeg daarom, of ik niet iets meer kon verdienen, en daar dit niet kon zag ik uit naar een andere betrekking.

Zo kwam ik in aanraking met een Jood, die mij vroeg of ik melk wilde verkopen, van huis tot huis. Waarop ik antwoordde, dat ik bereid was alles te doen wat mij op een eerlijke wijze brood verschaffen kon. Zo werd ik melkjongen, en gedurende de eerste dagen ging het vrij goed. Maar op zekere dag ging ik voor een ogenblik een bakkerswinkel in om een broodje te kopen en liet mijn melkkan op de straat staan. Toen ik weer in de melk keek zag ik dat een ondeugende jongen er een rat ingeworpen had en dit wekte zulk een afschuw in mij, dat ik de melk in de straat liet uitlopen en naar huis ging. Ik vertelde mijn baas wat er gebeurd was, waarop deze kwaad werd en zei dat ik de rat maar uit de melk had moeten nemen en de melk verkopen. Maar ik antwoordde hem, dat ik dit niet had mogen doen, daar het in strijd was met de Joodse wet.⁷ Hij wilde toen dat ik voor de melk zou betalen, maar omdat ik niets had, joeg hij mij weg zonder mij iets te geven voor de dagen, die ik in zijn dienst had doorgebracht.

Na deze onvriendelijke behandeling voelde ik mij zeer neergedrukt; ik zag uit naar ander werk, maar kon niets te doen krijgen. Ik riep tot de Heere om hulp, maar er kwam geen uitkomst. Ik ging naar de synagoge om te bidden, en bad ook in de eenzaamheid, maar hoe meer tijd ik hieraan besteedde, hoe meer mijn hart en ziel overstelpt schenen te worden door ellende en verlatenheid. Zo ging ik door de straten van Hamburg, met ogen vol tranen vanwege mijn bitter lot. Dubbel zwaar viel mij dit alles, als ik dacht aan mijn geliefde ouders en het geluk, dat ik gesmaakt had toen ik nog thuis was.

In mijn slaapkamertje zijnde kreeg ik mijn Hebreeuwse Bijbel in handen. Ik las Genesis 12 en werd getroffen door de woorden van het eerste vers: “Ga gij uit uw land en uit uws vaders huis enz.” Ik geloofde dat dit gebod ook mij aanging, en dat ik het gehoorzaamde; de roeping en de geschiedenis van Abraham vertroostten mij, vooral daar Abraham zijn moeiten en tegenslagen gehad had tot hij in Kanaán was gekomen. Ik bad tot God en smeekte, dat Hij mij helpen wilde, om Zijn stem te gehoorzamen en te gaan waar Hij wilde. Maar ik moet erkennen dat ik eigenlijk niet gevoelde dat ik het Goddelijk bevel waarlijk gehoorzaamd had; niets ter wereld echter zou mij hebben kunnen bewegen om naar Rusland terug te keren. Ik zou liever hebben willen sterven. Hoewel ik nog veel smartelijks zou moeten ondervinden, toch was ik vastbesloten alles te verduren en vol te houden tot ik eindelijk de ware voldoening zou hebben gevonden. Ik kende de gezegende Evangeliewaarheid nog niet dat “alle dingen moeten

⁷ Zie: Koshereth. 44

medewerken ten goede”; ook had ik de zoete en welluidende fluistering van het Evangelie nog niet gehoord: “door vele verdrukkingen ingaan in het Koninkrijk van God.” In mijn treurige toestand paste ik het woord van Jeremia op mijzelf toe: (Klaagt. 1 vers 12) “Schouwt het aan en ziet of er een smart is gelijk mijn smart, die mij aangedaan is, waarmede de Heere mij bedroefd heeft, ten dage der bitterheid Zijns toorns.”

Verscheiden dagen bracht ik nu door in deze treurige en gedrukte toestand. Ik voelde, dat ik in Hamburg er slechter aan toe was dan buiten in de bossen en velden, want toen beurde de gedachte aan Hamburg mij altijd op, terwijl ik nu, in deze grote stad, meer moest ondervinden dan ik kan neerschrijven. Het ging mij in Hamburg zoals de kinderen Israëls aan de Rode zee; achteruit kon ik niet en vóór mij scheen geen weg te zijn. Ik las de geschiedenis van Israël, en meende dat ik in groter moeite was dan zij hadden ondervonden, want zij konden roepen tot Mozes, en de grote leidsman kon zich wenden tot de Majesteit Gods. Ik las de woorden tot Israël: “Staat vast en ziet het heil des Heeren”, maar ik kon dit op mijzelf niet toepassen. Ik zei: de God van Israël heeft Zich van mij afgekeerd en ik moet vergaan.

Ik werd moe van het bidden; ik dacht dat het toch alles tevergeefs was. Maar mijn zedelijke verantwoordelijkheid voor God stond mij altijd voor, zodat ik mij verplicht voelde al de Joodse wetten op te volgen. God was mij niet langer een God van liefde, maar een God van gerechtigheid, ja ik beschouwde Hem als een Wreker in plaats van een God van veel genade en barmhartigheid.

Toen ik nu op zekere dag weer in zo'n ellendige toestand door de straten van Hamburg kruiste, ontmoette ik een juffrouw uit Rusland, die wel niet mijn familie bekend was en mij herkende. Zodra zij mij zag begon zij tot mij te spreken en daar het mij zo slecht in Hamburg ging, wilde zij dat ik met haar naar Rusland zou terugkeren. Zij beloofde mijn reiskosten te zullen betalen, maar omdat mijn gemoed niet toeliet terug te keren, bedankte ik haar hartelijk voor haar grote vriendelijkheid en zei tegelijkertijd, dat ik vast besloten had de hele wereld te doorreizen eer dan naar huis terug te keren. Met al de kracht der overreding, die in haar was, smeekte zij mij naar huis te gaan. Maar mijn antwoord was, dat ik liever sterven wilde dan terugkeren voordat ik gevonden had waarnaar mijn ziel dorstte.

Deze juffrouw verlatende ging ik naar de synagoge, waar ik iemand vond, die mij vroeg of ik bereid was zeer hard te werken, en toen ik hierop “ja” zei, nam hij mij met zich mee naar zijn woning, een goed half uur buiten Hamburg. Hij zei dat ik mij in zijn woning geheel thuis moest voelen en dat ik vooral 's nachts zou moeten werken. Hij was een koopman in vlas, en ik zou mij met het pakken bezig moeten houden; ik deed dit ook gedurende verscheiden nachten, van 's avonds acht uur tot 's morgens acht. Men kan denken hoe zwaar mij dit viel, daar ik nauwelijks zestien jaar oud was, maar het hardste en moeilijkste werk was mij welkom, als ik maar op een eerlijke wijze mijn brood kon verdienen.

Na enige dagen zei de man dat hij mijn diensten niet langer nodig had. Zo begonnen mijn beproevingen opnieuw. Zolang ik werk had gevoelde ik mij als de goede, oude profeet aan de beek Krith. Ik was verwijderd van allen, die mij kenden. Geen vader, geen moeder, geen zusters, geen broers, geen vrienden! Geheel alleen, zo goed als in de eenzaamheid. De enige troost, die ik had, was dat ik mijn tijd niet ijdel doorbracht, en mijn sober brood verdiende. Maar hoe zwaar was het mij nu ik ook die troostbron miste. Ik kon nu begrijpen wat Elia gevoelde toen de Krith was opgedroogd, ofschoon mijn beproeving mij zwaarder toescheen dan die van Elia daar het woord van God tot

hem kwam en dat zou tot mij, meende ik, nimmer komen. Met deze gevoelens zat ik, voor mijn vertrek, in de kamer neer en weende. De goede man, mijn meester, kwam binnen en ziende hoe neergedrukt ik was, vroeg hij mij wat er aan scheelde en toen ik hem alles verteld had, zei hij dat ik bij hem blijven kon als huisbediende, zolang als ik verkoos en dat ik mij in zijn woning geheel thuis moest voelen. Nu werd mijn hart met vreugde vervuld; ik kuste zijn handen en zei tegen hem met de woorden van Ruth: "Waarom heb ik genade gevonden in uw ogen, dat gij mij kent, daar ik een vreemde ben?"

Hij antwoordde dat hij altijd verblijd was als hij zijn broeders, de Joden, weldadigheid kon bewijzen, vooral waar die vroeger in goede omstandigheden hadden verkeerd en in de weg van Gods voorzienigheid arm geworden waren. Ik dankte God voor wat Hij voor mij gedaan had en was verblijd. Hoe waar is het, dacht ik, dat als de beek Krith opdroogt er een Zarphath bereid is. Het is mij onmogelijk neer te schrijven welke gevoelens van dankbaarheid mij vervulden jegens God en deze goede man. Ik bleef hier enige tijd, maar kon er niet toe komen mij voorgoed in Duitsland te vestigen.

HOOFDSTUK VIII.

Ik begon er nu weer over te denken hoe ik in Engeland zou komen. Ik schreef aan mijn geliefde vader, dat ik het zeer goed had in het huis van een brave, godsdienstige Jood en dat ik zo spoedig mogelijk naar Engeland wenste te gaan, waarop ik hem verzocht mij wat geld te zenden voor mijn reis. Hierop ontving ik van mijn geliefde vader de volgende brief:

Aan mijn waarde en beminde zoon Isaac.

Ik heb je brief ontvangen en was zeer verheugd te bemerken dat je niet meer zoveel behoeft uit te staan als vroeger. Ik ben ook blij dat je genade gevonden hebt in de ogen van zulk een goed mens.

Mijn geliefd kind Isaac, ik wens je nogmaals te smeken aan mij te denken, aan je vader, die altijd de hartelijkste vaderlijke liefde getoond heeft. Je weet zeer goed dat ik alles gedaan heb wat ik kon om je een goede opvoeding te geven. Niet iedere Joodse vader in Kovno, heeft zijn zoon zoveel voorrechten laten genieten als jij genoten hebt. Je bent onderwezen in het Hebreeuws, Duits en Russisch. Nooit heb ik gemeend, dat mij iets te zwaar zou zijn, dat ik voor mijn beminde kind Isaac zou kunnen doen. Nog altijd draag ik je dezelfde vaderlijke liefde toe, en zal je die blijven toedragen zolang als je zult blijven op de weg waarin je bent opgevoed, ja, de laatste druppel van mijn hartebloed is mij niet te kostbaar, maar zou ik, ten allen tijde, voor mijn geliefde Isaac kunnen storten.

En nu mijn zoon, nu ben je zover weg en het schijnt of al onze pogingen en zorgen tevergeefs zijn. Nog eens, mijn lieve zoon, laat mij je zeggen, dat wij geen rust zullen hebben zolang je niet terugkeert. Telkens als ik in onze buurt jongens van jouw leeftijd, netjes en wel in hun woningen zie, dan krimpt mijn hart ineen en is mijn ziel neergebogen, want ik kan het niet begrijpen, waarom mijn zoon, - van wie ik verwachtte dat hij de vreugde van mijn ouderdom en mijn troost in de doodsvalei zou zijn, - van mij afgescheurd moet zijn op zulk een buitengewone wijze. Niemand kan begrijpen waarom. Maar ik veronderstel dat de Heere rechtvaardig met mij handelt en hoop dat het een verzoening zal zijn voor mijn zonden want ik kan niet anders dan gevoelen dat de Heere mij voor mijn zonden straft.

Geloof mij, mijn waarde Isaac, dit papier is nat van de tranen, die ik stort, terwijl

ik dit schrijf; ik kan bijna niet uit mijn ogen zien, om te schrijven, want mijn hart is overstelpt van verdriet, omdat je zo ver van ons bent, ja God alleen weet of wij je ooit weer in dit leven zien zullen.

Lieve Isaac, wees mij genadig, je liefhebbende vader, en je teerhartige moeder en hoor onze bede om naar huis terug te keren. Dan zal ons hart zich verblijden en wij zullen blij zijn al de dagen onzes leven en je zult ook gelukkig zijn. Maar kan ik je niet overreden om terug te keren, laat mij je dan tenminste op het hart drukken om in Hamburg te blijven, als het enigszins mogelijk is, want ik kan het denkbeeld niet verdragen, dat mijn kind nog verder zal gaan dan Duitsland. Ik zend je een briefje: vertoon dat op de bank en men zal je 50 roebels geven; daarmee zul je je reiskosten, terug naar Rusland, kunnen bekostigen.

Al onze vrienden laten je groeten. Zij hopen je spoedig weer te zien. En nu moet ik je nog een gelukkig Nieuwjaar wensen. Ik hoop dat je een goede synagoge mag vinden, waar je op Rosh Hoshanah en ook op Jom Kippoer zult kunnen aanbidden. Mogen onze gebeden voor je verhoord worden.

Je Rabbi laat je hartelijk groeten.

Leshonah habaaa Jerushalaïm.⁸

Ik blijf, mijn geliefde Isaac,

Altijd je liefhebbende vader,

LION LEVINSOHN.

Toen ik deze brief ontving wist ik werkelijk niet wat te doen. De raad van mijn geliefde vader niet op te volgen scheen mij zo ontaard en toch, naar Rusland terugkeren kon ik niet. O, hoe wenste ik dat de Heere mij zou laten sterven eer dat ik zou terugkeren. Ik bleef in Duitsland tot na het Nieuwjaarsfeest en maakte mijn toestand een bepaalde zaak des gebeds in de synagoge, ofschoon het mij geheel ongewoon was te bidden behalve wat in het Joodse gebedenboek stond. Ik stortte mijn hart uit voor God en vroeg Hem mij in Zijn waarheid te leiden en mij Zijn wegen te leren.

De beide Nieuwjaarsdagen gingen voorbij en ik gevoelde dat ik niet kon terugkeren. Ik schreef daarom aan mijn vader het volgende antwoord op zijn brief:

Aan mijn waarde Vader.

Sinds ik uw brief ontvangen heb, ben ik voortdurend bezig geweest met de vraag, of ik niet naar huis zou kunnen terugkeren. Maar het doet mij leed u te moeten zeggen, geliefde vader, dat het mij is alsof niets ter wereld mij naar Rusland zou kunnen terugvoeren. Van het ogenblik dat ik ben weggegaan, heb ik gevoeld en gevoel ik, dat er ergens iets is, dat mij gelukkig zal maken. Dat kan nu wel inbeelding zijn, maar zo gevoel ik en ik word gedrongen om de gehele wereld te omreizen. Ik denk in de volgende week naar Engeland te vertrekken, en na daar enige tijd te hebben doorgebracht naar Amerika, Australië, Azië en Afrika te gaan. Ik moet nogmaals zeggen, waarde vader, dat het mij leed doet, dat ik niet terug kan reizen, maar ik hoop, dat u het mij vergeven zult. Gelieve mij niet weer te schrijven tot u van mij gehoord hebt, uit Engeland.

Ik hoop in de volgende week in Londen te zijn, en de Grote Verzoendag door te brengen in het midden van onze broeders, de Joden, in Londen, en ik vertrouw oprecht, dat de Heere genadig zal zijn aan u en mij.

Mijn waarde vader, ik hoop, dat u aan mij zult denken op de Grote Verzoendag en

⁸ volgend jaar in Jeruzalem

dat de Heere uw gebeden voor mij zal horen, indien mijn gebeden niet worden aangenomen.

Ik moet u zeggen, mijn waarde vader, dat de vrees, die mij thuis vervulde vanwege mijn zondige staat voor God en de angstige schrik voor het uur des doods nog altijd dezelfde is. Ik verzeker u, dat indien ik de rijkste man op aarde was, ik al de schatten der wereld zou willen geven, zo ik gevoelen kon, dat de God onzer Vaders, van Abraham, Izak en Jakob mijn God is en dat ik Zijn knecht ben, die vergeving ontvangen heeft. Maar ik vrees, dat er geen hoop voor mij is, tenzij er iets buitengewoons plaatsvindt en ik kan niet denken, dat dit ooit zal gebeuren. Hoe dit zij, zolang als ik kracht heb zal ik niet rusten, maar voortgaan en zo ik ook al geen rust voor mijn ziel krijg, nochtans wil ik mijn jeugd doorbrengen met reizen en iets van de wereld zien en het leven der mensen, waarvan de grote en koninklijke prediker gezegd heeft: “Alles is ijdelheid en kwelling des geestes.”

Mijn waarde vader, ik hoop, dat ik in Engeland volharden zal en het mijn voornaamste werk zal maken om de vreemde Rabbijnen te bezoeken en hun te vragen mij in de wet te onderwijzen, niet zozeer in de Gemarah, maar in de Torah, Neboëim en Chetoebim. En ik wens, dat u en mijn waarde oude Rabbi en mijn beminde moeder ernstig zullen bidden, dat de God van Israël mijn verstand verlicht, zodat ik veel mag leren omtrent de wonderheden, die Hij in Israël gedaan heeft.

O, geliefde vader, het is mij of ik, zo ik maar eerst rust voor mijn eigen ziel had, in de gehele wereld kon gaan en tot alle volken spreken van de grote God, Jehovah, de enige, ware en Almachtige God!

Ik moet nu deze brief sluiten, maar hoop u spoedig weer te schrijven. Wees verzekerd van mijn innigste toegenegenheid voor u zelf, mijn moeder en allen.

Ik ben, mijn geliefde vader,
Uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN.
Hamburg 1871.

Direct na het Nieuwjaarsfeest maakte ik mij gereed om over te steken naar Engeland. Ik nam een plaatskaartje naar Hull en verliet Hamburg op dinsdag de 9e september 1871. De volgende vrijdag arriveerde ik in Hull en bevond mij dus in een vreemd land, in het midden van een volk, dat ik nooit gezien had en welks taal ik niet kon verstaan. Te Hull aangekomen wandelde ik de kade op en neer, niet wetende dat ik op deze vrijdag-namiddag, juist vóór het ingaan van de sabbat, beginnen moest. Ik kon met niemand spreken en ik kon de Engelse taal niet schrijven. Wat zat ik in de klem! De straten der stad doorkruisend kwam ik eindelijk bij een boekwinkel, die ik binnenging. Ik sprak de mensen in de winkel aan in het Duits, maar omdat zij mij niet verstonden, probeerde ik het met Hebreeuws en daarna met het Russisch en Pools, maar, tot mijn verdriet, zonder vrucht, omdat zij geen enkele van die talen verstonden. Ik zei herhaaldelijk: “Gib mir a pen”, (geef mij een pen), maar de goede lieden in de winkel dachten, dat ik om een penny (een stuiver) vroeg en wilden mij een penny geven. Ik hield hun toen een shilling voor om hen te beduiden, dat ik niet om geld vroeg en schreef niet mijn vinger op de toonbank om hen duidelijk te maken, dat ik een pen en inkt wenste te hebben, die ik nu ook kreeg. Toen schreef ik enige woorden in het Duits, maar zij konden het geschrevene niet begrijpen. Eindelijk riepen zij de hulp in van iemand die in dezelfde straat woonde en Duits sprak en deze man was zo

vriendelijk om als tolk te dienen. Ik kocht nu een Duits-Engels woordenboek en wanneer ik in het vervolg met iemand wilde spreken, zocht ik de woorden op in mijn woordenboek en schreef ze op een stuk papier en zo kon ik mijn gedachten aan anderen meedelen.

Ik vroeg nu waar de Joden woonden, omdat ik op de sabbat wenste te rusten, overeenkomstig de Joodse wet. Een jonge man in de winkel was zo vriendelijk mij naar de woning te brengen van een Poolse Jood, die mij, arme vreemdeling, zeer vriendelijk en, volgens gebruik van de Joden in Rusland, Polen en Palestina, met de gebruikelijke groet “Sholem lecha” (vrede zij met u) ontving. Ik vroeg hem of ik wat bij hem mocht blijven, dat hij mij zeer vriendelijk vergunde. 's Avonds gingen wij naar de synagoge, om de sabbatdienst te verrichten; daarna keerde ik terug naar het huis van mijn Joodse broeder, die, tot mijn blijdschap, zeer vroom was en zich strikt hield aan ieder voorschrift der mondelinge wet. Ik bleef die nacht bij hem en hij hielp mij om een kaartje te krijgen voor de boot naar Londen, waarheen ik de volgende dag, zaterdagmiddag 23 september, vertrok. Het is wel verboden om op de sabbat te reizen, maar de Rabbi van Hull gaf mij daartoe vergunning, opdat ik tijdig genoeg in Londen mocht zijn om mijn offer te kunnen brengen op de avond van de Grote Verzoendag.⁹

De volgende morgen, 24 september 1871, kwam ik in Londen. Ik was moe en afgemat en wist niet waarheen te gaan. Met behulp van mijn woordenboek kreeg ik enige volzinnen bij elkaar, die ik op papier schreef, de vraag inhoudende: “waar ik ergens een Joods logement kon vinden”. Ik toonde het papiertje aan een jongen die mij zei, dat ik hem maar moest volgen en aan wie ik, daar ik erg afgemat was, mijn pakje goed te dragen gaf. Na enige tijd gelopen te hebben kwamen wij op een binnenplein, aan de achterdeur van een herberg, maar dat wist ik toen niet. De jongen zei tegen mij, dat hij even naar binnen wilde gaan om iets te vragen, en dat ik maar een ogenblik moest wachten, hetgeen ik deed, maar hij bleef zolang weg, dat ik onrustig werd en de deur opende. Ik zag nu dat het een kantien (herberg) was, en dat men mij bestolen had. Er waren verschillende deuren in het huis, en de jongen, die bij de achterdeur was binnengekomen, had zich door de voordeur uit de voeten gemaakt. Daar stond ik nu, niet wetende wat ik doen moest. Eindelijk vroeg ik, weer met behulp van mijn woordenboek en een stuk papier, of iemand mij de weg kon wijzen naar een Joods logement, waarop een jongeman mij meenam naar een logies- huis in Spitalfields.

Hoe blij was ik daar direct enige vreemde Joden te vinden. Ik gaf de jongeman, die mij begeleid had, iets voor zijn moeite en vertelde mijn Joden-vrienden, hoe ik daareven bestolen was.

“Dat moet je verwachten in Engeland”, zeiden zij.

“Dan blijf ik niet lang in Engeland”, was mijn antwoord.

Daar het nu de dag was, waarop de Grote Verzoendag een aanvang nam en ik zeer begerig was om alles in acht te nemen, wat, volgens Joods gebruik, op deze heilige en plechtige dag betrekking heeft, zo gaf ik mijn vrienden wat geld, om een haan voor mij te kopen als mijn slachtoffer. Zij haastten zich dit te doen en ik nam hem mee naar de shochet (slachter). Ik deed de gebeden volgens Joods gebruik en wet en gaf de haan aan de shochet over om het arme, onschuldige dier, welks bloed voor mijn zonden gestort moest worden, te slachten. Toen ik het bloed zag vloeien en het arme dier met de dood zag worstelen, werd ik diep bewogen, vooral bij de gedachte waarom het dier had moeten sterven en vroeg ik mijzelf af, hoe het bloed van de haan mij van mijn zonden kon reinigen. Dat ik ooit zou geloven en mij erin verblijden, dat het bloed van

⁹ Zie: Jom Kippoer.

Jezus Christus, de Zoon van God, van alle zonden reinigt, kwam toen niet bij mij op. Toen dit alles volbracht was ging ik naar de synagoge, waste mijn handen, trok mijn schoenen uit en begon de gebeden op te zeggen volgens het Joodse gebedenboek: met mijn tifillien aan. Gelukkig waren deze in mijn jaszak en niet bij het goed, dat de jongen gestolen had.

Ik bleef de gehele avond en nacht in de synagoge tot aan het eind van de volgende dag, zijnde de Grote Verzoendag. Ik ging toen naar mijn logieshuis om te eten, daar ik nu vierentwintig uren gevast had. Ik kreeg wat avondeten en terwijl ik het nuttigde, kwam de arme haan mij weer voor de geest, die voor mijn zonden gestorven was. Ik kon maar niet begrijpen, hoe God het bloed van een arm schepsel kon eisen in voldoening voor mijn zonden. De volgende morgen schreef ik aan mijn vader:

Aan mijn zeer geliefde Vader.

Mijn geliefde Vader. Ik ben waarlijk dankbaar u te kunnen meedelen, dat ik in Londen ben aangekomen en dat mijn gezondheid geheel hersteld is, waarvoor ik God van harte dank. Ik wens u ook mee te delen, geliefde vader, dat ik heb aanbeden op de Grote Verzoendag in een synagoge, in het midden van onze broeders, de Engelse Joden. Op de vooravond heb ik mij een haan verschaft, gelijk u altijd doet en heb die geslacht als een offer voor mijn zonden. Ik kon het geld voor de haan eigenlijk niet missen, maar heb het met gewilligheid gedaan, wetende, zoals u mij altijd geleerd hebt, dat dit de wil is van Jehovah, onze God. Ik hoop, geriefde vader, dat u het mij niet kwalijk zult nemen, dat ik u lastig val, maar ik wens u te zeggen al wat mij op het gemoed ligt en als ik dat gedaan heb zal ik tevreden zijn. Ik heb de haan overgegeven aan de shochet en toen deze hem gedood had stond ik verwonderd en verbaasd; want ofschoon ik daarvan van jaar tot jaar, thuis, getuige geweest ben, heb ik nooit zo als nu gevoeld, omtrent mijn ziel en het schuldoffer, dat mijn zonden moet wegnemen. Ik kan eigenlijk niet begrijpen, geliefde vader, waarom God verwacht, dat wij zulke arme dieren voor onze zonden zullen slachten.

Waarlijk, mijn waarde vader, ik begin te denken, dat het God niet behaagd heeft ons Zijn hele waarheid te openbaren en ik veronderstel, dat al deze moeilijkheden zullen worden opgelost als de Heere, onze Messias, komt om ons gelukkig te maken, en de heidense naties van de aarde verdreven zullen worden.

Waarde vader, ik heb op het ogenblik niets te doen en ook maar weinig geld om van te leven. Met verdriet moet ik u zeggen, dat ik bestolen ben van al mijn kleren - behalve die ik aan heb en dat ik zelfs niet meer dan één hemd heb. Ik zal zeer dankbaar zijn als u zo vriendelijk zou willen zijn om mij wat geld te zenden, om enige kleren te kopen.

Ik zal u over een paar dagen een andere brief zenden want ik kan nu niet veel schrijven. Groet mijn altijd liefhebbende en tedere moeder echt hartelijk voor mij. Moge zij lang leven in vreugde en voorspoed! Ook mijn hartelijke en broederlijke groeten aan mijn broers Hessel en Jonah Abel en aan mijn geliefde zusters Meitta Esther en Golda Tzipa.

Ik blijf, mijn waarde vader,
Altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN.
Londen, 26 sept. 1871.

HOOFDSTUK IX.

Ik had nu een groot doel voor ogen, namelijk het onderzoeken van de Wet. Ik bezocht verscheidene Joden en verzocht hun, omgang met hen te mogen hebben en mij de wegen te leren van de God van Israël. Aan mijn verzoek werd voldaan, maar helaas! met hoe weinig voldoening voor mijn smachtende ziel. Ik had op dat gebied grote zelfbeschuldiging, en meende dat ik de vrede en de vertroosting van mijn Joodse broeders niet kon genieten, omdat mijn hart zo zondig en mijn hele ziel zo verdorven was.

Ik vroeg toen aan verscheidene mensen, geheel vertrouwelijk, of zij gelukkig waren in hun ziel. Maar helaas! Het antwoord was altijd: "Neen" Ik kon dit niet begrijpen, maar ik dank God, door Christus mijn Heere, dat Hij mij, door invloed van de gezegende Geest, geopenbaard heeft, dat: "*Jezus alleen; De hulpeloze zondaar helpen kan.*"

Na enige dagen in Londen te hebben doorgebracht, begon ik om te zien naar enig werk; ik wenste mijn tijd nuttig te besteden en iets te verdienen, om in mijn onderhoud te voorzien, daar mijn geld opraaakte. Ik ging van de ene plaats naar de andere, maar tevergeefs. Mijn vader zond mij een brief met wat geld, waardoor ik in staat gesteld werd mij een goed pak kleren te kopen en daarna gelukte het mij als leerling geplaatst te worden op een fabriek, waar wandelstokken gemaakt werden; ik bleef daar ongeveer twee maanden.

Op zekere dag, toen ik mijn middagmaal ging gebruiken, zag ik een geopende kerk, waar juist dienst verricht werd en uit blote nieuwsgierigheid ging ik naar binnen. Het trof mij dat er geen schilderijen en beelden waren, zoals ik die altijd gevonden had in de Christenkerken in mijn geboorteland. Ofschoon ik geen woord van de dienst verstaan kon, luisterde ik toch aandachtig toe, omdat alles er zo eenvoudig uitzag, en ik begon te denken, dat ik mij in een soort van Joodse synagoge bevond in plaats van in een Christenkerk.

Na gegeten te hebben keerde ik naar mijn werk terug, maar wat ik in de kerk gezien had ging mij niet uit de gedachten. Ik vroeg aan een van mijn Joodse vrienden, of hij ooit in een kerk geweest was.

"Wat", zei hij, geheel onthutst, „in een christenkerk? Ik ben er nooit geweest en hoop er nooit in te gaan zolang ik leef."

Hij vroeg mij toen of ik in een kerk geweest was. Ik was bevreesd om dit te erkennen, en toch wilde ik er niet om liegen, zodat ik niet haastig was om te antwoorden. Hieruit werd opgemaakt, dat ik een kerk bezocht had. Ik erkende dit nu, zeggende dat ik niets kwaads in die plaats had gezien. Mijn vriend begon nu op mij te vloeken en te schelden omdat ik iets ten gunste van een kerk gezegd had. Ziende hoeveel moeilijkheden ik mij op de hals gehaald had, beloofde ik nooit weer een kerk te bezoeken. Enige dagen verlieten toen ik, op weg om mijn middagmaal te gaan gebruiken, de kerk weer geopend zag. Ik bleef voor de deur staan, besluiteloos wat te doen. Ik wilde mijn belofte niet breken en toch voelde ik dat ik binnen moest gaan. Zo stond ik in de straat, meer dan een uur lang en keerde toen naar mijn werk terug zonder gegeten te hebben. De dag ging voorbij en ik voelde mij niet op mijn gemak, omdat ik niet in de kerk was gegaan.

Ik verkeerde gedurende verscheiden dagen in een zeer gedrukte stemming en besloot toen, bij de eerste de beste gelegenheid, weer naar de kerk te gaan. Ik ging eenmaal en andermaal, maar hield het geheim. Onwillekeurig bewonderde ik de plechtige wijze, waarop de dienst werd verricht. Met grote inspanning luisterde ik naar de woorden van de prediker, zeer begerende om iets te kunnen verstaan van wat gezegd werd.

Na deze zelfde kerk enige malen bezocht te hebben merkte ik een man op, die niet ver van mij zat en zeer veel op een Jood leek!¹⁰ Ik meende dat het wel een van mijn Joodse vrienden kon zijn, die mij kwam zoeken. Ik sidderde bij de gedachte dat het bekend zou worden dat ik hier kwam en dat een van de Joden aan mijn vader zou schrijven, dat ik een Christenkerk bezocht, daar mijn vader de Christenen veracht en verafschuwt, wat ik trouwens ook deed, met heel mijn hart.

Toen ik echter bemerkte dat de man de gebeden las, begreep ik dat hij een van de kerkgangers moest zijn. Toen de dienst voorbij was en ik stil in de bank bleef zitten, om te zien wat er verder zou gebeuren, werd ik door de man opgemerkt, die direct naar mij toekwam en in het Hebreeuws tegen mij zei: “Atta jehudi achi?” dat is: “Bent u een Jood, mijn broeder?”

Dit overtuigde mij dat hij een Jood was en ontstelde mij zeer. Was ik nu in een Christenkerk of in een nieuw soort van synagoge, van de Reform-Joden misschien. Ik antwoordde “Ani lehudi”, ik ben een Jood. Waarop hij mij de hand gaf en een gesprek met mij begon in het Duits. Na een geruime tijd met hem gesproken te hebben, werd het tijd voor mij om naar huis te gaan en moest ik mij verwijderen. Hij gaf mij zijn adres, maar ik vernietigde het uit vrees, dat mijn Joodse vrienden het zouden vinden.

Verscheidene dagen verliepen zonder dat ik de zendeling zag; toen ging ik opnieuw naar de kerk en daar vond ik hem. Na de dienst kwam hij bij me en sprak met mij. Hij vroeg mij hoe het met mij ging, waar ik vandaan kwam, wie mijn ouders waren, enz. Ik deelde hem alles mee omtrent mijn omstandigheden en, ziende hoe ernstig hij het met mij meende, opende ik hem mijn gehele hart, verhaalde hem waarom ik mijn geboorteland verlaten had; dat mijn ziel geheel neergedrukt was sinds ik van huis was gegaan en dat ik altijd gevoelde alsof ik verloren was.

Ik zei: “Ik gevoel dat mij iets ontbreekt, maar ik weet niet wat.”

“Ga je krankzinnig worden?” vroeg hij.

“Om de waarheid te zeggen”, antwoordde ik, “ik ben krankzinnig.”

“Ik hoop dat het veel erger met u worden zal,” zei hij.

Dit onvriendelijke antwoord bevreesde mij zeer en ik vroeg hem wat hij er mee bedoelde. Hij vertelde mij toen dat hij, enige jaren geleden, in dezelfde toestand verkeerd had. Hij had Oostenrijk, zijn vaderland, zijn vader en moeder, zijn betrekkingen en vrienden verlaten en was bijna krankzinnig geworden, maar hij was dankbaar voor al wat hij had ondervonden, want God had hem hemelse wijsheid geschonken en ware, eeuwig blijvende tevredenheid.

“Vertel mij daar toch alles over,” vroeg ik.

“Graag,” was zijn antwoord en daarop behandelde hij enige vragen aangaande de Messias, die ik dikwijls genoeg had gewenst te kunnen verstaan. Hij haalde plaatsen aan uit de Heilige Schrift, die ik nooit had kunnen begrijpen, - om kort te gaan, de vragen, die hij beantwoordde, waren dezelfde, die ik mijn vader en mijn Rabbi had voorgelegd, maar waarop ik nooit een voldoende antwoord had kunnen krijgen.

Ik was verbaasd over zijn vragen en verblijd tevens, daar ik hoopte dat hij mij de gewenste uitleg zou kunnen geven. Ook vroeg hij mij om de plaats in de Talmud te verklaren, waar gezegd wordt: “De school van Elia leert de wereld bestaat zesduizend jaar. Tweeduizend jaren ledig (dat is zonder de wet), tweeduizend onder de wet en tweeduizend, de dagen van de Messias.” Nu zijn de eerste vierduizend jaren al lang voorbij gegaan en de laatste tweeduizend jaren ook reeds bijna. Waar is de Messias?

Dit trof mij en ik vroeg hém mij alles te vertellen wat hij wist van de geheimenis van

¹⁰ Het was een bekeerde Jood en een van de zendingen der Inwendige zending van de Eerw. H. A. Stem, in verband met het Londens Genootschap ter verbreiding van het Christendom onder de Joden.

de Messias. Hij herinnerde mij toen aan de profetieën van Jesaja (Hoofdstuk 53) en vele andere plaatsen, die betrekking hebben op de Verlosser Israëls.

Ik werd zeer getroffen door alles wat hij zei.

Op zijn vraag om mijn adres, gaf ik een weigerend antwoord, omdat ik vreesde dat hij mij zou komen bezoeken en mijn Joodse vrienden zouden uitvinden dat ik mij met een zendeling had ingelaten. Hij vroeg mij toen of ik een bezoek zou willen brengen aan de Weleerw. heer H. A. Stern en verzekerde mij dat een gesprek met deze man mij zeer aangenaam zou zijn.

Ik beloofde hem te gaan bezoeken, maar op een andere dag, niet nu; hij gaf mij toen het adres van de heer Stern, Palestine-place, Cambridge-heath en ik besloot vast daar heen te gaan.

Wie heeft niet van de zendeling Stern gehoord en wat hij, jarenlang, voor de Heere Christus geleden heeft, vooral in Abessinië, waar hij vier en een half jaar gevangen geweest is.

Ik bezocht hem op zekere morgen vroeg (ongeveer half negen); de deur werd door hemzelf geopend en hij vroeg mij *wat ik verlangde*.

Ik zei hem toen dat een man mij zijn adres gegeven had en mij verzocht had hem te bezoeken, dat ik dat ook had beloofd. Hij nodigde mij binnen; wij hadden een lang gesprek en ik voelde mijn belangstelling zeer opgewekt.

Wat later kwamen de man, die ik in de kerk ontmoet had en enige andere vrienden, die allen echt goede mensen schenen te zijn.

De heer Stern, wiens ernst mij trof, verzocht toen dat er een hoofdstuk uit de Bijbel zou worden gelezen, maar vooraf knielden allen neer, ik uitgezonderd, daar dit hij de Joden geen gebruik is als men bidt. De heer Stern bad in het Duits en met verbazing hoorde ik hoe hij God aansprak als de God van Abraham, Izak en Jakob; in het gebed sprak hij van de zondigheid van het menselijk hart en dat het onmogelijk is om God te behagen en gunst voor Zijn aangezicht te verkrijgen dan door Hem, Die van Zichzelf getuigde: "Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven!"

Toen het gebed geëindigd was kende ik het bijna van buiten. De Bijbel werd nu geopend en verscheidene gedeelten gelezen, waarna de heer Stern enige verklaringen gaf, die een diepe indruk op mij maakten. Na het lezen van de Bijbel knielden allen weer en ging de heer Stern andermaal voor in gebed en dankzegging. Het schemerde mij voor de geest, daar ik zoiets nooit had bijgewoond en toen ik mijn oog liet vallen op de heer Stern en de ernstige Godvruchtige uitdrukking zag, die over zijn gelaat verspreid lag, kreeg ik een gevoel van eerbied voor hem, zoals ik gehad zou hebben voor een groot profeet, ja voor Elia zelf.

Ik begon mij op een bijzondere wijze tot hem aangetrokken te voelen; ik wenste dat hij mijn vriend kon zijn, of dat ik als een zoon bij hem kon verkeren. Ik moet hier bijvoegen dat, sinds ik ben begonnen te denken aan de dienst van God en met godsdienstige mensen in aanraking ben gekomen, ik nooit iemand ontmoet heb, wiens leven zo aan Christus gelijk was, als het leven van de heer Stern.

Nadat ik de heer Stern verscheiden malen bezocht had, vonden mijn Joden vrienden dit uit en vervolgden er mij om. Zij wilden dat ik beloven zou hem nooit weer te gaan bezoeken. Maar ik zei: "Ik zie er geen kwaad in", want ik kon niet anders dan de handelingen van de goede man bewonderen. Toen ik nu zag hoe gestreng mijn vrienden met mij wilden handelen, vertelde ik het de heer Stern en hij zei dat als ik de waarheid nader wilde onderzoeken, hij zeer verblijd en ge willig zou zijn mij te helpen en voor goed logies te zorgen. Zonder tot enig vast besluit te komen onderwierp ik mij echter aan zijn raad.

Hij zond daarop een jongeman om kamers voor mij te zoeken, terwijl ik naar mijn Joden-vrienden ging en hun meedeelde, dat ik van woning ging veranderen. Toen ik mijn koffer wilde pakken, merkte ik dat er van mijn kleren ontbraken en mijn huisvrouw hiernaar vragende, vernam ik dat zij ze in een pandjeshuis had beleend, daar zij een rekening had te betalen en daar mijn kleren goed en nieuw waren, had zij er zich gemakkelijk mee kunnen helpen; zij beloofde mij echter ze te zullen lossen zo spoedig als zij dit kon doen. Ik deelde dit de heer Stern mee, die mij antwoordde: "Het is niets; de Heere zal je geven wat je nodig hebt."

Wij stelden nu vast, dat ik de heer Stern iedere morgen bezoeken zou en een uur lang de Bijbel met hem zou lezen. Ofschoon het onderwijs, dat ik dagelijks van hem ontving, mij zeer veel belang inboezemde, scheen het mij toch onmogelijk om hem in alles na te volgen, de zondag te houden als een rustdag, niet naar de synagoge te gaan, te bidden zonder tfillien enz. Ik voelde mij in een vreemde toestand; ik had het Christendom nog niet aangenomen, maar was overtuigd, dat er iets bijzonders zou gebeuren. Dat de Joodse godsdienst de enige ware was, stond onwrikbaar bij mij vast. Zo gingen enige dagen voorbij; ik werd zeer geslingerd en was in een gedrukte stemming. Gedurende enige tijd kon ik bijna niet eten. Ook correspondeerde ik druk met mijn vader, en schreef hem o.a. de volgende brief:

Geliefde Vader.

Sinds ik u het laatst geschreven heb, zijn er wonderlijke dingen met mij voorgevallen, zodat ik u veel en goed nieuws heb mee te delen. U weet hoe ik verlangd heb om goed te doen en de zaligheid van mijn ziel te verdienen en van gehenna (de hel) verlost te worden. Ik gevoel alsof ik alles zou kunnen doen, ja lijden zelfs als Job, als ik daardoor maar de zaligheid kan beërven. U hebt mij dikwijls gezegd, geliefde vader, dat, indien ik de wet zou houden, de mondelinge en de geschreven wet met al de Tarejag Mitzvoth,¹¹ dat ik de zaligheid zou verkrijgen en naar de hemel gaan. Nu, mijn geliefde vader, heb ik erover nagedacht, dat indien God dit nu van ons eist, waarom deed Hij dit niet van onze vaders, in de dagen vanouds? Zij hadden de prachtige tempel met de heilige dingen en indien een van onze broeders zondigde moest hij een zondoffer brengen, dat geslacht werd. Ik kan niet begrijpen, geliefde vader, wat dit alles te betekenen heeft, indien 613 voorschriften voldoende zijn. Zeker, onze natie is erg achteruit gegaan sinds de Babylonische gevangenschap; dingen, die aan onze vaders geopenbaard waren zijn nu van ons genomen, en wij verkeren in het duister. Maar ik veronderstel dat onze God Jehovah, een soevereine God is; Hij doet alles naar Zijn eigen welbehagen.

Waarde Vader, ik moet u ook iets meedelen, dat u bevreedden zal. Enige tijd geleden ben ik een wandeling gaan maken, en zag ik een kerk, waarin de Christenen God aanbidden. Hoe verwonderd was ik toen ik, naar binnen gegaan zijnde, geen schilderijen noch beelden in die kerk zag; ik werd herinnerd aan onze synagoge, het zag er net zo uit, behalve dat het gebouw een andere vorm heeft dan onze synagogen en in een andere stijl gebouwd is. Een ark of voorhangsel heb ik er niet in gezien, maar ik werd zeer getroffen door de eenvoudige ernst der aanwezigen. Ik moet niet vergeten te zeggen, waarde vader, dat ik er een man ontmoet heb, die de heilige taal (hebreuws) kent en mij er in heeft aangesproken, gelijk ook in het Duits. Hij sprak over de Bijbel en *de hope Israëls*.

¹¹ 613 geboden.

Mijn hart versmolt bijna binnen in mij, toen hij over deze heilige dingen sprak en ik kon niet anders dan verwonderd staan over zijn vriendelijkheid. Hij sprak ook over de offeranden van onze voorvaderen en zei onbewimpeld, dat die offeranden slechts de schaduwen waren van betere dingen die komen zouden. Maar hoe dit zij, geliefde vader, ik ben volkomen tevreden met onze goede, oude Bijbel, ofschoon vele dingen onverstaaenbaar voor mij zijn. Maar ik veronderstel, dat, daar wij van gisteren zijn en God een oneindig Wezen is, dat het niet recht zou zijn dat wij Zijn wegen begrijpen. Daarenboven staat er geschreven; “Mijn wegen zijn niet uw wegen, noch Mijn gedachten uw gedachten.” Ik zal u niet lastig vallen, geliefde vader, met een lange brief, want ik hoop u binnen een paar dagen een andere brief te zenden. Maar vergun mij uw aandacht te bepalen bij het 22^e hoofdstuk van het eerste boek van Mozes, waar Abraham tot Izak zegt: “Mijn zoon, God zal Zichzelf een Lam ten brandoffer voorzien.” Dit schijnt mij een verborgenheid te zijn en ik zou blij zijn als u mij hierover enige duidelijkheid kon geven. Ik hoop spoedig van u te horen.

Geef mijn allerhartelijkste groeten aan mijn geliefde moeder. Moge zij lang leven. Allen hartelijk gegroet.

Bid, bid, bid voor mij.

Ik blijf, veel geliefde Vader,
Altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN.
Londen, december 1871.

Hierop ontving ik van mijn zeer geliefde vader het volgend antwoord:

Aan mijn zeer geliefde zoon Isaac.

Moge hij leven in vrede en geluk.

Mijn geliefde zoon. Het heeft mij recht veel genoegen gedaan om je brief te lezen en ik ben onze God zeer dankbaar voor Zijn gunstbewijzen en goedheid. Geloofd zij Zijn Naam voor Zijn liefde, die beter is dan het leven. Sinds je ons, mijn geliefde zoon, verlaten hebt, hebben wij gedurig voor je gebeden en nu ben ik overtuigd dat God, Die sluimert noch slaapt, maar lankmoedig is en genadig, ons onafgebroken gebed gehoord heeft en je in een land van vrijheid gebracht heeft. Ik ben ook zeer dankbaar, mijn kind, dat je de Grote Verzoendag gehouden hebt zoals het hoort en mogen je overtredingen vergeven zijn door het bloed van de offerande door jou gebracht. Ik wens je ook te kennen te geven, dat het mij verblijdt dat je ook steeds onderzoekende bent. Zonder twijfel, mijn zoon, wij kunnen niet beter doen dan gedurig de waarheid te onderzoeken van het heiligste boek, de Tanach.

Tegelijkertijd moet ik je, mijn geliefde zoon, ernstig waarschuwen tegen valse kringen. Gedenk aan de lieflijke in Psalmen, die zo schoon gezegd heeft: “Welgelukzalig is de man, die niet wandelt in de raad der goddelozen.” Zie toe dat je niet in hun gezelschap komt. Er kunnen mensen zijn, die zich godsdienstig voordoen en ik hoor dat er in Engeland zijn, die zich *ware Joden* noemen, maar helaas, het zijn *ware meshoemadim*.¹² Zij beweren dat zij dezelfde Bijbel hebben als wij, maar hoe kunnen zij onze Bijbel hebben en geen Joden zijn zoals wij!

Mijn waarde Isaac, ik behoef je niet te vragen dat je je zo ver mogelijk van zulk verwijderd zult houden; ik weet dat je maar te blij zult zijn, om niets met hen te

¹² zie: Meshoemad.

doen te hebben. Ik bid dat je voortdurend blijven mag in de vreze des Heeren, welke is het beginsel van wijsheid en kennis. "Mijn zoon, bewaar het gebod van je vader en verlaat de leer van je moeder niet. Bind ze steeds aan je hart, hecht ze aan je hals. Mijn geliefde zoon, indien de zondaars (of meshoemadim) je aanlokken bewillig niet, mijn waarde zoon. Indien zij zeggen: Ga met ons, laat ons loeren op bloed, ons versteken tegen de onschuldige, zonder oorzaak; Laat ons hen levend verslinden, als het graf; ja geheel en al, gelijk die in de kuil nederdalen. Alle kostelijk goed zullen wij vinden, onze huizen zullen wij met roof vullen; Gij zult uw lot midden onder ons werpen; wij allen zullen één buidel hebben. Mijn zoon! wandel niet met hen op de weg, weer je voet van hun pad. Want hun voeten lopen ten boze en zij haasten zich om bloed te storten."

Ik hoop van harte, mijn geliefde kind, dat je voortdurend voor mij bidden zult en voor je geliefde moeder, zusters en broers. Al onze vrienden laten je hartelijk groeten en hopen dat je spoedig naar huis mag terugkeren en zo niet, dat je een groot man in Engeland mag worden.

Zegen en vrede zij met je.

Ik blijf, geliefde zoon,
Altijd je liefhebbende vader,

LION LEVINSOHN.

Kovno, 1871.

Hierop antwoordde ik als volgt:

Geliefde Vader.

Uw laatste brief lezende werd mijn hart met vreugde vervuld, want ik ben zeker, dat ik, met Gods hulp, de vaderlijke raad, die u mij gegeven hebt, zal opvolgen. U kunt er op vertrouwen, geliefde vader, dat, hoe ver ik ook van u verwijderd mag zijn, u altijd in de geest met mij bent. Uw raadgeving is mij meer waard dan goud en ik ben er zeker van dat u mijn vragen omtrent de dingen van de Thanach beantwoorden zult alsof ik nog thuis was, want ik houd er niet van om vreemden te vragen, daar zij mij verkeerd kunnen inlichten, zowel uit onwetendheid als om een jong iemand te misleiden. Maar als ik u vraag, dan denk ik aan uw wijsheid, voorzichtigheid en Godsvrucht en dan ben ik zeker, dat geen engel van de hemel mij beter kan inlichten dan u.

Geliefde vader, er zijn veel dingen, waarover ik u moet schrijven. Maar mijn hart is zo vol van het nieuws, dat ik u wens mee te delen, dat ik mijn gedachten bijna niet behoorlijk op het papier kan stellen; ik zal echter trachten dit te doen.

Ik ben in kennis geraakt met een man, een geboren Jood, die hier genoemd wordt dominee Stern. Ik veronderstel, dat dit zoveel is als rabbi Stern. Ik moet erkennen, dat de samensprekingen, die ik met hem gehad heb, mij veel licht gegeven hebben, want hij kent de Thanach bijna van buiten en is volkomen thuis in de heilige Talmud. Zo ik de naam noem van een onzer grote rabbi's der Gemara, dan kan hij alles van hem vertellen. Ik denk dat hij een ernstig, Godvrezend man is en geloof niet dat onze Joodse natie veel zulke goede en vrome mensen telt als rabbi of dominee Stern. Zo u hem slechts kon zien en spreken, zou u hem liefhebben. Ik moet u ook zeggen, dat al wat hij zegt mij zeer eenvoudig en zuiver voorkomt: hij gaat nooit naar de synagoge om te bidden; hij draagt geen tfillien en houdt geen der *Tarejag Mitzvoth*. (613 geboden)

Voor zover ik heb kunnen uitvinden gelooft hij: dat de grote Messias Israëls reeds

gekomen is in de tijd toen de heilige stad Jeruzalem nog haar heerlijkheid bezat de tweede tempel: dat de Messias de hele heilige wet van Mozes vervuld heeft en de wet heeft verheerlijkt en dat door Zijn gehoorzaamheid de mensen worden behouden. Ja meer nog, geliefde vader, hij gelooft dat de Messias vermoord is, en dat het bloed, dat Hij gestort heeft krachtig is om zonde uit te wissen en dat Zijn dood het offer is voor de zonde. En nu zegt Rabbi Stern dat de mens alleen geloven moet om zalig te worden.

Geliefde Vader, als u mij vergunnen wilt om mijn nederig gevoelen uit te spreken, dan zou ik wens te zeggen dat de leer van Rabbi Stern overeenkomt met de Thanach; doch, geliefde vader, ik wens uw gevoelens te weten want ik kan het verkeerd hebben. Wetende welk een gezond oordeel u hebt, wil ik mij verlaten op uw raad en verklaring van de Thanach.

Nog iets, waarde Vader. Rabbi Stern is zo vriendelijk geweest om mij van de arme mensen, bij wie ik woonde - zo geheel anders dan thuis - weg te nemen en mij een andere woning te verschaffen, dat ik met blijdschap heb aangenomen, want dat kan mij nooit schaden. Hij betaalt mijn huishuur en geeft mij dikwijls geschenken, die mij zeer goed te pas komen. Ik woon nu bij Christenen, dat mij genoeg doet: maar ik heb een mezoelah aan de post van de deur vastgehecht en ik gebruik ook altijd mijn tiffilien, zo veronderstel ik, dat ik niet tegen de wet handel. Ik tracht ook geregeld naar de synagoge te gaan en altijd de 613 geboden te houden.

Vaarwel, mijn geliefde Vader; de Heere, de God van onze vaders, zegene u overvloedig.

Ik blijf altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN.

Terwijl ik met mijn waarde vader deze briefwisseling voerde, bleef ik de heer Stern bezoeken. Op zekere morgen, toen ik in zeer neerslachtige stemming met hem de Bijbel las, vroeg hij mij: "Wat is de hoop van een Jood?" en verklaarde mij toen de hoop van een Christen. En wat hij toen zei heeft een blijvende plaats in mijn hart gekregen; ik heb getracht het te vergeten, maar kon niet.

Toen ik de heer Stern die morgen verlaten had, ging ik naar het Victoria-park en ging daar op een stil plekje zitten. Mijn hart werd door angst overstelpt wat ik doen moest om gered te worden en, zonder te weten wat ik deed, ontblootte ik mijn hoofd (keppeltje) en mij op de grond neerwerpde bad ik tot God, om mij het ware licht te geven, opdat ik de Bijbel zou kunnen verstaan. Maar mijn ziel scheen meer en meer in duisternis te komen, en de heldere dag om mij heen was mij als een stikdonkere nacht. Ik kan het niet onder woorden brengen, wat mijn ziel toen ondervonden heeft, ofschoon Christenen uit hun eigen ondervinding er wel iets van zullen kunnen verstaan. Ik begon te denken dat mijn omgang met de heer Stern misschien de oorzaak van mijn ellende was. Ik ging toen naar de heer Stern en zei hem dat ik mij onwel voelde en hoe het verder met mij ging en gaf hem te kennen, dat ik lust begon te krijgen om naar mijn Joden-vrienden terug te keren. De heer Stern echter overreedde mij om voort te gaan met het onderzoek van de Bijbel en zei mij dat God mij eindelijk genadig zijn zou. Maar na nog enige tijd met de heer Stern te hebben omgegaan, was ik in grotere onrust dan vroeger; ik meende werkelijk dat ik bijna krankzinnig was.

HOOFDSTUK 10.

Na enige dagen ging ik tot mijn Joden-vrienden en zei tegen hen: "Ik keer terug en wens voort te gaan met het handwerk, dat ik ben begonnen te leren." Mijn vrienden wilden mij wel ontvangen, maar dan "mocht ik nooit weer iets te doen hebben met de heer Stern of zijn agenten." Dit beloofde ik.

Ik veranderde nu weer van woning en ging de heer Stern niet meer bezoeken. Maar ook nu werd ik eerst echt ongelukkig. Het was mij of ik mij gedurig hoorde toeroepen: "wat maakt gij hier, Elia?" De eerste nacht kon ik in het geheel niet slapen, maar lag ik te denken over de verschrikkelijke toestand, waarin mijn ziel zich bevond en het verschrikkelijke oordeel, dat iedere zondaar te wachten staat. Mijn ziel werd met vrees en schrik vervuld, terwijl ieder ogenblik, dat ik in bed doorbracht, mij een eeuwigheid toescheen. Ik kon niets doen om deze ernstige gedachten te verdrijven en het ging mij zoals in Job 4 vers 13, 14 beschreven staat: "Onder de gedachten van de gezichten des nachts, als diepe slaap valt op de mensen, kwam mij schrik en beving over en verschrikte de veelheid mijner beenderen" In zo'n ellendige toestand bracht ik tien dagen en nachten door; 's nachts kon ik niet slapen en overdag barstte ik, onder mijn werk, in tranen uit. Mijn vrienden dachten dat ik krankzinnig was.

Eindelijk verliet ik mijn werk en haastte mij naar de heer Stern. Toen hij mij zag, glimlachte hij en vroeg mij wat ik begeerde. Ik opende hem geheel mijn hart en vertelde hem, dat mijn Joden-vrienden mij krankzinnig waanden.

"Dat doet er niet toe", zei hij, "de God des hemels zal uw ziel verzadigen."

"Wat moet ik doen om zalig te worden?" vroeg ik hem.

"Geloof in de Messias", was het antwoord, "je moet wedergeboren worden."

"Wat, wedergeboren worden; hoe kan ik wedergeboren worden?" vroeg ik.

De heer Stern beduidde mij toen, dat ik rustig moest zijn en dat hij er zeker van was, dat ik een volgeling zou worden van de Messias, de Heere van leven en heerlijkheid. Op zijn aanbeveling nam ik mijn intrek in het *Tehuis voor Onderzoekers*, waar ik ieder ogenblik van mijn tijd kon doorbrengen en doorbracht met het onderzoek van de Heilige Schrift. Er waren enige anderen, die veel van mijn bezwaren oplosten. Gedurende mijn verblijf in het Tehuis hield ik gedurig briefwisseling met mijn vader, van wie ik het volgende antwoord ontving op mijn vorige brief:

Aan mijn zielsgeliefde kind Isaac.

Sinds ik laatst van je gehoord heb is mijn ziel met angst vervuld, dat je je zult laten verleiden door de gladde woorden en wijsheid van personen, die je op de verkeerde weg zullen brengen. Het verblijdt mij wel dat je naar kennis en waarheid streeft, maar ik gevoel dat de gevaarlijke stellingen, door velen geleerd, je voeren zullen van de enige weg, die aan de mensen gegeven is om daarop te wandelen, en dat is de weg van het Jodendom. Wees er zeker van, dat een ieder, die op een andere weg wandelt verloren moet gaan. Ik hoop, mijn waarde kind, dat je je niet zult inlaten met de leer van die dominee Stern; hij is een meshoemad en tracht je ziel te verleiden en die voor eeuwig te verderven.

Wat Stern leert, dat de Messias al gekomen zou zijn, is alles gekheid; het is zeer dom om zulke dingen te geloven. Als je die zogenaamde "rabbi" Stern weer ziet, zeg hem dan dat hij eerst zijn hersens moet laten wassen, voor hij zulk een vreselijke leer verkondigt. Herinner je, mijn geliefde zoon, dat de godsdienst onzer vadersen zo min veranderen kan als onze God veranderen kan.

Ik wens er je bijzonder bij te bepalen, dat de komst van de Messias niet zal zijn in

vernederling of boete, maar in grote overwinning, heerlijkheid en macht; want Hij zal zitten op de troon van David en zal Israël voor altijd gelukkig maken. Hij moet wettelijke macht hebben en met heerlijkheid en luister bekleed zijn! Zo, mijn kind, moet onze Messias zijn, die al de stammen, van alle einden der aarde vergaderen zal, wanneer de bazuin zal blazen, en er een algemene vergadering zijn zal van de Joden, die dan naar Jeruzalem zullen terugkeren. De naam van die stad is ons zo dierbaar als het leven en Jeruzalem zal opnieuw de schoonheid en de hoofdstad der aarde zijn. Wees standvastig, mijn geliefde Isaac. De godsdienst van Abraham, Izak en Jakob is onze godsdienst: Jehovah Tzebaoth is onze God en Hij zal Israël verlossen op Zijn tijd en naar Zijn welbehagen.

De Heere zegene je, mijn geliefd kind, en beware je voor alle valse leer. Wees verzekerd dat de dagen van Israëls heerlijkheid nabij zijn.

Ik blijf, mijn geliefde zoon,
 Altijd je liefhebbende vader,
 LION LEVINSOHN.
 Zelioni Gora, Kovno, 1871.

Hierop antwoordde ik:

Aan mijn zielsgeliefde vader; moge hij leven in geluk, vrede en vreugde!

Geliefde Vader,

Sinds mijn laatste schrijven heb ik bijzonder werk gemaakt van de studie van de Bijbel; en ik tracht altijd meer te leren omtrent de hope Israëls. Ik denk veel, waarde vader, aan de duizenden gebeden, die er tot God opgezonden worden om de zaligheid van Israël. Ik denk vooral aan het ernstig roepen van ons volk op de grote Verzoendag, als na de dienst, op de hoorn geblazen wordt en al onze broeders in Israël uitroepen: Leshanah, habaah berejushalaïm.¹³ En toch schijnt het alsof God besloten heeft de gebeden van Israël niet te horen. Waarom is dit? Ik weet dat u, geliefde vader, antwoorden zult “vanwege Israëls zonden”. Maar laat ons voor een ogenblik nagaan, dat in de dagen van de eerste tempel, ons volk al de wetten van onze grote heilige en oneindige Jehovah gebroken heeft. Wij lezen toch dat onze voorouders, in die tijd, in een vreselijke staat van afgoderij en ongeloof verzonken lagen en dood, oordeel en hel schenen te tarten. Israël was een overspelige geworden en men zou veronderstellen dat de wraak van God over Israël zou moeten zijn uitgestort en dat God in Zijn wraak, Israël zou vernield hebben met een eeuwige vernietiging. Toch was dit niet het geval; voor al die vreselijke zonden werden zij door God gestraft alleen met de wegvoering naar Babel, en zuchtten zij onder het juk van de Babyloniërs zeventig jaren en toen werden zij door God verlost.

En nu, geliefde vader, mag ik u verwijzen naar de tijden van de tweede tempel, in de tijd van de heilige profeet Haggäi, toen ons heilig volk de wetten, die de Heilige, gezegend zij Zijn Naam, hun gegeven heeft, nauwkeurig onderhielden en nochtans, tot onze smart, stort de rechtvaardige Rechter plotseling zijn wrake over ons uit. De heilige tempel werd verbrand; Israël vermoord; in de straten van Jeruzalem lagen de lijken onzer voorouders, wier bloed als water vloeide. Waarom, waarom was dit? Mijn waarde vader, zeker, zo Israël ooit straf verdiend heeft dan was het in de tijd van de eerste tempel en nu is het al tweeduizend jaar geleden sinds Israël verstrooid is over de gehele wereld. Zelfs onze naam, de

¹³ Het volgend jaar in Jeruzalem

naam, die onze eer was, is een spotwoord geworden in de mond van de onbesnedenen. Waarom heeft God zo aan Zijn verkoren volk gedaan? Ik geloof dat het een ondoordringbaar geheim is, waarom God zó met Israël gedaan heeft. Dikwijls denk ik, geliefde vader, dat de Messias in het geheel niet komen zal, want Israël heeft nu al honderden jaren om Zijn komst gebeden, maar Hij is niet gekomen.

Geliefde vader, sinds ik mij onvoorwaardelijk heb toegelegd op het onderzoek van de Thanach en meer bepaaldelijk van alles wat betrekking heeft op de Messias, heb ik mij bijzonder bezig gehouden met bepaalde gedeelten uit de profetieën. Ik geloof dat daarin het grote Messiasgeheim besloten ligt. Maar hoe zou het de heerlijkheid van de Thanach verhogen als dat geheim kon worden opgelost! Vergun mij, geliefde vader, u te zeggen wat mij zoveel moeite geeft. Met verbazing las ik enige dagen geleden (Gen. 49) de woorden van onze heilige vader Jakob: “de scepter zal van Juda niet wijken, noch de wetgever van tussen zijn voeten, totdat Silo komt en Denzelve zullen de volkeren gehoorzaam zijn.”

Waarde vader, dit schijnt mij een verborgenheid. Zo deze woorden werkelijk door onze heilige vader Jakob gesproken zijn, door de Geest der profetie, hoe moeten wij ze dan verstaan? Waar Ik de scepter van Juda? Waar is Silo? Mijn waarde vader, zo de profetieën niet waar zijn, hoe kan Gods Woord waar zijn, en zo de Thanach niet waar is, dan hebben de ongelovigen vaster grond dan wij. Doch, voorzeker, ik geloof dat God heilig is en Zijn Woord moet de Waarheid zijn. Maar ik kan de verborgenheid niet begrijpen en daarom kom ik tot u om mij die duidelijk te maken, vertrouwende van u een voldoende antwoord te zullen ontvangen; dan zal mijn ziel blij zijn en zich verheugen. Meer niet voor dit ogenblik, maar binnen enige dagen hoop ik u nader te schrijven.

Ik blijf, geliefde vader,
 Altijd uw liefhebbende zoon,
 ISAAC LEVINSOHN.
 Londen 1871.

Mijn ziel was al die tijd in een onbeschrijfelijke toestand van verlangen. Niets om mij heen kon mijn zoekend hart bevredigen; ieder uur, ieder ogenblik was mij tot last; de gedachte: „ik ben een zondaar voor God” drukte mij temeer als een zware last. Ik vreesde hierover met iemand te spreken om niet te worden uitgelachen en toch deed ik het soms. Daarbij:

*Ik hoorde een fluiſt'ren, zacht en teér:
 “Kom, moede ziel, en rust,
 Leg 't hoofd aan Mijnen boezem neér
 Daar wordt uw leed gesust.”*

Eindelijk ging ik weer naar de heer Stern, om mijn hart voor hem uit te storten, maar vond hem, ongelukkig, niet thuis. Mevr. Stern echter vroeg mij om haar te zeggen wat ik voor belangrijks mee te delen had. Ik vertelde haar toen, in mijn gebroken Engels, dat ik wenste te weten “waar ik algehele rust kon vinden.” Ik weende zeer en zei dat ik mij zelf kende als een zondaar, maar dat ik weten moest hoe ik God kon behagen en vergeving van mijn zonden ontvangen. Mevr. Stern antwoordde: “Het bloed van Jezus Christus, de Zoon van God, reinigt van alle zonden.” Dit wenste ik echter niet te horen, want de Naam van Jezus had ik altijd gehaat en met verachting behandeld. Van achteren moet ik verbaasd staan dat Hij, die ik zo haatte, mij zo dierbaar worden zou en ik dank God, dat Hij een nieuw lied in mijn mond gegeven heeft. Had ik ooit

kunnen denken dat “de Naam, die groot is in Israël” (Ps. 76 : 1) ziet op Jeshua (Jezus) de zoon van David en dat ik die Naam in mijn lied zou leren vermelden!

Maar eerst nog moest ik onbeschrijfelijke uren van verzoeking, angst en smart doorleven. In het diepste smartgevoel over mijn zonden, tegenover een oneindig, rein en heilig God, schreef ik aan mijn vader de volgende brief:

Aan mijn geliefde vader; moge hij leven in vreugde en vrede voor altijd.

Geliefde Vader.

Uw brief, die ik een paar dagen geleden ontvangen heb, heeft mij goed gedaan; ik ben er door vermaand tot voorzichtigheid, maar tegelijkertijd tot nadenken aangespoord, zodat ik mijn hart nauwer onderzocht heb dan ooit tevoren.

U zegt, waarde vader, dat de dagen van Israëls heerlijkheid nabij zijn. Maar zo meenden onze heilige voorouders ook, in de dagen toen de grootse tempel te Jeruzalem nog bestond, in de tijd van onze heilige profeet Haggai. Zonder twijfel geloofden onze broeders in die dagen, dat de heerlijkheid van Israël nabij was. Ik herinner mij hoe u mij, toen ik nog op school ging, geleerd hebt, dat de grote heerlijkheid van Israël nabij was, en nu is het al 1871 en nog zegt u dit.

Vergeef mij, geliefde vader, als ik uitpluizerig schijn, maar u weet dat ik u niet met mijn brieven zou lastig vallen, als ik u over geen dingen van groot belang te schrijven had. Ik begin te vrezen dat de Messias Israël heeft teleurgesteld en dat Israël niet alleen vervallen is tot een staat van grove onkunde, maar ook van grote verwarring. Meen niet, geliefde vader, dat ik te sterk spreek, want voor wat ik zeg heb ik de volgende gronden:

Wat u in uw laatste brief zegt, dat de komst van de Messias niet zijn moet in vernedering en boete, maar met macht, komt overeen met hetgeen er geleerd wordt door verscheidene van onze heilige en altijd gezegende Rabbijnen, welker leer ik geloven moet. Maar de grote vraag, die mij gedurig verontrust is: Zo deze leer waar is, hoe kunnen dan de Schriften der heilige profeten waar zijn? Want als ik lees wat de grote en heilige profeet Micha (5 : 1) zegt van de geboorte van onze grote Messias: “En gij, Bethlehem Efratha! zijt gij klein om te wezen onder de duizenden van Juda? Uit u zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israël, en Wiens uitgangen zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid”, en ik die woorden wel overdenk, dan blijkt het mij daaruit niet, dat de Messias groot in de wereld zal zijn. Want, gewis, geliefde vader, een Messias, die de wereldlijke Heerser in Israël moest zijn, zou niet geboren worden in dat kleine onbeduidende dorp Bethlehem. Waarom niet in de glorierijke stad Jeruzalem?

En dan lees ik in het 53ste hoofdstuk van onze heilige en verheven profeet Jesaja: “Wie heeft onze prediking geloofd? en aan wie is de arm des Hoeren geopenbaard? Want Hij is als een rijsje voor Zijn aangezicht opgeschoten en als een wortel uit een dorre aarde: Hij had geen gedaante noch heerlijkheid; als wij Hem aanzagen, zo was er geen gestalte, dat wij Hem zouden begeerd hebben. Hij was veracht en de onwaardigste onder de mensen, een man van smarten en verzocht in krankheid; en een iegelijk was als verbergende het aangezicht voor Hem; Hij was veracht en wij hebben Hem niet geacht. Waarlijk, Hij heeft onze krankheden op Zich genomen en onze smarten heeft Hij gedragen. Maar wij achtten Hem, dat Hij geplaagd, van God geslagen en verdrukt was. Maar Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld, de straf die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen is ons genezing geworden.”

Welk een verborgenheid is dit! Heeft deze profetie betrekking op de Messias, dan

kan Hij toch geen Koning op aarde zijn met pracht en heerlijkheid bekleed en regerende over de wereld. Geloof mij, geliefde Vader, vele gedachten doorkruisen mijn verstand en schijnen al hetgeen u mij geleerd hebt omver te werpen.

Ik vrees ook, geliefde vader, dat deze brief uw hart met de vrees vervullen zal, dat ik ingenomen hen met de leer van rabbi Stern. Maar houd u hiervan verzekerd, dat ik aan niemands leiband lopen zal, maar mij gelovig houden aan de grote waarheden, die de God van Israël ons, in Zijn heilige wet, gegeven heeft en dat ik niet nalaten zal uw raad op te volgen, die vol van edel gevoel en oordeel, zowel als heilige voorzichtigheid is. Ik heb veel meer aan u te schrijven, maar daar ik zeer begerig ben om nog nader te onderzoeken, omtrent de ware natuur van de Messias, zal ik nu afbreken en u dan na enige dagen van verder onderzoek weer schrijven.

Ik blijf, hartelijk geliefde Vader,

Uw altijd liefhebbende zoon,

ISAAC LEVINSOHN.

P.S.

Geef toch mijn hartelijkste liefdegroet aan mijn geliefde moeder, broers en zusters. Ik hoop dat zij allen wel zijn. I. L.

Palestine-Place, Cambridge heath

Londen 1871.

Een week later schreef ik het volgende:

Aan mijn zeer geliefde Vader

Het korte briefje, dat ik een paar dagen geleden van u ontving, heb ik gelezen en herlezen; de gedachte daarin uitgedrukt is zeer diep, bijna onpeilbaar. U herinnert zich wat ik geschreven heb omtrent de geboorte van de Messias en hoe Hij, volgens mijn geringe opvatting, moet geopenbaard worden. Ik zei toen, dat de Messias geboren moet worden in Bethlehem en arm zijn en in verdrukking. Maar daar is iets anders, dat mij getroffen heeft, als moeilijk te verstaan, namelijk waar gezegd wordt: "Ik ben de Heere uw God, er is geen Verlosser behalve Mij." Hoe kan dit zijn? Volgens de Bijbelse profetie is de Messias de Verlosser, en nochtans zegt God: "Ik ben de Verlosser". Hieruit moet men opmaken, dat God Zelf de Verlosser is. Is dit geen verborgenheid, het wonder aller wonderen? Och, dat onze ogen geopend mochten worden en dat ons geopenbaard werd die oneindige en heerlijke verborgenheid van de Messias! Wanneer zullen Israëls ogen geopend worden? En wanneer zal Jehovah ons genadig zijn en onze verlangende zielen verzadigen met de hoop die onze heilige voorouders begeerden te genieten?

Nog een paar woorden, mijn geliefde vader! U waarschuwt mij tegen de leringen van rabbi Stern. Maar ik moet het openlijk zeggen, in de vreze Gods, dat ik niet anders kan dan hem liefhebben terwille van de waarheid; telkens als hij tot mij spreekt is het mij of mijn hart versmelt voor de tederheid van zijn onderwijzing. Zo lieflijk is het als hij de Thanach leest, in de heilige taal (Hebreeuws) en zijn verklaringen. Nog onlangs kon ik mijn tranen niet bedwingen toen hij sprak over onze heilige meester Mozes en de heilige Wet, en aantoonde hoe wij, onder de Wet, ook onder de vloek waren, want de Wet zegt: *Gehoorzaam of verga!* Maar rabbi Stern heeft mij ook gewezen op het karakter, dat de Messias dragen zou, namelijk van liefde, tederheid, genade, medelijden en erbarming. Hij heeft deze woorden aangehaald van Hem, die door de christenen vereerd wordt als de Messias: "Komt tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt en Ik zal u rust geven";

woorden zo geheel op mijn toestand van toepassing.

Nietwaar, geliefde Vader, dat is het juist wat u en ik nodig hebben; want altijd, zolang als ik mij kan herinneren, ben ik moe en neergedrukt geweest en heb ik naar rust verlangd en naar de verzekering, dat mijn zonden mij vergeven zijn. Ik hoop dat Israël spoedig een grote openbaring zal ontvangen en ik bid, dat het Jehovah moge behagen ons neerbuigend te begroeten met zaligheid.

Ik blijf, geliefde Vader,
Altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN
Londen 1871.

Hierop ontving ik van mijn geliefde vader ten antwoord:

Aan mijn geliefde zoon Isaac.

Ik heb je brieven ontvangen en met veel belangstelling gelezen. Sinds die tijd is mijn hart met grote vreugde vervuld geweest en met zeer grote droefheid. Het verblijdt mij te horen, dat je het oor aan niemands raad of onderrichting wilt lenen dan aan de mijne. Mijn liefste Isaac, het schijnt alsof je zich te veel bekommert omtrent de Messias, die de heerlijkheid zijn zal van Israël. Mijn ogen zijn soms verduisterd vanwege mijn tranen, als ik denk dat de Messias allang gekomen had moeten zijn; doch, mijn zoon, het is alleen wegens Israëls zonden dat Hij nog niet verschijnt.

Verder smart het mij als ik je brieven lees en ben ik bevreesd, dat je te veel gehoor geeft aan de leer van die rabbi Stern. Houd in gedachten, mijn kind, dat wat die rabbi Stern zegt omtrent de Messias, niet waar kan zijn, want wij weten dat vóór de Messias verschijnen kan, de heilige profeet Elia komen moet, om de weg voor Hem te bereiden. Uit Maleachi 4 zul je duidelijk zien, dat de wet van Mozes gehouden moet worden en dat ons volk standvastig moet zijn in het geloof, want wat zegt God: “Gedenkt der wet van Mozes Mijn knecht, die Ik hem bevolen heb op Horeb aan gans Israël; der inzettingen en rechten.”

Voorzeker, mijn liefste kind, dit moet je overtuigen, dat er geen ware godsdienst kan zijn dan de godsdienst van Israël, dat de wet van Mozes heeft. En als je nu let op wat er volgt: “Ziet Ik zend ulieden de proleet Elia, eer dat die grote en die vreselijke dag des Heeren komt”, dan moet je zien dat de Messias, van wie rabbi Stern spreekt, vals is, want God heeft beloofd dat Hij Elia zou zenden als de wegbereider. Dit moet je overtuigen, mijn kind, dat onze Messias nog niet gekomen is en dat zijn komst door ons erkend zal worden en door gans Israël; want als onze heilige profeet Elia komt, dan zal hij de weg bereiden en wij zullen de Messias kennen.

Mijn waarde kind, tot mijn diepe smart lees ik in een van je brieven, dat je die rabbi Stern liefhebt en dat je zijn leer omtrent de Messias bewondert. Geloof mij, dat ik liever zou willen sterven in de grootste ellende, dan te geloven in hem, die de Christenen aanbidden, Jeshua van Nazareth, een onecht kind van Maria, schoon hij zeer knap en wonderlijk was in hetgeen hij deed. Wees toch niet opgenomen met de vreselijke leer omtrent de Nazarener. Ik heb waarlijk geen lust om je brieven te beantwoorden voor zover die betrekking hebben op de bastaard. Ik kan mij niet vernederen, om over zo'n grote bedrieger te denken of te schrijven. Maar die rabbi Stern is zelf een bedrieger. Denk toch niet langer over zo'n onheilig wezen als de Nazarener. Onze Jodenbroeders hebben geoordeeld dat hij onwaardig was om te leven en daarom hebben zij hem gedood, volgens de wet.

Lieve kind, laat mij niets meer horen over de Nazarener; of van rabbi Stern; Jehovah zal hen beiden oordelen en alle bedriegers gelijk hen.

Wees standvastig, mijn kind; de duivel tracht altijd de goeden van de rechte weg af te brengen. O, mijn kind, ik ben bevreesd dat je reeds te veel geluisterd hebt naar de leringen van rabbi Stern. Bedenk dat, zo je die leer belijdt, je een meshoemad zijn zult, zoals hij is. En o! dat ik zulk een schande zou moeten beleven!

Waarde Isaac, laat het toch nooit gebeuren, dat ik de smart zou hebben dat je de rechte weg van het Jodendom zou verlaten. Denk eraan, dat het verdriet mij ten grave zou slepen. Maar ik hoop, om de verdiensten van onze vaders, dat het nooit gezegd zal worden dat jij in een bedrieger geloofd hebt.

Je spreekt in je laatste brief ook over de tederheid van rabbi Sterns onderwijs. Maar bedenk, mijn kind, dat de duivel altijd aanvalt in tederheid en mooie dingen belooft, doch, o Isaac! pas op, dat die zoge naamde tederheid der meshoemadim je ziel niet in het verderf stort. Als het waar was, gelijk je in je laatste brief zegt, dat de stichter van de Christelijke godsdienst zo door genade, liefde en tederheid gekenmerkt werd, dan zouden onze Joden-broeders, als een volk, niet zoveel te lijden gehad hebben, als zij hebben geleden. Denk aan de vervolgingen van Israël in Spanje, Frankrijk, Italië, Rusland, Duitsland en Engeland. Dat waren allen vervolgingen aangericht door Christelijke naties. Waar is dan toch de tederheid van het Christendom? Zij mogen teer voor elkaar zijn; dat zijn de Christenen, zoals wij zien in dit land. Meen niet, mijn liefste Isaac, dat alles wat waar schijnt, ook waar is, want de leeuw kan zich in een schapenvacht vertonen en de duivel zich voordoen als een heilige.

Maar ik heb geen twijfel of kennis dat de opvoeding die ik je gegeven heb, zullen je helpen om vast te staan in het geloof van Israël en de leer van die rabbi Stern te weerstaan en van alle bedriegers zoals hij.

Ik kan hier niet meer bijvoegen, dan dat ik ernstig en voortdurend tot God bid dat je veilig bewaard mag blijven in de heilige paden van Israël. Wanhoop niet, mijn kind, Israël zal spoedig vergaderd worden en de Messias zal komen, om over zijn volk te regeren. Zij elke hemelse zegen met je.

Ik blijf, mijn liefste kind,
Je altijd liefhebbende vader,
LION LEVINSOHN.

Hierop antwoordde ik onmiddellijk:

Aan mijn altijd geliefde vader; moge hij lang leven en in vreugde.

Mijn geliefde vader, ...

U hebt in uw laatste brief gezegd, dat u geen vragen meer wilt beantwoorden die betrekking hebben op de Nazaréner, die u een bedrieger noemt. Geloof mij, waarde Vader, dat ik niet in de Nazaréner geloof, ik weet dat hij een bedrieger was, en verre zij het van mij, dat ik in hem zou geloven als mijn Messias. U kunt er gerust op zijn, dat ik niet in hem geloven zal, want ik heb van de Christelijke godsdienst meer dan genoeg gezien in Rusland. En indien de Nazaréner de stichter is van zulk een godsdienst als zij in Rusland hebben, dan is het geen wonder dat de Christenen in Rusland zulke bedriegers zijn, als wij hen hebben leren kennen, door in hun midden te wonen.

Doch, mijn waarde vader, als ik u vragen doe omtrent de Messias, dan bedoel ik niet de bedrieger, de Nazaréner, maar de ware Messias, de Verlosser van Israël.

Ook moet ik u zeggen, dat de Christelijke godsdienst in Engeland anders is dan de afschuwelijke Christelijke godsdienst in Rusland. De Russische Christenen zijn bedriegers, maar de Engelsen zijn geheel anders. Het is opmerkelijk hoe stil het in Engeland is op zondag; er zijn dan geen komedies, of andere openbare plaatsen van vermaak geopend, want de Engelsen beschouwen de zondag als hun Sabbat en heiligen die. Maar u hebt nooit gezien, dat de Russische Christenen de Sabbat heiligen; - o nee! Op zondag worden de grootste misdaden gepleegd en méér afschuwelijkheden begaan dan op enige dag in de week.

U herinnert zich, geliefde Vader, wat ik u in mijn laatste brief geschreven heb omtrent de geboorte van Israëls heerlijkheid en ook omtrent de verborgenheid in de plaats, waar gezegd wordt: "Ik ben de Heere, uw Verlosser, er is geen andere Verlosser behalve Mij", en dat ik u gevraagd heb: "hoe kan dit zijn?" Sinds die tijd heb ik vele andere plaatsen in de Bijbel gevonden, die op dezelfde Messias schijnen te wijzen en och! of ik dit alles verstaan kont Als wij goed letten op de woorden van onze heer Mozes, (Deut. 18 : 15) dan vinden wij daar een wonderlijke profetie: "Een profeet uit het midden van u, uit uw broeders, als mij, zal u de Heere, uw God, verwekken; naar Hem zult gij horen." En wederom in vs. 18: "Een profeet zal Ik hun verwekken uit het midden hunner broederen, als u; en Ik zal Mijn woorden in Zijn mond geven, en Hij zal tot hen spreken alles wat Ik Hem gebieden zal." Ik twijfel er niet aan, geliefde vader, of deze woorden hebben uitsluitend betrekking op de Messias. Is dit niet zo? Ik hoop dat u mij spoedig antwoorden zult, wat zij betekenen en op wie zij betrekking hebben. U herinnert zich, dat ik u enige dagen geleden gevraagd heb omtrent de persoon van de Messias; hoe het zijn kan dat God Zelf de Verlosser zijn zal, daar wij toch weten dat de Messias de Verlosser van Israël zal zijn.

Verder lees ik in het zevende hoofdstuk van onze heilige en verheven profeet Jesaja, in het 14de vers: "Daarom zal de Heere zelf ulieden een teken geven: ziet, een maagd zal zwanger worden, en zij zal een Zoon baren, en Zijn naam zal Immanuël heten.

Waarde vader, hoe kan dit zijn? Hoe kan dit vervuld worden? Er wordt niet gesproken van een vrouw maar van Haälma, de maagd. Voorzeker, hier is een grote verborgenheid.

En dan de naam van het kind: immanoe-El; immanoe, "met ons"; God: "Met-ons-God." Kan God, Die regeert van eeuwigheid tot eeuwigheid, met ons zijn, arme, zondige schepselen?

En zie dan tevens het elfde hoofdstuk van deze zelfde profetie; welke grote en wonderlijke dingen worden daarin gevonden. Het schijnt dat de grote profeet, door de Geest der profetie, nog altijd over deze Immanoe-El spreekt: "Want er zal een rijsje voortkomen uit de afgehouden tronk van Isai, en een scheut uit zijn wortelen zal vrucht voortbrengen." O, mijn vader, welke dierbare dingen zijn deze, en hoe heerlijk zou het zijn als wij ze beter konden verstaan. Ofschoon ik thuis gewoon was deze teksten te lezen, heb ik toch nooit de diepte daarvan gevoeld zoals nu.

Mijn waarde vader, zie nu verder de woorden in het 61ste hoofdstuk van dezelfde profetie, hoe verheven: "De Geest des Heeren HEEREN is op mij, omdat de Heere mij gezalft heeft, om een blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen: Hij heeft mij gezonden om te verbinden de gebrokenen van hart, om de gevangenen vrijheid uit te roepen, en de gebondenen opening der gevangenis. Om uit te roepen het jaar van het welbehagen des Hemen en de dag der wraak van onze God; om alle treurigen te troosten. Om de treurigen Ziens te beschikken, dat

hun gegeven worde sieraad voor as, vreugdeolie voor treurigheid, het gewaad des lofs voor een benauwde geest; opdat zij genaamd worden eikenbomen der gerechtigheid, een planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde.”

Dit komt overeen met hetgeen ik u in mijn vorige brief gezegd heb dat Rabbi Stern leert, omtrent het karakter van de Messias: vol liefde, tederheid, genade, erbarming en medelijden. Ik veronderstel dat hij dit uit deze plaats heeft overgenomen.

Waarde Vader, wanneer zullen wij deze profetie in vervulling zien treden? Wanneer, o wanneer zal de Messias komen? Wanneer zal Hij Israël vrij maken? Hoelang nog, o vader, zal Jehovah ons in de duisternis houden? Och, dat het licht Zijns aangezichts weer schijne over Israël. Dat onze gebrokenen van hart mogen worden verbonden en de troon van David weer worde opgericht, en Jeruzalem de grote heerlijkheid en hoofdstad der aarde worde; dat de vreugdekleren des lofs aan Israël gegeven worden opdat wij van blijdschap roepen, en de Heere zullen zingen: “Ik dank u, Heere! dat gij toornig op mij geweest zijt. Maar uw toorn is afgekeerd en gij troost mij. Zie, God is mijn heil, ik zal vertrouwen en niet vrezē: want de Heere HEERE is mijn sterkte en mijn psalm, en Hij is mij tot heil geworden.” Jesaja 12. Welk een heerlijke tijd zal het zijn als wij zullen zeggen: “Psalmingt den Heere, want Hij heeft heerlijke dingen gedaan; zulks zij bekend op de ganse aardbodem. Juich en zing vrolijk, gij inwoneres van Sion! want de Heilige Israëls is groot in het midden van u.”

Geliefde Vader, ik koester de hoop, dat die tijd spoedig voor ons zal aanbreken, en dat wij ons voor altijd zullen verblijden met die blijdschap, die alleen het deel kan zijn van het Israël Gods.

Ik blijf, mijn liefhebbende Vader,
Altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN.

Mijn volgende brief luidde aldus

Waarde Vader,

Sinds mijn laatste schrijven heb ik met al mijn vermogen getracht de waarheid te begrijpen omtrent de Messias, maar hoe meer ik onderzoek hoe duisterder alles mij wordt en mij blijft niets anders over dan de God onzer Vaderen te smeken, op mij neer te zien met een oog van erbarmen en de waarheid aan mij te openbaren.

U zult zich herinneren, geriefde vader, dat ik, in mijn vorige brief, verscheiden plaatsen aangehaald heb, die betrekking hebben op de geboorte en de persoon van de Messias, die Israel vervullen zal met blijdschap en voldoening zonder einde. Ik heb getracht uit te vinden wie de Messias is, want, zoals ik reeds gezegd heb, moet God zelf de Verlosser zijn en hoe kan de Eeuwige God, Jehovah, op aarde nederdalen.

Nog heden las ik in het Boek der Spreuken Hoofdstuk 30 vers 4, wat ik dikwijls genoeg gelezen heb, maar mij nooit zo getroffen heeft als nu: “Wie is ten hemel opgeklommen en nedergedaald? Wie heeft de wind in Zijn vuisten verzameld? Wie heeft de wateren in een kleed gebonden? Wie heeft al de einden der aarde gesteld? Hoe is Zijn Naam, en hoe is de naam Zijns Zoons? Zo gij het weet.” Schijnt dit niet een verborgenheid der verborgenheden? “De naam Zijns Zoons.” Heeft God een Zoon? Hoe kan dit zijn?

Waarde Vader, daar deze woorden mij zo onverstaanbaar toeschenen, ben ik naar rabbi Stern gegaan, om ze mij te verklaren en zijn antwoord was dat deze tekst

betrekking heeft op de Messias, die is de Zoon van de levende God. Rabbi Stern gelooft dat de Messias is de Zoon van God, Jehovah, en haalde Psalm 2 vers 12 aan, waar geschreven staat: “Kust de Zoon, opdat Hij niet toorne en gij op de weg vergaat, wanneer Zijn toom maar een weinig zou ontbranden. Welgelukzalig zijn allen, die op Hem betrouwen.”

Waarde Vader, ik hoop dat u niet zult denken dat ik u bemoeilijk door u zoveel over dit onderwerp te schrijven, maar u weet hoe gaarne ik wens te leren, vooral waar het tot nut is van mijn verlangende ziel. Veroorloof mij nog een paar plaatsen op te noemen, die zeer ten gunste schijnen van hetgeen Rabbi Stern verkondigt. Bijvoorbeeld Jesaja 9 vers 6: “Der grootheid dezer heerschappij en des vredes zal geen einde zijn op de troon van David en in zijn koninkrijk, om dat te bevestigen en dat te sterken, met gerichte en met gerechtigheid, van nu aan tot in eeuwigheid toe. De ijver des Heeren der heirscharen zal zulks doen.”

Geliefde Vader, wat betekent dit? De Messias schijnt twee naturen te hebben, God te zijn en mens. Een geboren kind, moet, dat spreekt vanzelf, menselijk zijn. Die bijzondere naam “Wonderlijk”, “Raad” heeft natuurlijk betrekking op Zijn persoon als de grote Bevrijder van Israël. Maar o, mijn waarde vader, Hij wordt ook genoemd, “Vader der Eeuwigheid”, “Sterke God”, “Vredevorst” en dit kan toch van geen schepsel gezegd worden. Ach, hoe geheimzinnig schijnt God Zich voor Israël te verbergen. Waarde Vader, ik word gedrongen om tot God te roepen dat Hij de heerlijke tijd verhaaste wanneer de Messias komen zal en deze dingen aan ons zal openbaren. Doch, ik bid dat nog voor dat die tijd aanbreekt, en ik en mijn geliefde moeder, broers en zusters met het licht bestraald mogen worden en wij ons mogen verblijden.

Geliefde Vader, ik hoop u spoedig weer te schrijven. Wil toch al mijn oude vrienden hartelijk van mij groeten en hun zeggen dat ik, ofschoon zo ver van hen verwijderd, altijd aan hen denk. Mijn liefdegroet aan mijn liefhebbende moeder en aan mijn geliefde broers en zusters.

Ik blijf, geliefde Vader,
Altijd uw liefhebbende zoon,
ISAAC LEVINSOHN

En een poosje later schreef ik als volgt:

Mijn waarde en zeer geliefde Vader.

De brieven, die ik onlangs van u ontvangen heb, hebben mij zeer bedroefd. U waarschuwt mij tegen het Christendom; u spreekt met zoveel vooroordeel omtrent de Stichter van de Christelijke godsdienst en u zegt ook dat, als u bemerkt dat ik in Jeshua geloof, u niets meer met mij te doen wilt hebben. Nu waag ik het nog, u te vragen, deze brief te lezen en te oordelen of er geen diepe waarheid in ligt.

Sinds mijn laatste schrijven heb ik mij beslist met de vraag beziggehouden. “Is het Christendom waar of niet?” Ik heb daartoe de Thanach alleen onderzocht en ben tot de overtuiging gekomen, dat als het Christendom niet waar is, dan heeft de God onzer heilige vaders ook Zijn woorden niet gesproken in het boek, dat wij de Bijbel noemen. Ik moet openlijk mijn overtuiging uitspreken, waarde vader, dat, als het Christendom niet de ware godsdienst is, dan zijn de woorden Gods ook niet waar. Rabbi Stern heeft mij een boek gegeven, dat het *Nieuwe Testament* genoemd wordt. Waarde vader, ik vind dit een zeer merkwaardig boek, een sleutel tot recht verstand van de Thanach; men krijgt er veel licht door en het beschrijft het leven van de Messias. Ik moet nu waarlijk zeggen, dat als de Messias nog niet gekomen is, dan zal

Hij ook niet komen, want volgens onze heilige profeet Haggai moest Hij verschijnen in de tijd van de tweede tempel. Zie toch de volgende wonderlijke woorden: “Want also zegt de Heere der heirscharen: Nog eens, een weinig (tijds) zal het zijn; en ik zal de hemelen, en de aarde en de zee, en het droge doen beven. Ja, Ik zal al de heidenen doen beven, en zij zullen komen tot de Wens aller heidenen, en Ik zal dit huis met heerlijkheid vervullen, zegt de Heere der heirscharen. Mijne is het zilver, en Mijne is het goud, spreekt de Heere der heirscharen. De heerlijkheid van dit laatste huis zal groter worden dan van het eerste, zegt de Heere der heirscharen; en in deze plaats zal ik vrede geven, spreekt de Heere der Heirscharen.”

Letten wij nu op de geschiedenis van Jeshua, de Nazarener, dan schijnt Hij verschenen te zijn toen de tweede tempel nog bestond en als wij het Boek des geslachts van Jeshua of Jezus, de Messias der Christenen nauwkeurig onderzoeken, dan vinden wij dat Zijn afkomst tot op Abraham kan worden nagegaan. Dat geslachtsregister zegt:

“Abraham gewon hak en Izak gewon Jakob, en Jakob gewon Juda en zijne broeders;

En Juda gewon Phares en Zara bij Thamar, en Phares gewon Esrom, en Esrom gewon Aram;

En Aram gewon Aminftdab, en Aniinftdab gewon Nahazon, en Nahazon gewon Salmon;

En Salmon gewon Bodz bij Rachab en Bobz gewon Obed bij Ruth, en Obed gewon Jesse;

En Jesse gewon David, de koning en David, de koning, gewon Salomo, bij degene, die Uria's (vrouw was geweest);

En Salomo gewon Roboam, en Roboam gewon Abia, en Abia gewon Asa;

En Asa gewon Josaphat, en Josaphat gewon Joram, en Joram gewon Ozias;

En Ozias gewon Joatham, en Joatham gewon Achaz, en Achaz gewon Ezekias;

En Ezekias gewon Manasse, en Manasse gewon Anion, en Amon gewon Josias;

En Josias gewon Jechonias en zijne broeders, omtrent de Babylonische overvoering.

En na de Babylonische overvoering gewon leehonias Salathiël, en Salathiël gewon Zorobabel;

En Zorobabel gewon Abiub, en Abiub gewon Eljakim en Eljakim gewon Azor;

En Azor gewon Sadok en Sadok gewon Achim, en Achim gewon Eliud; En Eliud gewon Eleazar, en Eleazar gewon Matthan, en Matthan gewon Jacob;

En Jacob gewon Jozef, de man van Maria, uit wie geboren is Jezus gezegd Christus;

Al de geslachten dan, van Abraham tot David (zijn) veertien geslachten; en van David tot de Babylonische overvoering, veertien geslachten; en van de Babylonische overvoering tot Christus veertien geslachten.”

En slaan wij nu het leven van de Nazaréner gade, dan worden wij getroffen dat het zo rein en heilig was.

Geliefde Vader, als u daarvan iets nader wilt weten dan zal ik u het boek zenden, dat genoemd wordt het *Nieuwe Verbond of Nieuwe Testament*, en u zult zien dat dit leven zeer wonderlijk was. Zo men niet in de Nazaréner gelooft, hoe kan men dan de wonderen verklaren, die Hij verricht heeft. En is het niet een groot bewijs voor de waarheid der Christelijke godsdienst, als door God Zelf bevestigd, dat een arme vervolgd Jood, die achttienhonderd jaar geleden ter dood werd gebracht door Romeinse soldaten, gekruisigd werd op Golgotha ten aanschouwe van onze voorvaders, die toen naar Jeruzalem waren opgekomen, om het paasfeest te vieren en zagen hoe hij stierf en begraven werd en Wiens volgelingen, die in hem geloofden ook ter dood gebracht ja bijna uitgeroeid werden, nochtans, geliefde Vader, door koningen en vorsten aanbeden wordt, waar zij hun knieën buigen voor de Nazaréner, en dat zo velen hun leven gegeven hebben als een getuigenis dat Hij de ware Messias is.

Geliefde Vader, zie toch op de Jeshua, hoe ook veracht. Miljoenen welopgevoede en verstandige mensen zijn onder Zijn aanbidders. De ware wijsgeer erkent de Nazaréner als de Messias. Och, ik moet mijn hart lucht geven: ik ben bijna een Christen.

Mijn Vader, ik stel mij voor hoe u dit lezende, met droefheid en toorn jegens mij vervuld zult zijn, hoe u zich tegen mij zult stellen. Het is mij als hoor ik u zeggen: "Weg met Isaac, weg met hem". Maar o, geliefde vader, kon ik slechts naar Rusland overvliegen en alles zeggen wat in mijn hart is, hoe gelukkig zou het mij maken.

Nog eenmaal moet ik het uitspreken: De Messias is gekomen en ik geloof in Hem. Ofschoon onze broeders Hem een schandvlek noemen en liet een schande rekenen om in Hem te geloven, toch kan en mag ik mij Zijner niet schamen. Ik heb Hem nog niet openlijk beleden, maar in mijn hart geloof ik in Hem.

Geliefde Vader, lees toch het boek, dat ik u zend, en vergelijk het met de Thanach en zie of ik geen gelijk heb. Mijn gebed is dat de tijd spoedig kome, dat de blinddoek genomen mag worden van de ogen van ons geliefd volk, en dat Israël moge opzien tot Hem, die zij doorstoken hebben en rouwklagen over Hem als over een eerstgeboren zoon.

Met vurige gebeden voor u en mijn beminde moeder en geliefde zusters en broers,

Blijf ik, geliefde Vader,

Uw liefhebbende zoon zelfs tot de dood,

ISAAC I AVINSOHN.

Londen, december 1871.

HOOFDSTUK 11.

Ik was volkomen in mijn ziel overtuigd dat Jezus de Messias is en de Zaligmaker van allen, die waarlijk in Hem geloven. Maar ik kon met geen mogelijkheid geloven dat Hij mijn Zaligmaker en mijn Verlosser was. Dit smartte mij zeer, want ik was overtuigd dat alleen Jezus mij redden kon, en dacht ik er aan hoe ik de naam van Jezus gebaat en hoe dikwijls ik die vervloekt had, dan was het mij of mij geen genade bewezen kon worden.

Mijn geliefde vriend in Christus, de heer Stern, ging ik dikwijls bezoeken. Hartelijk en als een vader vertroostte hij mij en trachtte mij licht te geven door mij te zeggen, dat, hoe dieper ik mijn zonden voelde, hoe meer hij ervan overtuigd was, dat Jezus mijn zonden zou vergeven. Dikwijls knielde hij met mij neer en bad met mij en steeds zonken zijn gebeden diep in mijn hart. Eindelijk stortte ik mijn ziel voor hem uit en zei: "Indien Christus mijn zonden vergeven wil dan moet ik openlijk mijn geloof in Hem belijden."

De heer Stern verzocht mij daarop hem een brief te schrijven en al mijn ondervindingen op het papier te zetten, hetwelk ik deed. Hij bepaalde toen Zondag, 4 februari, als mijn doopdag. En nu, schoon mijn hart begeerde om openlijk belijdenis van mijn geloof te doen, zo was ik nochtans zeer bedroefd bij de gedachte, dat dit mij direct van alle gemeenschap met mijn ouders zou afsnijden. Ik weende dikwijls en bitter, als ik dacht aan de tedere liefde van mijn moeder, en dat ik die zou moeten missen om het Christendom. Ik moet erkennen dat dit mij in grote verzoeking bracht; ik wist niet wat ik moest beginnen. Maar dank zij de Almachtige Genade, waardoor de aangevochtenen staande blijven en triomferen, ja, door Gods genade, kon ik de verzoeking weerstaan met de woorden van de Heere Jezus: "Die niet verlaat vader en moeder om Mijnentwil kan Mijn discipel niet zijn." Ik dacht aan de grote liefde van mijn ouders. Maar ik dacht ook aan de liefde van Jezus, aan de kribbe te Bethlehem, aan de timmermanswinkel te Nazareth. Ik dacht aan Jezus zittende in de voorhof van Herodes ten spot van Joden en Heidenen; aan de doornenkroon op dat gezegend hoofd; aan de nagels in Zijn handen en voeten; aan de speer in Zijn zijde en aan het graf waarin Hij heeft gelegen. En ik vroeg mij zelf af: "Kan er groter liefde zijn dan deze?"

Ik mocht toen ook leren verstaan dat de liefde van ouders niet te vergelijken is bij de liefde van Jezus en dat ik Hem met geen mogelijkheid kon verloochenen, daar Zijn liefde mij altijd nader tot Hem trok. Gode zij dank! Het was de heer Stern nooit te zwaar mij op de liefde van Jezus te wijzen.

Op zaterdagavond, de 3e februari 1972, bezocht ik de heer Stern en met mij knielend bad hij ernstig voor mij.

De volgende dag, zondag 4 februari, herhaalde ik mijn bezoek en na enige tijd in gebed te hebben doorgebracht, gingen wij naar het kerkgebouw van de Episcopalen, de Episcopaaals-Joodse kapel genaamd, waar de gebeden, volgens het gebedenboek der Engelse kerk in het Hebreeuws gelezen worden. Na het eerste gedeelte van de dienst knielde ik bij het doopvont neer, waarna de heer Stern het doopformulier der Engelse Kerk las in de Hebreeuwse taal en mij doopte *in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes*.

Er waren veel Joden tegenwoordig, uit nieuwsgierigheid naar de kapel gekomen, en toen ik, na de dienst, naar het Tehuis terugkeerde volgde mij een gehele schare, die

mij met stenen en oude schoenen wierp en allerlei scheldwoorden toevoegde. Ik was blij toen ik het Tehuis bereikt had, en toen ik nog een blik wierp op de Joden, die mij gevolgd waren, kon ik zeggen: *“Heere, wees hun genadig, want zij weten niet wat zij doen.”*

Op aanraden van de heer Stern ging ik de 19e februari in het Tehuis voor bekeerde Joodse handwerkslieden, waar ik 22 maanden bleef en mij met de boekbinderij bezig hield. Dit is een inrichting voor Joodse jongelingen, die tot het Christendom bekeerd, door hun ouders, betrekkingen en vrienden verworpen zijn. Zij leren hier een ambacht, zoals boekdrukkerij of het boekbinden. Voor al hun benodigdheden, kost, inwoning, kleding enz. wordt gezorgd, en de gehele inrichting staat onder opzicht van een predikant der Engelse kerk. De nodige fondsen worden deels verschafte, door het Londense zendinggenootschap voor de Joden, deels samen gebracht uit vrije giften.

Kort nadat ik in deze Inrichting was opgenomen, besloot ik enige van mijn Joodse vrienden op te zoeken en hun de heerlijke Evangelie boodschap te brengen. Op zekere, onvergetelijke avond ging ik een van deze vrienden bezoeken; de deur werd geopend en na mij hartelijk de hand geschud te hebben, vroeg mijn vriend mij, waar ik woonde en wat ik deed. Ik wist bijna niet wat te antwoorden. Jezus te belijden zou aanstoot geven; Christus verloochenen mocht ik niet. Ik dacht aan Hem, die gezegd heeft: “Een iegelijk, die Mij verloochenen zal, zal Ik ook verloochenen voor mijn Vader”, en na enig stilzwijgen vroeg ik mijn vriend, wat hij van de Messias dacht?

“Geloof u in de bedrieger?” riep hij uit.

“Wie noemt u bedrieger?”

“Wie? Jezus Christus!”

Ik antwoordde: “Mijn vriend, je mag Hem bedrieger noemen, maar Hij is mijn gezegende Zaligmaker en Verlosser.”

Ik gaf hem mijn medelijden te kennen over zijn duisternis en onkunde, waarop hij mij in het gezicht spooog en mij beval het huis te verlaten; de deur werd achter mij toegeworpen. Dit was zeer ontmoedigend, maar ik bad om genade en moed.

Een paar dagen later ontmoette ik in de straten van Londen een jongeman uit Rusland, een bijzondere vriend van mij, die mij midden op de straat om de hals viel. Maar toen ik hem een weinig later vroeg of hij in Jezus Christus geloofde, veranderde hij direct en mij verlatende, spooog hij in mijn gezicht en riep: “Weg hond! weg ellendeling!”

Alleen zij, die zulke beproevingen hebben doorgemaakt, kunnen zich daarvan een denkbeeld vormen. Ik ontving meermalen brieven van Joden, waarin zij dreigden mij te zullen doden indien ik het Christendom niet opgaf.

Op zekere dag bezocht ik een Joods gezin in Goulstonstraat, Whitechapel. De mensen woonden daar allererbarmerijkst en waren arme, maar zeer vrome Joden. Ik sprak tot hen over de Messias en tot mijn verwondering, schenen zij wel verbaasd over hetgeen ik zei, maar niet zo vooringenomen als men dit van de Joden verwachten moet. Integendeel, zij nodigden mij uit hen andermaal te bezoeken, wat ik ook met het grootst mogelijk genoegen deed, maar zonder reden daarvan te kunnen geven, gevoelde ik dat de zaak niet helemaal in orde was.

Op zekere zaterdag, de Joodse Sabbat, ontmoette ik voor de deur van dat huis een jongen, die daar woonde; hij liet mij onder eed beloven, dat ik aan niemand zou meedelen wat hij mij zou meedelen en vertelde mij toen dat men besloten had mij te vergeven. Zij zouden mij een glas wijn aanbieden op Sabbat, waarin gif gemengd

was.¹⁴ Ik beloofde de jongen dat ik hierover zwijgen zou en keerde naar huis terug, dankbaar dat de Voorzienigheid mij dus bewaard had, Ik dacht aan het woord van Jezus: “Zij zullen u uit de synagoge werpen en u doden, menende Gode een dienst te doen”, maar ik verblijdde mij erin, dat door de genade Gods alle vijanden zullen worden overwonnen.

De volgende brief ontving ik nu van mijn vader.

Mijn geliefde Isaac.

Ik heb je brief ontvangen, maar die niet eerder beantwoord, omdat ik weet dat je bij de zendelingen bent. Wee mij! Wee mij!! Je hebt eeuwige schande en verachting op ons geladen.

Sinds wij gehoord hebben dat je in de mamzeer¹⁵ gelooft, hebben wij niet opgehouden met wenen. Vervloekt zij het uur, waarin ik met je moeder onder de choepah¹⁶ gegaan ben en getrouwd ben. Het zou mij beter geweest zijn, ware ik een steen geworden in plaats van een man. Wee mij; het is mij bitter, bitter! Wil je ons niet genadig zijn?

O, denk toch aan ons en heb berouw en verlaat het christelijk geloof. Denk aan je vader, moeder, zusters en broers, wier dagen je verduisterd hebt. Bedenk, mijn geliefde Isaac, dat je nergens in de wereld een vader of moeder vinden kunt. Ik heb geen rust vanwege mijn smarten.

O, Isaac, Isaac, Isaac het is jouw schuld dat ik nooit de hemel genieten zal. Wat is mijn leven! Wat is mijn leven! Beter zou het mij zijn, ware ik nooit geboren. Sinds je moeder de verschrikkelijke tijding ontvangen heeft is zij een geheel ander mens geworden.

Je broers en zusters, - ach! zou het niet beter zijn dat God hun 't leven ontnam dan dat wij, tot hoge ouderdom, moeten voortleven om met schande in het graf te dalen. Ik bid dat de Heere liever ons gehele huisgezin wegneme, dan dat wij moeten leven in de ellende die jij over ons gebracht hebt; of moge God anders jou wegnemen.

Waarin bestaat voor een Jood het leven dan dat hij goede zonen heeft, die hem, in geslachten, in gedachtenis houden. Maar wee mij! De gedachtenis, die ik heb opgebracht, zal zijn tot schande en eeuwige verachting.

Je broer Hessel is in groot aanzien in de provincie Grodno en Kovno, maar als ik aan jou denk, moet ik verwonderd vragen, waarom de Heere mij met zulk een vloek gevloekt heeft. Ik heb altijd gehoopt dat ik vreugde van jou zou beleven, daar ik alles gedaan heb, wat in mijn vermogen was, om je een opvoeding te geven zoals weinige vaders in Kovno dit vermogen.

Mijn hart is overstelpt van smart, verdriet en wee. Ik kan niet meer schrijven.

Ik blijf je treurende vader,

LION LEVINSOHN.

P.S. Je zus wenst een briefje in te sluiten.

¹⁴ Die jongeman heeft waarschijnlijk een onwaarheid verteld om Isaac af te schrikken dat huisgezin langer te bezoeken.

¹⁵ Mamzeer is een bastaard; bedoeld wordt, Jezus.

¹⁶ Choepah, de trouwhemel, waaronder de jonggehewden op de dag van het huwelijk zitten.

Aan mijn waarde en altijd geliefde broer Isaac.

Ik groet je, geliefde broer, moge je lang leven.

Waarde, beminde, liefhebbende broer, heb medelijden met ons en verhinder toch dat wij met schande en eeuwige oneer bedekt worden; bedenk toch dat wij nog maar jonge kinderen zijn; verwoest onze wereld toch niet. Och! maak ons bloed niet tot schande, want wij zijn je kleine zusters en broers, jonge kinderen. Wees ons genadig. God zegene je, geliefde Isaac.

Ik blijf altijd je liefhebbende zuster,
die je alle geluk en hemelse zegeningen toewenst,
MEITTA ESTHER LEVINSOHN.

Ik antwoordde mijn vader:

Aan mijn zeer geliefde ouders; moogt u lang leven in vreugde, vrede en geluk.
Amen.

Mijn waarde vader. Hoe zal ik de woorden vinden, om de diepe droefheid van mijn hart uit te drukken, die ik gevoeld heb sinds ik uw brief van 12 januari heb ontvangen. Kon ik u maar doen verstaan wat er in mijn hart omgaat, maar ik weet, dat is onmogelijk; daarom bid ik de Allerhoogste dat Hij u zeer genadig mag zijn en u de heerlijke waarheid openbare, die alleen de begeerte van elk hart verzadigen kan.

Ik weet, waarde vader, dat u een vroom leven leidt en God gave dat geheel Israël zo leefde als u en mijn geliefde moeder.

U weet hoe het altijd mijn begeerte geweest is, om zeer deugdzaam te zijn en u mijn vader en mijn moeder te eren en de Tarejag Mitzvoth te gehoorzamen. Hoe heb ik begeerd te doen wat, zoals u mij leerde, God behaagde!

Geliefde vader, ik heb gedaan al wat van mij geëist werd, maar tot mijn leedwezen, heb ik mij nooit tevreden gevoeld onder de geschreven en mondelinge wet. Gij herinnert u ook, waarde vader, hoe ik de ure des doods vreesde en mijn grote verantwoordelijkheid voor God. Niets ter wereld scheen mijn ziel te kunnen bevredigen. Uw brieven heb ik bijna afgodisch geëerd, als bewijzen van uw vaderlijke liefde en heilige raadgeving. Ik heb ook vele Joodse vrienden bezocht en hun gevraagd mij de weg der zaligheid te verklaren, doch, helaas! waarde vader, noch uw brieven noch de onderrichtingen der vrienden, die zo goed waren om te trachten mij te helpen, konden de behoeften van mijn hart bevredigen. Maar sinds ik overtuigd ben van de waarheid, dat de Messias reeds gekomen is en dat het doel van Zijn komst was, om het verlorene te zoeken en zalig te maken; dat Hij gekomen is om te vertroosten hen, die treuren; hun te geven sieraad voor as, vreugdeolie voor treurigheid en rust aan hen, die belast zijn, heb ik voldoening in Hem gevonden.

Geliefde vader, ik weet dat het u niet aanstaat, dat ik zo gunstig over de Nazaréner schrijf, die u haat. Maar o! waarde vader, ik denk er aan hoe ik Hem gehaat heb. Maar nu kan ik de God der vaderen danken, dat Hij mij gevoerd heeft uit de verschrikkelijke toestand, waarin ik mij bevond en mij gebracht heeft in het licht van de Zon der gerechtigheid. U haat de naam van de Nazaréner, maar het geeft u genoegen om te schrijven over personen of zaken, die u liefhebt. Wetende wat de Nazaréner voor mij gedaan heeft, om mijn verloren ziel te redden en omdat ik Hem liefheb met geheel mijn hart, kan ik niet nalaten over Hem te spreken.

Geliefde vader, houd u hiervan verzekerd, dat ik deze brief niet schrijf om u te grieven, schoon ik weet dat u er door gegriefd zult worden, maar ik schrijf die, biddende dat de God onzer vaderen zich aan u moge openbaren onder het lezen en dat u mag overtuigd worden gelijk ik het ben, dat er geen andere weg ter zaligheid is dan door Jeshua, of Jezus, de Messias of Christus, de enige Zaligmaker, door wie zondaren vergeving kunnen ontvangen. Kon ik u maar met enige mogelijkheid overtuigen en u deze waarheden doen geloven, - kon ik u slechts brengen tot de waarheid van Jezus Christus - ik zou er mijn leven voor ten offer willen brengen.

Er is nog een zaak, geliefde vader, die ik u op het gemoed zou willen drukken, nl. ofschoon ik in Jezus Christus geloof en Hem beschouw als mijn enige hoop der zaligheid, dat ik gewillig en bereid ben dat alles op te geven; indien u bewijzen kunt dat de Christelijke godsdienst niet de ware godsdienst is en zodra u mij dit bewijzen kunt, dan zal ik mijn dwalingen (zo het dan dwalingen zijn) openlijk belijden, en ik zal naar dr. Adler¹⁷ gaan en mijn schuld belijden voor hem en voor de gehele gemeente van Israël; alleen moet het mij bewezen worden dat ik dwaal. Ik ben bereid om mijn vlees te kastijden door drie jaren lang elke maandag en donderdag te vasten en elke dag naar de synagoge te gaan en mij voor de deur neer te werpen, zodat iedereen, die binnentreedt, op mij trappen kan. Maar als u mij niet bewijzen kunt dat ik dwaal, dan moet ik blijven geloven in Hem, wiens Naam ik vroeger haatte, maar die nu zo zoet voor mij is.

Waarde vader, ik hoop dat u mij niet vergeten zult; ik ben toch uw zoon. U zegt in uw laatste brief dingen, die mij zo innerlijk grieven. Ik hoop dat de vaderlijke liefde, die u altijd jegens mij gekoesterd hebt, zal blijven.

Ik heb u lief, mijn vader; er is niets dat ik niet voor u zou willen opgeven, maar ik heb Jezus meer lief en mijn leven is Zijn eigendom, niet het mijne.

Enige dagen geleden werd ik zeer getroffen door een plaats in Yosifun.¹⁸ Ik weet dat u een exemplaar in het Hebreeuws bezit en ik ben er zeker van, waarde vader, dat u er veel uit zou kunnen leren zo u het boek onbevooroordeeld zou lezen.

In boek XVIII kap. 3 zegt hij” Omtrent deze tijd was er een zeer wijs mens, zo men hem een mens kan noemen. Want hij verrichtte grote wonderen en was een leraar van hen, die de waarheid met blijdschap ontvangen. Hij trok tot zich velen van de Joden en ook van de heidenen. Hij was de Christus en toen Pilatus, aangehitst door de voornaamste onder ons, Hem veroordeeld had tot het kruis, hebben zij, die Hem liefgehad hadden van het begin, Hem niet verlaten en Hij is hen opnieuw levend verschenen, ten derde dage, zoals de Goddelijke profeten voorspeld hebben. Er worden tien duizend andere wonderlijke dingen, omtrent Hem verhaald, en de sekte der Christenen aldus naar Hem genoemd, bestaat tot op deze dag.”

Voorzeker, naar welke kant wij ons ook wenden, overal zien wij, of wij willen of niet, dat de Messias gekomen is, en Israël helaas, kent die gezegende waarheid niet. In het kleine Boek, (N.T.) dat ik u gezonden heb, vindt u een sterksprekende profetie van Jezus Christus, die vervuld is. Toen Jezus, door onze ongelukkige voorvaderen en door de barbaarse Romeinen, naar Gilgal (Golgotha) gevoerd

¹⁷ Opperrabbijn van Engeland

¹⁸ Flavius Josephus. Eerlijkheidshalve moet hier bijgevoegd worden, dat de echtheid van deze plaats in Josephus door velen bestreden wordt eis aan grote twijfel onderhevig is. Het is meer dan waarschijnlijk, dat Josephus deze woorden niet geschreven heeft. Trouwens, voor de waarheid der evangelieverhalen betekent de bewuste plaats, ook zo die echt ware, zeer weinig en behoeft men niet naar Josephus te gaan. (vertaler)

werd om gedood te worden, waren er verscheidene vrouwen onder de grote menigte, die weenden wegens het treffend schouwspel, dat een Man, in de kracht van zijn leven, zo bitter moest lijden. Toen zei Jezus: Gij dochters van Jeruzalem, weent niet over Mij, maar weent over u zelf en uw kinderen. Zo hebben onze voorouders ook deze vreselijke woorden geuit: “Kruis Hem. Zijn bloed kome over ons en onze kinderen.” En als ik nu deze woorden van Jezus overweeg in verband met die van onze voorouders, dan ben ik niet langer verwonderd als ik in de geschiedenis lees wat ons volk heeft te lijden gehad.

Dat in het jaar 70, volgens de Christelijke jaartelling, het bloed van onze geliefde natie in de straten van Jeruzalem en Juda vloeide als water. Dat er 20.000 van onze kostelijke voorvaderen vermoord werden nabij Cesarea; 10.000 in Damascus; 10.000 in één nacht, te Scythopolis; 50.000 in Alexandrië, 8.000 te Joppe, en dat er in de heilige stad Jeruzalem alleen omtrent 1.000.000 verslagen werden en 97.000 gevangen genomen en als slaven weggevoerd.

Waarde vader was dit niet de vervulling van de woorden van de Messias: “Weent niet over Mij, maar over uzelf en uw kinderen”; en ook van het woord onzer broeders: “Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!”

Mijn ernstig gebed is dat Israël gebracht mag worden tot de kennis der waarheid zoals die in Christus Jezus is; en o, dat de tijd nu spoedig mag komen, dat de Geest der genade en der smeking mag worden uitgestort over Israël; dat Israël Hem mag aanschouwen, in Wie zij gestoken hebben en over Hem rouwklagen als over een eerstgeboren Zoon en Jehovah erkennen als de enige, waarachtige God, Jeshua als de Messias, en de Heilige Geest als de enige Trooster en Heiligmaker.

Ik kan niet meer schrijven in deze brief, maar ik hoop over een paar dagen weer te kunnen schrijven.

Ik wens u gaarne mijn portret te zenden en ook een paar Engelse Muntstukken, als curiositeiten, daar u die nog nooit gezien hebt.

Wees gegroet, geliefde Vader,

Altijd uw liefhebbende zoon

ISAAC LEVINSOHN.

14 febr. 1872

Vier brieven aan mijn ouders bleven onbeantwoord; eindelijk toch kreeg ik het volgende schrijven van mijn vader:

Mijn liefste en waardigste zoon Isaac.

Alles wat met je is gebeurd, is mij bekend. Je bent geweken van de weg van onze Joodse godsdienst en hebt een andere aangenomen. O, mijn waarde zoon Isaac, Isaac, Isaac! heb je kunnen vergeten dat je zeventien jaar lang bij ons gewoond hebt, dat wij, je ouders, je hebben opgebracht en je geleerd hebben op je benen te staan? En nu hebt je je van ons afgescheurd; je aangezicht zien wij niet meer en je godsdienst hebt je verlaten.

Mijn liefste Isaac, Isaac! Denk, denk, denk! Nog vóór je geboorte heeft je moeder zorg over je gehad. Drie jaren lang heeft zij je op haar armen gedragen; je bent twee jaren aan haar borst gevoed, en sedert die tijd, hoe hebben wij voor je gezorgd! Ben je dit alles vergeten? Vier jaren geleden toen je zo gevaarlijk ziek was en men je moeder aanraadde om je naar het ziekenhuis te zenden, weet je wat zij toen zei? - “Mijn huis is niet voor mijzelf; mijn leven is niet voor mijzelf; het is alles voor mijn liefste kind Isaac. Hij zal in mijn huis blijven en de dokter zal

elke dag naar hem komen zien.” En nu, heb je dit alles kunnen vergeten en heb je je afgekeerd van mij, je vader, van je moeder, van je zusters en broers, van je gehele familie en wat het ergste is, van God? Denk hierover na, mijn zoon!

Is het mogelijk dat je vergeten bent hoe je slechts twee jaren geleden, op de Grote Verzoendag nog bij ons was en hoe wij samen hebben aanbeden in onze synagoge, ja, gebeden hebben uit hetzelfde gebedenboek? Verleden jaar, op de avond vóór Jom Kippoer, de dag, waarop je te Londen bent aangekomen - zaten wij rondom de tafel, ik, je moeder, broers en zusters, toen op hetzelfde ogenblik allen in tranen uitbarstten en klagelijk weenden: “Wee ons, want onze geliefde Isaac is niet met ons en wij zullen hem nooit weerzien.” En toen kwamen onze vrienden en burens om ons te vertroosten maar je moeder was ontoestbaar.

Het was op het Purimfeest, dat wij de akelige tijding kregen, dat je een meshoemad geworden bent. Je kunt denken hoe wij dit bericht ontvingen. Je moeder viel geheel wezenloos; ik viel in bezwijming op de grond; al de kinderen stonden rondom ons, wenende en kermende. Toen kwamen er een aantal mensen in huis, die mij van de grond oprichtten en in het leven terugriepen en toen vroegen: “Wat is er gebeurd?” Welk antwoord kon ik geven? Je moeder bidt elke dag tot God, dat hij een einde aan haar leven make, en wenst iedere minuut naar haar dood, liever dan dat zij zal leven, wetende dat haar zoon een meshoemad is.

Mijn waarde zoon, dit alles heeft plaats gevonden. Maar nog heb je tijd van berouw, zodat je tenminste hiernamaals behouden mag worden. Ik raad je nu - kom terug naar huis en word een vrome Jood en dan zal ik er in toestemmen, dat je met de dochter van je tante Rebekka trouwt en ik zal je een betrekking bezorgen.

De prefect, op wiens kantoor je twee jaren geleden als klerk geplaatst was, heeft mij beloofd je weer een plaats te geven, als je terug wilt keren; er is juist een open plaats voor een jongeman.

Om 's Heeren wil, mijn kind, sla toch niet in de wind wat ik je heb geschreven. Lees deze brief dikwijls over en houd in gedachten de tranen, die wij over je storten, ik, je moeder en de gehele familie, dat je, de enige in onze kring, een meshoemad geworden bent. Maar er is nog tijd voor je. Zo je niet naar Rusland terug wilt keren, schrijf dan maar, of vraag aan dr. Adler te schrijven, dat je weer Jood geworden bent en dan ben ik weer je vader en je moeder is je moeder en alles zal weer zo zijn als vroeger. En als je wenst te trouwen, dan zal de dochter van mijn zuster Rebekka naar Londen komen, naar dr. Adler en je zult met haar trouwen en gelukkig zijn.

Maar zo je dit niet doen wilt en je niet wilt bekeren, dan willen wij niets meer met je te doen hebben; wij willen geen geld van je hebben en geen portret - neen, nooit zullen wij een meshoemad als onze zoon erkennen. Maar nog hopen wij, dat om onzentwil en ook ter wille van de vrome voorvaderen van je moeder en van onze kinderen het niet gebeuren zal dat je een meshoemad zijn zou.

Als je nu alles zult doen wat ik je schrijf, dan wensen wij je alle geluk en dat God je mag zegenen.

Maar indien niet, dan vaarwel, vaarwel, vaarwel! Dan ben ik niet langer je vader; dan heb je geen moeder meer; dan zijn je broers en zusters niet langer je betrekkingen en dan kun je je niet langer een Jood noemen.

Vaarwel, vaarwel, vaarwel!

HOOFDSTUK XII

Na het ontvangen van deze brief heb ik zeker vijftientig maal aan mijn vader geschreven, maar zonder ooit een letter antwoord to ontvangen, terwijl de laatste brief, die ik mijn vader zond, door hem geweigerd werd, zodat ik die van het postkantoor terugkreeg. Toen heb ik de kracht van het psalmwoord leren verstaan: “Mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de Heere zal mij aannemen!”

Nooit evenwel zal ik vergeten hoe mijn hart als door doodsangst gedrukt werd, toen ik de brief van het postkantoor terugontving. Ik bad de Heere mij tot Zich te nemen, want het was mij beter te sterven dan te leven, wetende dat mijn vader en moeder, voor wie ik elk ogenblik mijn laatste druppel bloed zou willen geven, mij zouden hebben afgesneden. Dan weer overdacht ik, dat het mijn roeping was, om als een discipel van Christus mijn kruis op te nemen en Hem na te volgen. Zolang ik mij in de *Inrichting voor bekeerde Joodse handwerklieden* bevonden heb, ben ik rouwdragende geweest. Dikwijls, wanneer ik druk bezig was op de boekbinderij, begon ik bitter te schreien, als ik dacht aan de toestand van mijn geliefde ouders, die mij hadden afgesneden en waarom? Ter wille van de waarheid en gerechtigheid en bovenal om Jezus' wil.

Ook van mijn broer kreeg ik een brief, die aldus luidde:

Mijn zeer beminde broer Isaac.

Ik kan je verzekeren dat ik nog nooit in mijn leven zo'n uur doorgebracht heb als verleden week, toen onze geliefde vader mij meedeelde, dat je een meshoemad geworden bent. Ik heb de laatste brief, die vader je geschreven heeft gelezen, en ik kan je verzekeren dat vader niet anders geschreven heeft dan hij voelt. Ik wens je niet te wonden door mijn schrijven, of te herhalen wat je reeds van vader gehoord hebt, maar mijn doel is nog enige gewichtige dingen onder je aandacht te brengen.

Je weet, mijn waarde broer Isaac, dat ik geen dweper ben, en dat ik geheel vrij ben van de godsdienstige opgewondenheid, die hij sommigen onder ons volk gevonden wordt, maar geheel verstandig wens ik je bij twee of drie punten te bepalen.

In de eerste plaats moet ik je ernstig vragen: waar is je rede, je oordeel, ja, je gezond verstand? Waar is de liefde, die je als kind verschuldigd bent aan je ouders? Bedenk dat je niet alleen de weg van God verlaten hebt, maar dat je je ook gekeerd hebt tegen je vader en moeder. Ik vraag je: kan een moordenaar wreder zijn dan jij bent? Want zelfs moordenaars hebben hun ouders nog lief, maar jij hebt je van je ouders afgekeerd. O, hoe vreselijk! Ik kan verstaan hoe mensen, die filosoferen, zich niet over de godsdienst bekommeren, want zij zeggen met een oprecht geweten, dat zij niet geloven kunnen wat zij niet zien, en schoon dit alles kinderachtig en dwaas is, moet ik hen toch boven jou voortrekken. Ja, voor jou is er geen vergeving, want, indien je zou gezegd hebben, dat je niet langer in God geloven kunt, die je niet zien kunt, dan zou ik je kunnen beklagen, want het is overeenkomstig de rede, aan iets te twijfelen dat men niet kan omvatten. Maar ik vraag je plechtig: hoe kun je de liefde vergeten van onze geliefde vader en moeder? Sinds onze geliefde ouders de slechte tijding ontvangen hebben, dat je een meshoemad geworden bent, zijn zij zo veranderd,

dat men hen niet meer zou kennen, - zij zijn geheel andere mensen geworden; de ellende staat op hun gezicht te lezen.

En dan wens ik verder je te bepalen bij het grote gebod, dat God ons heeft gegeven door Zijn knecht, onze heer Mozes: *“Eert uw vader en uw moeder.”* Bedenk, mijn waarde broer, dat je de wetten der maatschappelijke en zedelijke wereld en, bovenal, dat je de grote wetten breekt van onze God.

Nog iets wens ik je te zeggen, namelijk, dat je nog gelegenheid hebt om boete te doen en weer Jood te worden - vroom of niet vroom, dát is mij hetzelfde - want de naam van Jood is beter dan al de koninkrijken der aarde.

Vader is nu bezig met zijn testament te maken en heeft gezegd, dat, als je berouw wenst te tonen en weer Jood wilt worden, je dan ook je deel zult hebben. Hij wenst het zo te beschikken, dat het hotel, met aangrenzende grond en ook het land te Marriepolski Uesdi aan jou gegeven zal worden en de bakkerij aan mij, en dat wij beiden voor moeder en de zusters zouden zorgen zo vader zou komen te sterven. Zo je dus naar mijn raad wilt horen, kom dan dadelijk naar huis; je kunt mijn aandeel ook nog krijgen, liever dan dat je een meshoemad zijn zou.

Bedenk, mijn waarde broer, dat, zo je in Engeland zult blijven, je hard voor je brood zult moeten werken; terwijl je thuis gelukkig en iemand van grote bezittingen zijn zult. Je moet er waarlijk over denken, dat zo je niet terugkeert en weer Jood wordt, vader en moeder er onder bezwijken zullen; moeder zal zulke ellende nooit overleven.

Denk er over na, geliefde broer, wat het te zeggen is, de tederheid en liefde van een moeder. Met geld kun je wel vele vrienden kopen, maar nimmer een vader en moeder, als waarmede de Heere ons gezegend heeft. Het zal niet nodig zijn dat ik je meer schrijf, want je bent oud genoeg en hebt verstand genoeg, om over deze pijnlijke dingen na te denken. Laat het toch nooit gebeuren, dat onze zeer geliefde ouders door smart naar het graf gebracht worden, vóór hun tijd. Ik ben overtuigd dat onze geliefde moeder niet lang kan leven als die tegenwoordige oorzaak van ellende moet voortduren. Indien je nu wilt terugkeren en boete doen en je wenden tot de God van Israël, dan wens ik je vreugde en geluk en dat God je zegene.

Maar als je onze raad niet wilt volgen, maar een meshoemad zult blijven, dan - adieu, dan ben ik niet langer je broer.

Maar Isaac, Isaac, ik hoop en vertrouw, ter wille van onze geliefde ouders, die zich geheel aan ons gewijd hebben en van onze gehele familie, dat het niet gebeuren zal, dat je een meshoemad zou blijven en eeuwige schande en verachting op ons laden zou.

Nog eens: Keer terug, doe boete en zo niet, dan vaarwel. Nimmer zullen wij weer iets van je horen - wij wensen dan ook niets meer van je te horen, noch in deze wereld, noch in de toekomst.

Ik ben, in zware druk en veel verdriet, je broer,

JOSHUA HESSEL LEVINSOHN.

Kanceliaria, Novi Gorada, Kovno, maart 1872.

P.S.

Tenzij je boete doet en weer Jood wordt, moet je mij niet meer schrijven, want ik beschouw je als een dode, - ja, God gave dat je dood was.

En ik moet je nog melden, - want ik zal je wel niet meer schrijven - dat onze lieve broer Jonah Abel dood is. Wij houden ons overtuigd, dat zo je niet tegen de grote God gezondigd had door je van Hem af te keren, ons huis niet door de doodsengel zou zijn bezocht. Denk er aan, waarde Isaac, dat onze geliefde Jonah Abel

gestorven is wegens je zonden. O, bitter, bitter is ons leven; omdat de ene me-shoemad is geworden, moest de andere sterven. Wat zal er van ons worden? God gaf dat wij allen dood waren, of anders dat de dood jou mocht wegnemen.

(Mijn vader was eigenaar van een hotel en ook van een bakkerij, waaruit hij de gevangenen ziekenhuizen en andere gouvernements-inrichtingen in Kovno van brood voorzag. Ik moet belijden dat de verzoeking groot was; alleen door goddelijke genade heb ik die overwonnen “Gode zij dank, die ons de overwinning geeft door onze Heere Jezus Christus.”)

Hierop antwoordde ik:

Mijn waarde en zeer geliefde broer Hessel.

Ik heb je brief ontvangen en kan je verzekeren, dat, zo ik ooit over iets geschreid heb, dan was het over de laatste brief, die ik van vader ontvangen heb en nu over die van jou. In mijn vroeger schrijven heb ik mijn gedachten uitgedrukt omtrent het geloof in Jezus Christus, Die ik heb aangenomen als de beloofde Messias.

Waarde Hessel, je weet hoe ernstig ik altijd geweest ben in de dienst van onze God en om een heilig leven te leiden. Nu, dit is nog mijn begeerte en mijn streven. Ik geloof in de zelfde God nu, zoals vroeger: *Jehovah is mijn God*.

Abraham, Izak en Jakob en onze vaderen, in wie ik mij thuis verheugde, zijn voor mij dezelfden als vroeger - met dit onderscheid altijd, dat het mij, een zondaar, niet mogelijk is om door Abraham, Izak en Jakob gerechtvaardigd te worden. Ik geloof dat de Messias, Die komen zou, gekomen is en dat alleen door Hem zondaren gered en voor de grote God, die heilig is, rechtvaardig gemaakt kunnen worden. Ik gevoel op dit punt zó sterk, dat zo ik geroepen wordt niet alleen aardse voorspoed op te offeren, maar ook mijn leven, ik moet antwoorden: “hier ben ik: het zij zo!”

Waarde Hessel, ik kan je verzekeren, dat mijn liefde voor onze zeer beminde ouders nooit zal ophouden; ja, dat die sterker zal warden, naarmate ik langer leef. Ik ben steeds gereed de grootste opoffering te doen voor onze vader en moeder. Zo ooit een zoon zijn ouders liefgehad heeft, ik nog meer. Maar ik moet belijden dat ik mijn Heere en mijn Verlosser meer liefde toedraag. Al mijn genegenheden en krachten behoren Hein. Ik ben Zijn eigendom; Hij heeft mij gekocht met Zijn eigen onstraffelijk en kostelijk bloed.

Je spreekt ook in je brief over de erfportie, die vader aan mij vermaken wil. Hierop antwoord ik: dat ik voorspoed op waarde weet te schatten - en die zou ik hebben met de portie mij door vader toegedacht - maar zo deze aarde van goud was en mij de keuze gelaten werd daartussen en de Heere Jezus, dan zou ik zeggen: “*Geef mij Jezus en ik zal gelukkig zijn!*”

Waarde broer, wees er van verzekerd, dat dit de gevoelens zijn van mijn hart. Ik weet goed dat ik hier geen rijkdom vergaren zal, vooral daar men in Engeland op mij neerziet als op een vreemdeling en vele Engelsen niet groot ophebben met een arme Jood. Doch, Gode zij dank, dat Hij mij waardig gekeurd heeft arm te zijn, maar een volgeling van de Heere des levens.

Ik hoor, dat als ik niet naar Rusland terugkeer, ik mijn burgerrechten verliezen zal, maar dit deert mij weinig; want deze wereld is, gelukkig, niet mijn blijvende plaats; de Heere des levens heeft mij een hemelse woning toegezegd.

De dood van onze geliefde broer betreur ik zeer. Mijn ziel is met droefheid

vervuld en ik zal het verlies altijd betreuren; - maar ik verheug mij te weten, dat alle dingen bestuurd worden door de Allerhoogste en dat wat de mens ook mag denken of veronderstellen, Hij nochtans Zijn welbehagen uitvoert.

En nu, waarde broer, ik hoop dat het nooit gebeuren zal, dat je mij uit je gedachten bant. Ik heb gehandeld en doe, zoals ik geloof te moeten doen overeenkomstig de Bijbel. Ik bid oprecht dat de Heere je en onze geliefde ouders met Zijn zaligheid bezoeke en o! dat die tijd aanbreke, dat Israël gebracht zal worden tot de kennis der waarheid! Geloof in de enige Naam, waardoor men kan zalig worden: Jeshuah, de Messias.

Ik blijf, waarde Hessel,
Je liefhebbende broer,
ISAAC LEVINSOHN.
Maart 1872.

Ook mijn broer heb ik nog verscheiden brieven geschreven, doch, tot mijn droefheid, zo min van hem als van mijn vader enig antwoord ontvangen. Ik was dus geheel verlaten. Geen vader meer, geen moeder, geen broer, geen zusters, geen vrienden. Soms drong de gedachte zich aan mij op: waarom ben ik in zulke omstandigheden geboren? Doch, dank zij de Allerhoogste! Hij verlaat en begeeft niet, die Hij door goddelijke genade geroepen heeft.

Ook van mijn moeder ontving ik een brief, die ik hier laat volgen:

Mijn geliefde kind Isaac.

Ik neem de pen op, in de hoop, dat wat ik zal trachten je te schrijven, niet te vergeefs zij, maar dat de God van onze heilige vaders, Abraham, Izak en Jakob het op je geweten binde en je innigste ziel er door getroffen mag worden.

Mijn beste en liefste kind Isaac, ik weet dat je de heilige en kostbare godsdienst van Israël verlaten hebt. Maar ik houd mij overtuigd, dat je dit niet gedaan hebt, om kwaad te doen, maar dat je er toe overgehaald bent door die zogenaamde rabbi Stern (vervloekt zij zijn naam in alle eeuwigheid! Amen).

Laat mij, mijn allerliefste kind, enige opmerkingen maken en zie dan zelf of ik geen gelijk heb en je aan het dwalen bent.

In de eerste plaats, mijn lieve kind, wens ik je te doen opmerken, dat de Christelijke godsdienst een afgodische godsdienst is. De heidenen aanbidden houten en stenen afgodsbeelden en de Christenen aanbidden Jezus Christus, wiens naam ons walgelijker is dan zwijnenvlees en, wat nog erger is, wiens leven allergodslasterlijk was.

Ik vraag je nu openlijk, mijn liefste Isaac, om te overdenken wat je gedaan hebt en dat je ziel voor eeuwig verdoemd is. Ach! welk een smart, dat ik denken moet, - mijn eigen kind, mijn vlees en bloed, voor wie ik altijd alles opgeofferd heb om hem gelukkig te maken, zal voor eeuwig verdoemd zijn.

Weel Wee! Wee! Beter zou het mij geweest zijn zo de Almachtige met mij gedaan had, zoals met de vrouw van Lot; beter zou het geweest zijn, dat mijn moeder gestorven was, dan dat zij mij onder het hart gedragen heeft en mij heeft opgevoed, als ik nu, op mijn oude dag, moet zien dat mijn meest geliefde zoon in de handen van de duivel valt en voor eeuwig verdoemd zal zijn.

Isaac! Isaac! Bedenk dat door je afval ons huisgezin ook verdoemd zal wezen; want daar zal altijd een scheidsmuur zijn tussen God en ons. Denk aan mij, je liefhebbende moeder, aan je vrome vader en dat wij nu door jouw toedoen, voor eeuwig, door God vervloekt zullen zijn.

Isaac! Isaac! denk aan het jonge bloed van je zusjes, hoe je hen met eeuwige schande en verachting overdekt hebt en dat zij zelfs te beschaamd zijn om op straat te lopen, daar de buurkinderen hen achterna lopen en schreeuwen, “daar gaan de zusters van de meshoemad Isaac!”

Ach, wilde God ons slechts in zoverre genadig zijn, dat Hij ons leven van ons wilde nemen en onze namen uit de herinnering der mensen wilde wegdoen.

Mijn kind, kun je je moeder niet genadig zijn, ook niet aan je getrouwe en vrome vader? Kun je geen medelijden hebben met je geliefde zusters en broer? Vader weet er niets van, dat ik je deze brief schrijf; eigenlijk heeft hij besloten niets meer van je te willen weten; je naam mag niet meer in zijn tegenwoordigheid genoemd worden en hij heeft alles wat je toebehoorde en nog in ons huis was, weggeworpen, opdat hij je geheel uit zijn gedachten zou kunnen bannen. Maar ik dacht, dat ik je toch nog moest schrijven, in de hoop dat het je hart mocht treffen en je tot bekering brengen. Ik hoop dat je berouw zult hebben en je tot de ware Jehova keren zult.

Je vader heeft juist zijn testament gemaakt, maar als je direct terugkeert dan is er nog tijd om het te veranderen, zodat je ook je aandeel krijgen kunt. Maar als je wacht krijg je niets.

Wil je naar Amerika gaan en weer Jood worden? Gaarne zal ik je uit mijn eigen beurs 800 of 1000 roebels geven. Ik zal die dan zenden aan onze vriend Chaïm Hessel Lewin, die nu in New-York is en wie het zeer voorspoedig gaat. Maar zo je mijn raad verwerpt en je niet wilt bekeren, dan ben ik ook niet langer je moeder.

Je moet mij niet meer schrijven, tenzij je je bekeert. Anders wil ik niet meer aan je denken, maar mijn enig gebed is, dat je je bekeren mag of dat God anders je leven wil nemen en het onze. Amen.

Je bedroefde moeder,
BRAINAH LEVINSOHN.

Zelione Gaso. Gorod.
Kovno, juni 1872.

Ik antwoordde mijn geliefde moeder als volgt:

Aan mijn zielsgeliefde moeder, moge zij lang leven in vrede en geluk. Amen.

Geliefde moeder.

Met onuitsprekelijke vreugde en blijdschap des harten heb ik, uw brief lezende, verstaan dat mijn geliefde moeder nog aan mij denkt.

Mijn waarde moeder, u weet zeer goed hoe ik er altijd naar gestreefd heb om uw wil te volbrengen, om allen wel te doen en de Tarejag Mitzvoth te houden, opdat ik vrede mocht verkrijgen. U herinnert zich ook hoe mijn hart naar genoegdoening gedorst heeft, en u weet ook zeer goed, hoe dikwijls ik tot u gekomen ben, bitterlijk wenende, omdat ik op geen enkele wijze rust voor mijn ziel kon krijgen.

Zeer geliefde moeder, zo weet u ook dat niets ter wereld ons beter overtuigt dan de ondervinding. Onze heilige natie, op reis naar en in het heilige land, heeft dikwijls aan Mozes en zijn opvolgers gevraagd om tekenen en wonderen en toen de Heilige - gezegend zij Zijn Naam - Zich aan hen geopenbaard had door tekenen en wonderen, geloofden zij in Hem. Hieruit blijkt hoe de ondervinding overtuigt en mensen tot het geloof kan leiden. Dit met betrekking tot de stappen, die ik genomen heb sedert ik in Engeland gekomen ben.

Ik geloof in dingen, die ik in mijn hart en ziel ken als de waarheid. Indien u slechts nauwkeurig de brieven wilde lezen, die ik in de laatste tijd aan vader

gezonden heb en vooral het kleine boekje, dan zou u zien, naar ik hoop, dat ik op de rechte weg ben. Lieve moeder, ik heb bij ondervinding geleerd, dat ik van nature een zondaar ben; niet door er over te lezen, of het van iemand te vernemen, maar omdat ik het gevoeld heb, Ik heb insgelijks bij ondervinding geleerd, dat er niemand is, die de zonden kan wegnemen dan Jezus Christus, die u haat.

Ik heb langs verschillende wegen getracht gelukkig te worden; ik heb gezocht om het verlangen van mijn zie] te bevredigen door de betrachtning der geschreven en mondelinge wet, maar dat heeft mijn ziel slechts ellende gebaad. Ik heb ook gemeend, dat ik gelukkig zou worden op het kantoor van de rechter, of in de studie der Duitse en Russische talen, maar ach, mijn lieve moeder, gelijk ik al gezegd heb, toen u de tranen op mijn wangen zag, niets was er, dat mij bevredigen kon. Zo was mijn droevige ondervinding.

Maar liefste moeder, ik heb nu ook mogen ondervinden wat het is, vergeving van zonden te ontvangen door het geloof in de Messias, Jezus van Nazareth en, verworpen door mensen, wil ik op Hem vertrouwen al de dagen mijns levens, want Hij alleen kan mij redden en redt mij, arme Joden-zondaar, zoals Hij dit ook de *gojim* doet. Hoe moet men zich verwonderen over zulk een liefde! Bovenal geloof ik in Jezus, omdat ik gevoel, dat Hij mij een hemelse woning bereid heeft en daarom kan de dood met zijn ijsskoude hand mij niet schaden.

De Messias heeft hem, die de macht des doods had, overwonnen en er is dus voor hen, die geloven, geen dood; schoon voor hen, die niet geloven, eeuwige ellende.

O, geliefde moeder, ik zou mijn leven niet te dierbaar achten, als ik u slechts tot het geloof in de Messias brengen kon; ja het is mij of ik alles zou kunnen dragen, als ik daardoor u en mijn geliefde vader, broer en zusters, kon doen geloven in dezelfde waarheden, die ik geloof. Maar mijn schrijven kan u niet overtuigen; dat kan slechts geschieden door dezelfde kracht, die mij overtuigd heeft.

Lieve moeder, deze brief sluitende, wens ik u te zeggen dat ik u en mijn geliefde vader liever heb dan iemand ter wereld. Ik wil alles voor u doen, niets zal mij te zwaar zijn. Maar ik moet mijn Heere en mijn Verlosser meer gehoorzamen en ik kan het niet opgeven, om in Hem te geloven. Geliefde moeder, al kunt u nu niet in Hem geloven, veroordeel mij toch niet, omdat ik dit wel doe. Lieve moeder, verban mij niet uit uw gedachten.

Vergeet uw Isaac toch niet, die u zo met geheel zijn ziel en hart bemint. En al zou u mij ook al afsnijden en geheel verlaten, toch zal ik u liefhebben en bidden tot God voor mijn allerliefste moeder. Ik hoop dat u toch altijd een moeder voor mij zijn zult. Maar indien niet, dan mag ik toch vertrouwen, dat de God van Abraham, Izak en Jakob en de grote Messias en Zaligmaker, Jezus Christus, mij nimmer zal verlaten.

Vaarwel lieve moeder, vaarwel; het is mij goed om aan u te denken. Wanneer zal ik weer van u horen? Ik bid dat de Heere, die mij tot het geloof in Jezus gebracht heeft, ook u daartoe wil leiden en of dat de tijd spoedig mag komen, dat de Geest der genade en der gebeden over Israël zal worden uitgestort; dat Israël vergaderd zal worden en de Messias aanbidden, de Heere der heren en de Koning der koningen.

Groet toch mijn geliefde vader, zusters en broer.

Ik blijf altijd uw liefhebbende zoon, ISAAC LEVINSOHN.

HOOFDSTUK 13

Ik bleef ongeveer tweeëntwintig maanden in het huis voor bekeerde Joodse handwerkslieden, gedurende welke tijd ik vooral van de superintendent, ds. G. W. Butler, vele blijken van liefde en belangstelling ontving. Ik maakte goede vorderingen in de Engelse taal en legde mij vooral toe op de studie van het Gebedenboek der Engelse kerk, gewoonlijk genaamd het *Book of Common Prayer*. Dit leidde mij tot ernstige overdenkingen, of alles, wat daarin gevonden werd, wel overeenkomstig Gods woord was. Ik bewonderde de verheven taal en diepe gedachten van vele der gebeden, maar kon met geen mogelijkheid geloven, dat de Heere aan priesters en leraren de macht geeft om zonden te vergeven, of daarvan vrij te spreken. Ik bleef echter het gebedenboek in grote waarde houden, te meer daar het mij, met de drie gebeden daags en andere dingen, herinnerde aan de Joodse synagoge.

In 1873 gebeurde er echter iets, dat deze zaak tot een punt van beslissing bracht. Het is een vereiste in de Engelse Episcopale kerk, dat ieder lid, door oplegging der handen, bevestigd wordt en dit kan alleen door een bisschop geschieden. Zo kregen de gedoopte Joden in het Tehuis kennis, dat de bisschop hen zou komen bevestigen met oplegging der handen en dat zij hiertoe moesten worden voorbereid. Dit werd gemeenschappelijk geweigerd en gaf tot enige moeite aanleiding. Gevoelende dat ik niet in alles met de Engelse kerk overeenstemde en dat ik daarom niet thuis behoorde in een inrichting, die uitsluitend door leden van die kerk werd ondersteund, meende ik dat ik het Tehuis moest verlaten en sprak daarover met de heer Butler. Deze raadde mij echter om te blijven, tot ik een ambacht verstond, of, zo ik daarin geen zin had, te gaan studeren. Verscheidene leden van de Engelse kerk boden mij hun hulp aan tijdens mijn studie, als ik predikant in die kerk zou willen worden, maar daar ik niet instemde met al de leerstellingen van die kerk moest ik dit gewetenshalve weigeren.

Na verloop van enige maanden verliet ik het Tehuis en werd ik op aanbeveling van de superintendent, ds. Butler, geplaatst aan een der afdelingen van het Traktaatgenootschap, waar ik tot heden werkzaam ben.

Reeds gedurende de laatste maanden van mijn verblijf in het Tehuis had ik de godsdienstige bijeenkomsten bijgewoond in Hackney-road onder de bediening van de leraar Myerson en na enige tijd sloot ik mij bij die gemeente aan. Hierover waren mijn vrienden onder de Episcopalen wel ontevreden, schoon de heer Stern, van mijn oprechtheid overtuigd, tegen mij zei: *Eigenlijk is het mij onverschillig wat u bent, zolang als u maar waarlijk in de Heere Jezus Christus gelooft*. Met de heer Stern, mijn geestelijke vriend, die het middel geweest is om mijn ogen te openen en mij tot de Heere te leiden, ben ik dan ook steeds in de liefelijkste betrekking gebleven.

Op zekere maandagavond een bidstond in de kerk bijwonende, werd ik door de leraar opgeroepen om voor te gaan in het gebed. Daar ik nog nooit in het openbaar gebeden had, was het mij of ik met geen mogelijkheid de mond kon openen, op een openbare bidstond. Ik ging nochtans enige ogenblikken voor in het gebed en toen ik geëindigd had schaamde ik mij alsof ik het grootste kwaad begaan had. Ik bracht de overige tijd van de bidstond door in grote neerslachtigheid, maar hoe verwonderd was ik in het nagebed, toen de heer Myerson, de Allerhoogste zeer bijzonder voor mij smeekte, dat Hij mij bekwamen mocht om het eeuwig Evangelie te prediken; ik kon niet geloven dat dit gebed verhoord zou worden.

Na de bidstond had de heer Meyerson een gesprek met mij, waarin hij mij te kennen gaf, dat ik naar zijn overtuiging, geroepen was om het Evangelie te prediken. Maar daar ik daartoe veel te weinig van het Engels verstond, hadden zijn redenen geen vat op mij.

Na enige maanden echter begon ik te gevoelen, dat ik niet langer kon toezien, maar iets doen moest, om de naam van mijn Zaligmaker te verheerlijken.

Zo werd ik onderwijzer op een zondagsschool en als zodanig werd ik op zekere dag door een vriend uitgenodigd, om een toespraak te houden in het werkhuis te Bethnal Green, wat ik met veel genoegen deed. Ik werd later herhaaldelijk door de directeuren verzocht mijn bezoeken voort te zetten en mijn ziel werd dronken van vreugd, toen ik vernam dat mijn woorden in goede aarde waren gevallen, tenminste bij een oude vrouw, die op haar sterfbed dankbaar getuigenis gaf, dat de woorden, die ik gesproken had, aan haar ziel tot zegen geweest waren.

Toen ik dan zag, dat het de Heere behaagde mijn arbeid te zegenen, begon ik te verstaan dat ik overal, waar ik kon, van de Zaligmaker moest getuigen, in Wie ik geloofde.

Zo bezocht ik een Joods huisgezin, in een privaat logement in White-Chapel en begon met hen te spreken over de beloofde Messias. Er was een zeer ontwikkelde jongeman tegenwoordig, die zeer begerig was om te horen wat ik omtrent de Messias te zeggen had en aan de samenspreking deelnam. Ik vertelde hem hoe de Heere mij geleid had van de dag dat ik mijn geboorteland had verlaten en hoe ik gebracht was tot de kennis der waarheid, gelijk die in Jezus is.

Na een paar uur aldus te hebben doorgebracht, stond de jongeman op en stelde mij voor een wandeling met hem te gaan maken. Ik deed dit gewillig en maakte van die gelegenheid gebruik, om verder met hem te spreken over de Messias. Na een lange wandeling gingen wij in een koffiehuis, waar wij in een private kamer wat koffie dronken, waarna ik de jongen verzocht met mij neer te knielen en te bidden. Hij weigerde om te knielen, daar dit geen Joods gebruik is. Zo knielde ik alleen neer en bad in de Duitse taal, waarvoor de jongeman mij hartelijk dankte en mij te kennen gaf dat hij graag verdere onderrichting zou willen hebben. Ik bracht hem toen bij Ds. Stern, die hem, na enige maanden onderwijs en op zijn openlijke belijdenis van de Heere Jezus Christus, doopte.

Dat de Heere mij een zegen wilde geven onder mijn broeders vervulde mijn hart zó met vreugde, dat ik gedrongen werd tot hen te gaan en hun Christus te prediken en Die gekruist, of zij naar mij zouden willen horen of niet.

Ik bezocht ook verscheidene synagogen en trachtte dan ongemerkt het gesprek te brengen op de Messias, Jezus. Maar zodra men uitvond, dat ik tot Christus bekeerd was, werd ik uit de synagoge geworpen. Dit ontmoedigde mij niet, want ik bedacht dat ik nog kort geleden hetzelfde gedaan zou hebben aan elke belijder van Christus en te meer, daar ik wist dat ik al met één ziel voor de Heere Christus gezegend was.

Toen ik zag dat de arme, verblinde Joden mij niet wilden horen, moest ik trachten op een andere wijze van de Meester te getuigen. Ik verschaftte mij daarom enige traktaatjes, van het Traktaatgenootschap en ging daarmee naar het Londen-hospitaal, waar ik ze van bed tot bed uitdeelde en een kort woord spreken kon voor de Heere.

In het Duitse hospitaal vond ik een arme Jood, een Duitser, die daar vele weken gelegen had en niemand had om hem te bezoeken, of hem een goed woord toe te spreken. Hij scheen direct zeer geneigd om met mij te spreken en ik maakte het beste gebruik van de gelegenheid. Ik bezocht hem telkens als het hospitaal voor bezoekers toegankelijk was en altijd sprak ik met hem over de Messias. En ofschoon hij in het

begin daarvan niet wilde horen, verhoorde de Heere toch mijn gebed voor hem. Na een paar maanden verkeer met elkaar, betuigde hij mij zijn vast geloof in de Heere Jezus Christus en bezocht hij sinds die tijd geregeld de godsdienstoefeningen, die dagelijks in de kapel van het hospitaal werden gehouden, terwijl zijn gedrag bewees dat hij genade van God ontvangen had. Toen hij uiteindelijk sterven zou, betuigde hij zijn blijdschap in de Zaligmaker, die Zich aan hem op zo wonderbare wijze in het hospitaal geopenbaard had en zijn dankbaarheid aan mij, die, naar hij vast geloofde, door de Heere gezonden was om tot hem te spreken en het middel tot zijn bekering geworden was.

Mijn hart richtte nu een tweede Eben-haëzer op en mijn ziel vloeide over van blijdschap, dat de Heers mij wilde gebruiken als een middel om van de verlatenen Israëls in de schaapskooi van Christus te brengen.

Ziende hoe de Heere van de zwakste werktuigen gebruik maakt om Zijn besluiten uit te voeren en vooral omdat ik het middel mocht zijn, om twee van mijn broers uit de Joden tot Hem te brengen, besloot ik mij geheel te wijden aan de verkondiging van Jezus en Zijn liefde. Maar op welke wijze? Dikwijls werd ik gedrongen het gebed van Paulus tot het mijne te maken: *“Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal?”* Ik dacht aan de arme heidenen en aan de Joden in heidenlanden, die nimmer van de Christus horen en ik gevoelde hoe noodzakelijk het was om heen te gaan en hun de goede boodschap des heils te brengen. Maar het scheen mij of ik Engeland niet kon verlaten.

Eindelijk toch besloot ik naar Nieuw-Zeeland te gaan, en vervoegde mij daartoe bij de emigratie-agent, met verzoek om vrije overtocht, als emigrant. Ik hoopte in Nieuw-Zeeland, met handenarbeid, mijn brood te verdienen en tegelijk de heidenen en mijn broeders naar het vlees het Evangelie te prediken.

Mijn verzoek werd toegestaan en terwijl ik mij tot de afreis gereedmaakte, ontmoette ik twee jonge bekeerde Joden, die vroeger ook in het Tehuis geweest waren en nu insgelijks op vertrek naar Nieuw-Zeeland stonden; wij besloten in gezelschap te reizen. Toen ik echter met de heer Stern over mijn vertrek sprak, raadde hij het mij ten sterkste af, daar hij meende dat ik in Engeland moest blijven. Daar ik de heer Stern liefheb als een vader en ik mij aan het oordeel en de raad van iemand, die bijna overal in het Oosten geweest is en aan zoveel volken en stammen het Evangelie gepredikt heeft, moest onderwerpen, besloot ik voorlopig van mijn reisplan af te zien. Ik maakte een afspraak met de beide andere jonge mensen, dat zij mij zouden schrijven hoe zij het in Nieuw-Zeeland hadden getroffen en daarna zou ik verder weten wat te doen. Ik heb echter niet meer van hen gehoord.

Diep gevoelende welk een voorrecht het is om in de wijngaard van de Meester te arbeiden, ging ik nu voort met het bezoeken der hospitalen en ook van twee werkhuizen, in welk werk de Heere mij zegende, tot vertroosting en bekering van enige zielen. Ik bezocht ook de achterstraten en gangen in het oostelijk gedeelte van Londen, waar ik, zelfs in de herbergen, gelegenheid kreeg om traktaatjes uit te delen en mensen toe te spreken. Ik werd ook uitgenodigd om godsdienstoefeningen te houden en heb dit, in vereniging met de gemeente, waartoe ik behoor, bijna iedere zondag, soms tot driemaal, gedaan. Gedurende de week was ik bezig met mijn gewoon dagwerk, om zondags, soms mijlen ver buiten Londen, te prediken. Dit was wel moeilijk, maar God is getrouw, Die de belofte aan mij bevestigde: *Zo als uw dag is, zo zal uw sterkte zijn.*

Ik moet bekennen dat mijn inzichten omtrent de leerstellingen van het Nieuwe Testament, bij aanvang nog zeer onvolkomen waren en dat ik nog niet veel kennis had

aan de bijzondere wegen, die de Heere met Zijn volk houdt. Ik was als een pas geboren kind, maar gelukkig is het niet een mens die ons leert, maar de Heilige Geest. Ik ben veel verschuldigd aan de leraar Myerson, die ik dikwijls heb horen prediken en door wie ik bekend gemaakt ben met vele leerstellige waarheden, waarvoor ik dankbaar ben.

Ik heb hier vooral het oog op de leer der verkiezing en van de volharding der heiligen, leerstellingen, die ik met blijdschap leren mag en hoop te verkondigen tot aan het einde van mijn leven. Ik heb nu vrede, wetende dat Christus mijn Heere is, mijn Herder, Broeder, Vriend, en schoon duistere wolken van ongelooft en vrees mij soms omringen gaat het altijd voorwaarts.

De 10^e juni 1876 werd ik, door mijn geliefde vriend ds. Stern, in het huwelijk verbonden met mej. Isabella Millington. En 23 maart 1877 heeft de Heere ons met een zoon gezegend, die, naar ik hoop, door Zijn genade geroepen zal worden, eenmaal te getuigen voor de waarheid, die daar is in Jezus Christus onze Heere.

[Het geboorteregister van London vermeldt o.a. ook de geboorte van Violet Gladys, dochter van Isaac Levinsohn (Babtist Minister – Predikant in Babtistengemeente) en Isabella Jillan Millington; geboren 2 oktober 1896; wonend 5 Bromley road Lee.]

Zo heeft de Heere mij dan langs een zeer wondervolle weg geleid tot het kruis van Christus en ofschoon het pad, waarlangs Hij mij gevoerd heeft, dikwijls vol beproeving en pijnlijk was, nochtans mag ik er mij in verblijden, dat alle dingen door de Heere verordend zijn en dat daarom alles ten goede moet meewerken. Wanneer ik overdenk de bijzondere omstandigheden, die ik heb doorgemaakt, dan moet ik geloven dat de Heere mij nabij geweest is te midden van al mijn moeiten en dat, ofschoon ik Hem in het geheel niet kende, noch de waarheid gelijk die in Christus Jezus is, Hij mij nochtans met eeuwige armen ondersteunde.

Ik sta verbaasd, als ik bedenk, hoe ik over de Russische grenzen gekomen ben, zonder dat het schot van de soldaat mij raakte; hoe ik vele dagen, half honger lijdende, gereisd heb in storm en onweer en hoe ik te midden van dat alles bewaard ben. Het is een wonder in mijn ogen en voor anderen.

En sinds ik in dit vrije land gekomen ben, heb ik veel tegenspoed moeten ondervinden, maar in dat alles zie ik duidelijk des Heeren hand. Hij is het, die het zilver reinigt en waakt over Zijn volk, gelijk de smelter over het metaal in de smeltkroes. Hij weet hoe lang Zijn beproefden de proef kunnen doorstaan, en in de beproeving vertroost en bemoedigt Hij hen naar dat zij het nodig hebben. Hoe liefelijk zijn dan de woorden: *Roep Mij aan en Ik zal u antwoorden. Ik zal u leiden met mijn oog. Ik versterk u, ja Ik help u; Ik zal u bewaren in de uren der verzoeking; Ik zal uw God zijn. Ik zal u rust geven. Ik zal u niet vergeten. Ik kom tot u. Ik zal u niet verlaten en u niet begeben.*

Waarlijk, als God zegt: “Ik zal u helpen” dan kan de arme ziel wel tevreden zijn.

In 1878 ben ik, in de Naam des Heeren, begonnen meer geregeld het Evangelie te verkondigen.

Nadat ik hiermee enige tijd was voortgegaan, vroeg ik mijzelf ernstig af, welke vruchten die prediking gedragen had. Ik werd ontmoedigd, want ik zag geen vrucht op mijn arbeid. Het was mijn ernstige begeerte, dat er zondaren tot Christus geleid mochten worden. Maar helaas! Daarvan bespeurde ik nu onder mijn evangelieprediking niets. Ik maakte het een onderwerp van ernstig gebed, of het wel de wil des Heeren was, dat ik het Evangelie zou verkondigen en of ik niet liever moest thuis

blijven. Ik sprak hierover ook gedurig met mijn vrouw en wij baden er samen over. Eindelijk besloot ik nog drie of vier maal te prediken en op de vruchten te letten. En nu, juist toen ik de prediking wilde opgeven, hoorde ik van verscheidene personen, aan wie het woord, dat ik verkondigd had, gezegend was geworden. Zo werd ik gesterkt om voort te gaan en de Heere te verkondigen zolang ik leef. Hoe langer ik in 's Heeren wijngaard arbeid, hoe meer ik mijn zwakheid en tekortkomingen gevoel, maar 's Heeren genade is mij genoeg en schoon ik met vele moeilijkheden heb te kampen wens ik, de Heere mij helpende, niets te weten onder de mensen *dan Jezus Christus en Die gekruist.*

Wat mij het meest terneerdrukt is de duistere, bijgelovige toestand, waarin mijn geliefde ouders, betrekkingen en vrienden zich bevinden. Ik gevoel dikwijls voor hen, zoals Paulus het uitdrukt, dat ik tevreden zou zijn verbannen te wezen, indien ik hen daardoor uit de duisternis van het Jodendom kon uitleiden tot de Zon der gerechtigheid. Maar ik weet, dat alleen de Geest van God een zondaar tot de voet van het kruis kan leiden, om daar genade te vinden. Ik laat daarom, met veel gebed, mijn geliefden in de hand van de Heere, wetende, dat Zijn genade zal uitgestrekt worden over hen, die Hij genadig zijn zal naar Zijn welbehagen.

„Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder de mensen dan Jezus Christus en Die gekruist.”

“Het leven is mij Christus.”

“Ik schaam mij het Evangelie van Christus niet, want het is een kracht Gods tot zaligheid een iegelijk, die gelooft.”

AANHANGSEL door F. Lion Cachet

Bar-Mitzvah.

Letterlijk vertaald “zoon van het voorschrift” of “gebod”. Volgens de Joodse leer en in directe tegenspraak met het woord van God, is geen jongen voor zijn zonden verantwoordelijk, zolang hij de leeftijd van dertien jaren nog niet bereikt heeft. Zo hij een eerstgeboren zoon is, vast zijn vader, éénmaal in het jaar, in zijn plaats, in gedachtenis aan de tiende plaag, die over Egypte gekomen is, terwijl Israël verschoond bleef en is de vader verder verantwoordelijk bij God, voor alle zonden door zijn zoon bedreven. Dertien jaren oud zijnde wordt deze echter een “man in Israël, want”, zeggen de rabbijnen, “Mozes, Samuel, Salomo en Josia waren in hun dertiende jaar, toen zij als mannen optraden” en “als men dertien jaren oud is kan men de geboden volbrengen”. Voor de jongeling Bar-Mitzvah wordt, moet hij, evenals bij ons voor de aanneming, worden gecatechiseerd.

De dag nadat de jonge Jood zijn 13e verjaardag bereikt heeft, gebruikt hij voor de eerste maal de tfilliën en draagt hij, insgelijks voor de eerste maal, de grote talleth. Op de daaropvolgende Sabbat wordt hij in de synagoge opgeroepen, voor de gemeente, om een gedeelte der Wet te lezen of in zijn plaats te laten lezen. Dan dankt de vader in het openbaar dat hij nu niet langer de zonden van zijn kind behoeft te dragen en geeft hem zijn zegen. Thuis gekomen heeft de jonge Jood een toespraak te houden over het een of andere gedeelte van de Talmud en daarna wordt er feest gehouden, waartoe men, tegenwoordig, bij advertentie in de nieuwsbladen uitnodigt. Bij vele Joden is het Bar-Mitzvah worden evenzeer sleur als bij ons de aanneming. De liberale en moderne Joden houden zich in het geheel niet aan de instelling.

Gabbe.

Lid van de Joodse Synagogeraad. Iedere Joodse gemeente heeft een kerkelijke bestuurder, die Parnassyn genoemd wordt; wij zouden zeggen, voorzitter van de kerkenraad. Hem ter zijde staat de Gabbe, (gabaj) of assessor.

Gebeden der Joden.

Voor al het voorgeschreven gebed, zoals dit voor de Joden verplichtend gesteld is, drukt loodzwaar op hen. Een gewoon Joods gebedenboek beslaat ongeveer 150 bladz. groot octavo, terwijl de verschillende gebedenboeken, voor het gehele jaar, minstens 1000 bladzijden bevatten.

Het gebed uit het hart kennen de Joden niet; ieder gebed is voorgeschreven, voor iedere dag van het jaar van dat men wakker wordt tot men slapen gaat, in huis en op straat, in de eenzaamheid en in de synagoge, op feest- en treurdagen, in leven en sterven, van voor de geboorte tot na de dood, - iedere bede en dankzegging is voorgeschreven.

Geen gebed mag 's morgens worden uitgesproken, voor men de handen gewassen heeft. De Joden menen dat er 's nachts een boze geest op de handen rust, die niet wijkt voor men zich driemaal de handen gewassen heeft met rein water, dat zich in een kom of beker bevindt en over de handen moet worden uitgestort, anders helpt het niet. Direct na het wassen spreekt men een dankgebed uit, dat God “bevolen heeft de handen te wassen.” Dit wordt zelfs de kleinste kinderen geleerd.

Sommige gebeden moeten staande, andere mogen zittende, maar niet knielende worden gedaan. Behalve het ochtendgebed is iedere Jood gehouden het minha of

namiddag- maarive of avondgebed te bidden en ten minste eenmaal 's morgens het shema: “*Hoor Israël, de Heere onze God is een enig God*” uit te spreken. De gebedenboeken geven aan, tot hoe laat men in iedere maand het Shema zeggen kan, bijv. in augustus uiterlijk tot half acht en in december tot half tien. Een Joods gebedenboek door te worstelen, met inachtneming van al de voorgeschreven gebruiken, buigingen, stemverheffing enz. enz. is beslist geen gemakkelijk werk.

Gojim.

Zo noemen de Joden allen, die niet tot Israël behoren. In het Hebreeuws heeft men twee woorden, die “volk” betekenen, nl. “am” dat in het O.T. gebruikt wordt als er van Israël gesproken wordt en “Goi” of (Koi) als de heidense volken worden bedoeld. Op vele plaatsen, waar “heidene” gelezen wordt, staat in het Hebr. “Gojim”, bijv. Psalm 2. “Waarom woeden de Gojim?” De Joden mogen, naar de strikte regeling van de rabbijnen, met hen zo min gemeenschap hebben als, in vroegere dagen, de kinderen Israëls met de hen omringende heidenen. Een Jood mag dus geen spijze eten door Christenen toeberaid, tenzij hij reeds drie dagen zonder eten had moeten blijven.

Jom Kippoer of Grote Verzoendag.

Deze is voor de Joden de heiligste en plechtigste dag van het gehele jaar en wordt nog gevierd door velen, die anders bijna ieder gebod van de Wet en van de Rabbijnen overtreden.

Aanleiding tot het houden van de Grote Verzoendag vindt men in Leviticus 22 vers 27 en vergelijkbare teksten. “Maar op de tiende dezer zevende maand zal de Verzoendag zijn ... (vers 29), Want alle ziel, welke op diezelfde dag niet zal verootmoedigd zijn geweest, die zal uitgeroeid worden uit hare volken.” Hiervan hebben de Rabbijnen het volgende gemaakt:

Het Joodse jaar begint met de maand Tischri (Nieuwjaar, of de eerste van Tischri viel in dit jaar op de 6e september. Op de 10e van Tischri zou Adam gezondigd en vergeving ontvangen hebben; Abraham zijn besneden; Mozes voor de tweede maal met de Wet van Sinai zijn gekomen en de satan¹⁹ gebonden zijn, zodat hij Israël geen kwaad kan doen. Op die dag moet dus het Verzoeningsfeest worden gehouden. De Heere had geboden dat de Hogepriester, eenmaal in het jaar, voor het volk verzoening zou doen, ingaande met het bloed des zondoffers in het Heilige. Maar “nu er geen tempel is, noch altaar, is er geen andere verzoening dan door boete”. Daarom is de Verzoendag een dag van boete.

Die “boete” bestaat in onthouding, gedurende 25 uren, van alle spijs en drank, het slachten van een haan of hen, en het opzeggen van vele gebeden.

Gedurende de laatste maand van het Joodse jaar, Eloel, wordt er in de synagoge, dagelijks, na het morgen- en avondgebed op een rams hoorn geblazen, om de harten te vermanen tot boete en berouw. Sommige Joden beginnen dan reeds te vasten. Van de eerste tot de tiende Tischri zijn de boetedagen, jemé theshoewa genaamd en dan, zo leert de Talmud, “onderzoekt de Heere de daden der mensen, om aan het einde van de Verzoendag er het oordeel, onherroepelijk, over vast te stellen.” Door boete en berouw kan men voor dat ogenblik het oordeel afwenden; daarom trachten de orthodoxe Joden in die tien dagen ook alle geschillen onder elkaar uit de weg te ruimen. De sabbat (zaterdag) vóór de Grote Verzoendag heet *Sabbat van bekering*.

Op de dag, die de Verzoendag voorafgaat, bezoeken de Joden nog al veel het kerkhof en vragen dan, bij de graven van hun gestorven betrekkingen en vrienden, dat deze bij

¹⁹ Men spelt “de Satan” in het Hebreeuws met vier letters, die samen ook het getal 364 vormen, te kennen gevende, dat de Boze 364 dagen van het jaar over de mens macht heeft, maar niet de 365ste!

God voor hen om vergeving willen smeken. Sommige Joden laten zich “veertig geselslagen min een” geven niet riemen van kalfsleer, die tezamen genaaid moeten zijn met de zenuw van een ezel (vgl. Jesaja 1). Maar de voornaamste handeling, vóór de Verzoendag ingaat, is het slachten van het zoenoffer.

Door de rabbijnen is bepaald, dat men, nu het Bijbelse zoenoffer niet meer kan gebracht worden, een haan of hen zal slachten als zoenoffer; een witte haan wordt het meest op prijs gesteld. Eerst doet de huisvader verzoening voor zichzelf. Hij neemt de haan in zijn hand en zegt de woorden van Psalm 107 vers 18-21, en Job 33 vers 23, 24. Nu slingert hij de haan driemaal om het hoofd en spreekt: “Dit is mijn plaatsvervanger dit is mijn zoenoffer. Deze haan gaat in de dood, ik echter mag ingaan tot een gelukkig en lang leven en tot vrede.”

Deze handeling, met het opzeggen van de psalmverzen enz., wordt driemaal herhaald. Dan legt hij zijn handen op de haan, grijpt hem bij de keel en werpt hem niet enige kracht van zich, in een hoek van de kamer. De huismoeder doet nu hetzelfde met een hen (onder zekere omstandigheden met een hen en een haan) en zo vervolgens ieder lid van het huis boven de dertien (meisjes elf) jaren oud. Vervolgens gaat het offerdier naar de shochet of slachter, die het de kop afsnijdt en daarna wordt het gekookt en gegeten. Het offer heeft nu, symbolisch, de vier hoofdstraffen ondergaan: het grijpen bij de keel betekent: worgen; het werpen in de hoek van de kamer stenigen; door de slachter is het ont hoofd en het koken bedoelt verbranden.

De reden waarom men een haan tot dit zoenoffer gebruikt, is volgens de rabbijnen, omdat “geber” in het Hebreeuws zowel “haan” als “man” betekent en men dus een “gebet” (haan) voor een “geber” (mens) kan geven als plaatsvervanger (chalifa), uitwisseling ((herneem) en zoenoffer (chipoera). De eerste letters van deze woorden vormen het Hebreeuwse woord chatak, hetwelk doorsnijden betekent en de naam is van de engel “die de maat van een mensenleven” afsnijdt. Ook hebben de drie medeklinkers van dit woord een telwaarde van 428, hetwelk ook het getal is, dat door de Hebreeuwse woorden, lechapoera ze jijjoe lega “dit zal u tot een verzoening zijn” wordt uitgedrukt. Al deze dingen zijn zeer ver gezocht.

Zodra de zon is ondergegaan begint de Verzoendag; en geen orthodoxe Jood nuttigt dan meer enige spijs of drank tot na het ondergaan van de zon op de volgende dag. Sommigen brengen al die tijd door in de synagoge, belijdende hun zonden en biddende om vergeving. Men doet de schoenen van de voeten en iedereen draagt het doodskleed, waarin men hem (of haar) na het overlijden, wikkelen zal. Enkele Joden staan op hun voeten, biddende, zolang de Verzoendag duurt en die heel “vroom” zijn, plaatsen erwten onder de voeten, om zichzelf te pijnigen. De gebeden en schuldbelijdenissen voor de Verzoendag zijn veel en zeer aangrijpend. Bijna iedere zonde, die een mens in het lichaam begaan kan, wordt opgenoemd, benevens al de straffen, die daarop zouden kunnen of moeten volgen. Voorts wordt de Heere gebeden, de zonden te vergeven om allerlei redenen, tot in het ongerijmde toe. De enige grond van vergeving, het bloed van Jezus Christus, het Lam Gods, kennen zij niet.

Wat aan de ernst van deze gebeden veel moet afdoen, ook voor de meest orthodoxe Jood, die enigszins nadenkt, is de gezochte wijze, waarop veel van de schuldbelijdenissen zijn ingericht. Bijvoorbeeld. Eerst worden de zonden alfabetisch opgenoemd: *Ik ben afgefallen. Ik heb bedrogen. Ik heb de cijns ingehouden*, enz. tot aan Z toe. Of er winden een aantal zonden opgenoemd, die met een A beginnen, dan weer even zo veel met een B enzovoort; of wel twee zonden met een A, twee met een 13, en zo het gehele alfabet door. Het ergste is, dat iedere Jood, die de vastgestelde schuldbelijdenissen uitspreekt, zonden noemt, die hij niet bedreven heeft; want,

schoon ieder mens wel de hele wet gebroken heeft, kan hij toch niet iedere afzonderlijke zonde bedreven hebben.

Hoe meer nu het einde van de Verzoendag nadert, hoe harder men begint te roepen, zelfs tot de engelen, om voorspraak bij God, want de Joden geloven dat bij het sluiten van die dag alles onherroepelijk bepaald wordt voor het gehele jaar en dat de zonden, die dan niet vergeven zijn, onvergeven blijven. Eindelijk roepen allen, die in de synagoge zijn, zevenmaal achter elkaar en zo hard mogelijk: *De Heere is God!* Waarop de ramshoorn blaast en de Verzoendag besloten wordt.

Arm Israël, dat de ogen gesloten houdt voor de verzoening door de Messias, op Golgotha aangebracht.

Koshereth.

De Joden onderscheiden alle spijzen in koshere (reine) en teryfa (onreine); de eerste mogen genuttigd worden, de laatste niet. In de Wet Gods was het onderscheid tussen reine en onreine dieren vastgesteld en duidelijk aangewezen wat door de Joden geofferd en gegeten mocht worden en wat niet. Hieruit en uit plaatsen zoals Ex. 32: 19 (“gij zult het bokje niet koken in de melk van de moeder”) hebben de rabbijnen een aantal wetten vastgesteld omtrent spijs en drank; wat overeenkomstig die wetten is, noemen zij kosher (rein); al het andere is teryfa en mag niet door Joden gegeten worden.

Teryfa zijn de dieren, die in de Wet als “onrein” gekenmerkt worden; zoals het zwijn, de haas, enz.; verder zekere delen van andere reine dieren, zoals de heupstukken; dieren, die niet volgens de rabbinale bepalingen geslacht zijn, (zie shochet); vlees in melk of boter toeberaid; bloed en wat niet zoveel mogelijk van bloed ontdaan is; spijzen niet het vet van onreine dieren, of niet “rein geslachte dieren” toeberaid; eieren van onreine vogels en melk van onreine dieren; wijn, tenzij die door Joden gemaakt is; spijzen, door niet-Joden, of die in gebruikte potten, ketels enz.. van niet-Joden zijn toeberaid.

Een enkele druppel melk, gevallen op vlees, dat te koken staat, maakt het vlees “onrein”; als men een oven met een schapenstaart uitveegt en het deeg is met melk toeberaid, dan komen “vet en melk” te zamen en liet brood is “teryfa”, en zo duizend dingen meer. Een orthodoxe Jood kan niets eten dan wat “rein” is en moet dus in deze dagen wel altijd met vrees eten.

Die in een Jodenbuurt komt, zal hier en daar voor de glazen van winkels, waar eet- of drinkwaren verkocht worden, een papier zien met het woord kosher, rein. Dit betekent, dat hetgeen men te koop aanbiedt, door een rabbi rein verklaard en gestempeld is. Boter, vlees, kaas, wijn, alles draagt het rabbinale zegel. Men kan licht verstaan, hoe zwaar deze rabbinale spijswetten zijn, vooral voor de arme Joden en dat, niettegenstaande alle mogelijke voorzorgen, geen Jood geheel zeker zijn kan dat, hetgeen hij eet of drinkt, kosher is. Ongelukkig, als van zulke nietigheden de dienst van God en de zaligheid zou afhangen.

Meshoemad.

Zo noemen de Joden iemand, die het Joodse geloof verlaten heeft, vooral hen, die Christenen zijn geworden. Het betekent, letterlijk vertaald, “die verdelgd wordt”, omdat, in de middeleeuwen, Joden die bij hun geloof volhardden, werden gedood en uitgeroeid. Nu heeft het de mening dat, “die het Jodendom verlaat, verdelgd zal worden.” Er is bijna geen groter scheldnaam onder de Joden te bedenken dan meshoemad en het wordt als een schande voor de gehele Familie beschouwd als iemand uit haar midden, door zich te laten dopen, zo genoemd wordt.

Hier moet echter worden bijgevoegd, dat de hedendaagse Joden veel verschuiving hebben als iemand zich zou laten dopen, hetzij om een huwelijk te kunnen aangaan, of “om vooruit in de wereld te komen.”

Mezoezah.

De mezoezah bestaat uit een kokertje van hout of blik, waarin zich twee teksten bevinden en dat aan de deurposten ter rechterzijde wordt vastgehecht.

De teksten, die op perkament geschreven worden, zijn Deut. 6 : 4. “Hoor Israël, de Heere onze God is een enig Heere”. En vervolgens tot en met vers 9. En verder: Deut. 11 : 13-20. In het Hebreeuws: *Schema Jisrael Jehovah* (of zo de Joden het uitspreken Adonai Elohoe Jehovah Egod.) Dit is het wachtwoord en het verenigingswoord voor de Joden over de gehele wereld en maakt het begin en een deel uit van veel van hun gebeden. Zij gronden zich hierop voor de eenheid Gods, ofschoon er werkelijk het denkbeeld van de Drieëenheid in ligt verborgen: Jehovah, onze God, Jehovah, Een.

In het midden van het kokertje is een opening, juist waar voor de letter Shien geschreven staat voor Shaddai: de machtige. Evenals met de tifillien, nemen de Joden de woorden: “schrijft ze op de posten van uw huis en aan uw poorten” letterlijk.

Minjan, “getal”.

Sommige godsdienstoefeningen aan de huizen, gelijk iedere dienst in de synagoge, moet in het midden der “gemeente” geschieden en daar, volgens de rabbijnen, geen Joodse gemeente uit minder dan tien personen, boven de dertien jaren, bestaan kan, zo is het soms nodig het bepaalde getal mensen te huren. Ja, er zijn arme mensen, die er een broodwinning van maken, om zich voor de minjan, het “getal” te verhuren. De Joden gronden zich voor de mening dat tien mannen een gemeente vormen, op Num. 11 : 27, waar de tien verspieters een “vergadering” genoemd worden. De Joden zeggen: waar geen tien mannen verenigd zijn, kan men niet in het openbaar bidden. De Heere Jezus zegt: *waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn Naam, daar ben Ik in het midden.*

Rabbi.

Letterlijk vertaald “mijn sterke” of “grote” en overdrachtelijk gebruikt voor “meester”. De rabbi van de tegenwoordige tijd heeft, onder de Joden, ongeveer dezelfde plaats als onder ons een leraar, maar in vroegere tijd stond hij veel hoger.

De oudere Rabbi's of Rabbijnen worden door de Joden in negen klassen gerangschikt. Tot de eerste klasse behoren Mozes en zijn opvolgers; tot de tweede de Richteren; tot de derde de profeten en tot de vierde de 120 wetgeleerden door Ezra, na de terugkeer uit Babel, tot een groot college of de grote Synagoge verzameld. Op hen volgen de Thanaim of Overleveraars, die de Mishna bewaard hebben, totdat de Amoraïm of uitleggers, de Gemara bezorgden. Toen nu de Talmud samengesteld was droegen de rabbi's, die hem verklaarden de naam van Geonim of verhevenen, terwijl de latere leraars eenvoudig Rabbi genoemd worden. De opperrabbin van een district heet Rab, “de grote”. Rabbijnisme is de leer der rabbijnen van vroegere tijd, waardoor de Joden, in even grote slavernij des geestes gekluisterd zijn en gehouden worden, als de roomsen door “de kerk”. Er wordt niet meer gevraagd “wat zegt Gods Woord”, maar wat zeggen de rabbijnen.

De rabbi's leren dat zij Mozes zijn opgevolgd zoals de roomse priesters beweren dat zij de opvolgers van de Apostelen zijn; dat men een rabbi eren moet boven zijn ouders; dat de vreze van de rabbi's is als de vreze Gods!

De voorschriften der rabbijnen, in de Talmud verzameld, zouden boven de geschreven

Wet van God moeten worden gehoorzaamd en die voorschriften zijn zeer talrijk, dat niemand ze gehoorzamen kan. Voor iedere mogelijke menselijke handeling hebben de rabbi's een menigte bepalingen gemaakt en zo iemand over enige zaak in twijfel is, moet hij naar hun Stern horen. De tegenwoordige rabbi's hebben zich in hun verklaringen te houden aan de uitspraken der Ouden.

Hier zij nog slechts bijgevoegd, dat men in onze dagen rabbi's ontmoet, die zich noch aan de Wet door Mozes, noch aan de Talmud houden, maar geheel liberaal of volslagen "modern" zijn.

Rashi

Is een afkorting van Rabbi SHalomo ben Isaac, een Joods geleerde, ook onder de naam van Jarchi bekend. Hij moet omtrent het jaar 1105 te Troies, in het zuiden van Frankrijk geboren zijn en heeft een uitlegging geschreven op het gehele Oude Testament, waarvan nog vele Christen-uitleggers gebruik maken en op de Talmud, welke zonder deze nog onverstaanbaarder zou zijn. De Joden verhalen vele wonderlijke dingen omtrent hem, waarvan echter weinig anders waar zal zijn, dan dat hij veel in Europa, Perzië en Palestina gereisd heeft.

Rosh HasHanah.

Nieuwjaar, letterlijk "het hoofd van het jaar". De eerste dag van het jaar heeft voor de Joden een veel grotere betekenis dan onder de Christenen. Immers, op die dag wordt, volgens de rabbijnen, het lot van iedere Israëliet voor het gehele jaar geregeld. Voor de troon des Heeren worden op die dag alle Joden in drie klassen gerangschikt: de geheel goeden: die worden opgeschreven ten eeuwigen leven; - de geheel slechten: die worden gemerkt ten eeuwigen verderve; - zij, die noch geheel goed, noch geheel slecht zijn, krijgen 10 dagen uitstel, nl. tot de avond van de Grote Verzoendag. Bekeren zij zich vóór die tijd, dan komen hun namen nog in het Boek des levens. Maar doen zij geen boete, dan gaan zij in het aangevangen jaar naar het verderf.

Het Joodse jaar vangt aan in de maand Tischri, overeenkomende met september. In dit jaar (1880) viel de eerste van Tischri op de zesde van september. Van de eerste dag der laatste maand (Eloel) tot Nieuwjaar wordt er 's morgens in de synagoge op een ramshoorn geblazen, om allen, die het horen, tot boete en bekering op te wekken en ook om de satan te verschrikken.

Volgens de rabbijnen is op de eerste van Tischri een aanvang gemaakt met de schepping van de wereld: was Adam geschapen en zondigde hij; werden Sara, Rachel en Hanna bezocht; rustten de kinderen Israëls in Egypte van hun arbeid en hebben er nog vele andere gewichtige voorvallen plaats gevonden.

Het blazen op de ramshoorn heeft nog vele andere betekenissen. Het moet God herinneren aan de ram, die in plaats van Izak geofferd werd en daarom wordt de geschiedenis van Abrahams offerande ook op Nieuwjaar in de synagogen gelezen. Het moet herinneren aan de wetgeving op Sinaï, aan de verwoesting van de Tempel, aan de oordeelsdag en aan de opstanding der doden. Eindelijk zou God opstaan van de troon des gericht, als Hij het geklank der bazuin hoort. De bazuinblazer spreekt voor hij begint te blazen een gebed uit en de rabbi geeft hem door zekere woorden te kennen, of hij luid of zacht, snel of gerekt moet blazen, daar dit alles betrekking heeft op de vergeving der zonden. Van Nieuwjaar tot de Grote Verzoendag zijn de ontzagwekkende dagen, onder de vromen, aan vasten en bidden gewijd.

Shochet.

Het slachten van dieren, die gegeten moeten worden, mag onder de Joden alleen door

daartoe aangestelde personen en op een nauwkeurig bepaalde wijze geschieden, of het vlees is teryfa en mag niet gegeten worden (door Joden).

In de Wet is nauwkeurig opgegeven, welke dieren gegeten mochten worden en vindt men de verboden over het eten van bloed of aas. Hieruit hebben de rabbijnen een wet op het slachten samengesteld, die bijna onhoudbaar is.

Om zo min mogelijk gevaar te lopen dat men “bloed” zal eten, moeten het te slachten dier de halsaderen worden afgesneden, maar de minste “verwonding”, door een schartje in het slachtmes, of op een andere wijze veroorzaakt, maakt het gezondste en schoonste stuk slachtvee onrein en, voor zover het de Joden betreft, tot aas, dat niet gegeten mag worden. Het slachtmes moet steeds op het aller-nauwkeurigst geslepen en door een rabbi goedgekeurd zijn, waarom de rabbijnen ook goed in het messenslijpen bedreven moeten zijn.

Het slachten moet geschieden in een reine plaats, niet nabij een varkenshok, of waar zich stenen beelden bevinden. Vóór het slachten spreekt de slachter, met gedekt hoofd en niet ontkleed, een voorgeschreven gebed uit. Als er een varken voorbijloopt, moet hij wachten met bidden. Het bloed mag niet worden opgevangen in enig schoon vat, of in een emmer met rein water en mag niet tot spijsze worden gebruikt. Dadelijk na het slachten wordt het dier onderzocht, en indien er ook maar iets verkeers aan is, dan mag geen Jood van het vlees eten. Men rekent dat er 72 gevallen zijn, waarin het vlees “onrein” verklaard moet worden. Zulk vlees wordt dan aan de Christenen verkocht.

In kleine gemeenten, waar men geen afzonderlijke slachter kan betalen, is de rabbi tegelijkertijd leraar en shochet.

Synagoge.

Ofschoon men met dit woord gewoonlijk een Joods bedehuis aanduidt, is het toch geen Hebreeuws, maar *Grieks* en betekent zowel de plaats waar men vergadert, als de vergadering zelf. Terwijl de Joden in de tempel hun hoge feesten vierden, en de grote offers brachten, hadden zij, reeds kort na Ezra, door het ganse land en in Jeruzalem synagogen of plaatsen, waar zij samenkwamen tot het gebed en het lezen en de bespreking van Gods Woord. In Jeruzalem zouden er 480 synagogen geweest zijn. In of bij de synagogen werden ook gerechtelijke uitspraken gedaan, en straffen toegepast; o.a. de veertig min één geselslagen, waarvan Paulus spreekt. In het Evangelie heet het: in uw synagogen zullen zij u geselen.

Iedere “Joodse kerk” noemt men tegenwoordig synagoge (uitgezonderd onder de modernen of reform-Joden, die van een “tempel” spreken). Sommige van deze synagogen zijn prachtig gebouwd, maar zonder enige versiering van beeldhouwwerk. De vrouwen zitten geheel gescheiden van de mannen, meestal op een gaanderij, achter dicht latwerk, zodat zij wel kunnen zien, maar bijna niet gezien werden. In de synagoge te Praag zijn de vrouwen van de mannen gescheiden door een muur 114 voet dik, waarin nauwe openingen zijn, waardoor zij kunnen horen.

In het midden der synagogen staat gewoonlijk een soort van wijd platform, met een lessenaar, biema genoemd, waar de wet gelezen wordt en tegen het oosten aan de muur, is de Ark (Haaroom Hakodesh).

Deze “ark” bestaat eigenlijk uit een kast, waarin de rollen van de Wet geborgen werden en die door een voorhangsel bedekt is. Dit voorhangsel is gewoonlijk van kostbare stoffen gemaakt en keurig bewerkt, met de naam Gods, Jehovah, er op geborduurd. Men acht het een eer om de Wetsrol te mogen dragen, een eer, die in sommige synagogen op iedere sabbat, aan de meestbiedende, openlijk in de synagoge ten voordele der armen verkocht wordt. En dat, ofschoon het de Joden zo strikt verboden is om op sabbat te handelen! Het voorlezen geschiedt ook door leden der

gemeenten, die daartoe worden opgeroepen naar volgorde, en dan gewoonlijk iets voor de eer betalen. Als Deut. 28 gelezen moet worden, huurt men er iemand voor. Als de wet gelezen is, wordt de rol in de hoogte gehouden en daarna weer in de Ark geborgen; de eer om dit te mogen doen wordt ook al weer publiek verkocht, ten voordele van de synagoge-kas.

Door “Wetsrollen” heeft men te verstaan gedeelten van het Oude Testament, op perkament geschreven, maar niet tot een boek samengebonden maar als enkele bladen opgerold. Vgl. Ezech. 2 : 9, waar ook van rol des Boeks gesproken wordt. Zulk een “rol” is gewoonlijk gewikkeld in een soort van tent met franjes.

De dienst in de synagogen bestaat voornamelijk in het lezen van, voor elke dag vastgestelde, gedeelten der Schrift en het opzeggen of zingen van vele gebeden. Het gaat in de regel in de synagogen niet stichtelijk toe; iedere grote synagoge heeft een Chazan of voorzanger, die iemand zijn moet met een goede Stern en muzikaal talent. Dit lokt de mensen om de dienst te komen bijwonen, bijna uitsluitend om het mooie zingen te horen. Met een korte preek door de een of andere rabbi, wordt de voornaamste dienst op de sabbat gewoonlijk besloten. Van de synagoge-diensten van de Joden, gelijk van de meeste van hun godsdienstplechtigheden, kan veilig gezegd worden: “zij weten niet wat zij doen”.

Talleth.

Iedere Jood is verplicht bij het bidden, een bijzonder, door de rabbijnen voorgeschreven, kledingstuk te dragen, dat talleth, of ook wel tzitzith genoemd wordt. Men onderscheidt de kleine talleth en de grote. Men grondt zich hiervoor op Numeri 15: 38. “Spreek tot de kinderen Israels, en zegt hen: Dat zij zich snoertjes maken aan de hoeken hunner klederen, bij hun geslachten; en op de snoertjes des hoeks zullen zij een hemelsblauwen draad zetten.”

Dit gebod, om snoertjes te maken aan de hoeken hunner klederen, wordt Deut. 22 vers 12 aldus herhaald: “snoeren zult gij u maken aan de vier hoeken uws opperkleeds, waarmede gij u bedekt,” en letterlijk, met vele bijgelovige toevoegselen, door de Joden opgevolgd.

De kleine talleth, die gewoonlijk de gehele dag en onder het opperkleed gedragen wordt, bestaat uit twee vierkante stukken katoen, linnen of wol, door twee draagbanden aan elkaar gehecht, zodat het ene stuk over de borst en het andere op de rug hangt. In de vier hoeken der beide lappen, arba kanfoth (vierhoeken), geheten, zijn gaten geboord, waardoor wollen draden hangen, in de vorm van franje. Iedere franje bestaat uit vier draden, waarvan één blauw gekleurd moet zijn en is met vijf knopen aan de lap bevestigd. De vier wollen draden, door het gaatje gestoken, vormen een franje van acht draden, vijfmaal geknoopt. Acht en vijf maken dertien en daar nu het woord tzitzith, het getal 600 vertegenwoordigt krijgt men 613, volgens de Joden het getal van al de geboden en verboden door de Heere aan Mozes gegeven. Met deze talleth aan draagt de Jood dan de wet, tenminste zinnebeeldig en als hij bidt houdt hij de franjes in de band. De kleine talleth wordt ook eenvoudig tzitzith genoemd.

De grote talleth bestaat uit een grote doek, gewoonlijk van witte lamswol vervaardigd, door Jodinnen gesponnen, die daarbij zekere gebeden moeten opzeggen. Aan de vier hoeken zijn de snoeren bevestigd evenals van de kleine talleth. De grote talleth wordt in de synagoge gebruikt en over het hoofd geworpen, zodat de bidder er geheel in gehuld is. Zelfs het omdoen of aantrekken van de talleth moet onder het uitspreken van vastgestelde gebeden geschieden.

Talmud.

Door de Talmud heeft men te verstaan een verzameling van wetten en

wetsverklaringen, die voor de meeste Joden een even bindend of nog groter gezag hebben dan de Bijbel.

De geschiedenis van de Talmud is, volgens de Joodse schrijvers, in het kort, als volgt. Mozes ontving van de Heere de Wet, in 613 voorschriften, namelijk 365 geboden, naar het aantal dagen in het jaar, en 248 verboden, naar het getal der delen van het menselijk lichaam(?). Opdat men die niet zou vergeten, riep hij Aäron tot zich in zijn tent en herhaalde voor zijn broeder al wat God hem geboden had. Daarna liet hij Aäron naast zich staan en riep de zonen van Aäron tot zich, tegen wie hij dezelfde woorden zei. Vervolgens kwamen de zeventig ouderlingen van het volk tot hem, en nogmaals herhaalde hij de gehele wet voor hen en eindelijk kon, wie wilde, van het volk, dezelfde woorden horen uit de mond van Mozes. Op deze wijze hoorde Aäron de gehele wet viermaal, zijn zonen driemaal; de oudsten tweemaal en het volk eenmaal. Van deze wetten werden dertien afschriften gemaakt, op perkament; aan iedere stam werd één afschrift in bewaring gegeven en het dertiende werd aan de Levieten geschonken, om bij de Ark des Verbonds bewaard te worden.

Behalve deze geschreven wet, gaf Mozes, (volgens de talmudisten) ook een mondelinge verklaring daarvan. (Bij voorbeeld: De Wet zegt: “gij zult niet stelen”, maar wat is “stelen”, enz.). Een maand vóór zijn dood zou Mozes de geschreven wet voor het hele volk herhaald hebben met de mondelinge verklaringen. Na zijn dood werd Jozua de bewaarder van die mondelinge verklaringen der Wet, gelijk de Levieten van de geschreven wet en Israëel was gehouden om, zowel de mondelinge als de geschreven geboden, strikt op te volgen.

Toen Jozua stierf heeft hij de woorden van Mozes overgeleverd aan Kaleb, Pinehas en de oudsten en hen aangesteld tot *shomerim* of bewaarders der overlevering. Op hen volgden Eli, Samuel, David, Achija, Elia, Elisa, Jehosada, Zacharja, Hosea, Jesaja, Micha, Joël, Nahum, Zefanja, Jeremia, Baruch en Ezra. Op hen volgden zes anderen, tot het ambt van bewaarder eindelijk op Hillel Hababli, of “van Babel” kwam.

Intussen had de “overlevering”, met tal van wetten, voorschriften en schriftverklaringen zulk een omvang gekregen, dat die bijna niet meer mondeling kon worden overgeleverd, terwijl er tussen de verschillende partijen verschil genoeg bestond, hoe deze en gene bepaling moest worden verstaan. Hillel besloot de mondelinge wet op schrift te brengen en rangschikte daartoe zeshonderd voorschriften in zes delen, maar hij stierf (kort voor het begin van onze tijdrekening) zonder zijn werk voltooid te hebben. Van hem wordt gezegd, dat hij 40 jaren geleefd heeft in onwetendheid van de Wet; 40 jaren als de nederigste beoefenaar der Wet; 40 jaren als de hoogste onderwijzer der Wet.

Zijn werk werd, 100 jaren later, voortgezet door Rabbi Jehuda, wegens zijn grote geleerdheid de Rabbi genoemd, of ook wel Hannasi, de vorst. Het geheel bestond nu uit zes delen, volgens de rangschikking van Hillel en handelde:

Afd. I over alles wat op het land en het gezaaide betrekking heeft; over de tienden aan de priesters, Levieten en giften aan de armen; over het sabbathjaar en over de verboden vermengingen van dieren, planten en bij het vervaardigen van kledingstukken.

Afd. II over de feesten en offeranden.

Afd. III over alles wat op de vrouw en het huwelijk betrekking heeft.

Afd. IV over het burgerlijk en crimineel recht.

Afd. V over de heilige dingen, de tempel, de eerstgeborenen enz.

Afd. VI over de wetten en voorschriften der Levietische en andere reinigingen, gezondheidswetten en dergelijke.

Deze zes afdelingen bij elkaar vormen de *mishna*, of mondelinge wet, welke, volgens de rabbijnen, voor de Joden even verplicht is als de geschreven wet. Maar nu ontstond er een nieuwe moeilijkheid.

Men had nu de “Wet” en haar “verklaringen”, maar deze laatste werden door de onderscheiden rabbi's weer verschillend uitgelegd. Dit gaf moeite; waaraan moest men zich houden? De wet verbood op de rustdag te werken; de mishna bepaalde wat men door “werken” te verstaan had, maar die bepalingen der mishna werden door de ene rabbi zó uitgelegd, en door de andere geheel verschillend. Daarbij liep men gevaar dat de latere verklaringen verloren konden gaan. Dit gaf rabbi Ashi aanleiding om ook die verklaringen (men zegt van 1300 rabbijnen) te verzamelen en op schrift te zetten, een werk, dat ongeveer in het jaar 500 of later door rabbi Ashi voltooid werd. Deze verzameling wordt *gemara of volmaking* genoemd en bestaat evenals de mishna uit zes delen. Mishna en Gemara samen vormen de *Talmud Babli* of van Babylon, omdat de rabbi's, die hem samengesteld hebben, in Babel woonden en aan de hogescholen daar verkeerden.

Er is nog een andere Talmud, de *Talmud van Jeruzalem*, bestaande uit de mishna en een aantal voorschriften van rabbi's, ongeveer in het jaar 300 door R. Jochanan samengesteld. Deze is kleiner en minder uitvoerig dan die van Babel en bij de Joden minder in aanzien. Als men spreekt van de Talmud wordt die van Babel bedoeld.

De mishna is geschreven in het Hebreeuws en is dus voor de kenner van die taal toegankelijk. De gemara echter niet, die in een mengsel van Hebreeuws, Chaldeeus, Aramees, Perzisch, Latijn en andere verwante talen is opgesteld. Overigens is de gehele Talmud moeilijk te verstaan vanwege de vreemde spreekwijze en duistere uitdrukkingen, die men er in vindt, en omdat de schrijvers voor geleerden, niet voor onkundigen geschreven hebbende, zeer veel als “bekend” veronderstellen, waarvan de gewone lezer niets of bijna niets weet.

Men verdeelt de Talmud in twee grote delen: “halachah” of “regel”, alles wat gehoorzaamd moet worden; het historische en ethische gedeelte en “hagadah” of “toelichting”.

Onder de laatste rubriek vindt men een menigte gelijkenissen, verhalen, redeneringen, beschouwingen en voorstellingen, sommige zeer gezond, maar dan ook weer zó ongeordd en wild, als in een Oosters brein kunnen opkomen. Er wordt over alles, alleruitvoerigst gehandeld; over wiskunde, sterrenkunde, logica, geneeskunde, wetgeleerdheid, staathuishoudkunde; over de schepping der wereld en haar bewoners, over engelen en duivelen; over het verleden, het heden en de toekomst. Het is bijna niet mogelijk iets te noemen, waarover de Talmud geen uitspraak doet, soms zeer kinderachtig, maar altijd zeer uitgepluisd. Het is geen wonder dat de bestudeerders van de Talmud, scherp en gevat en nooit om een antwoord verlegen zijn.

De gewone Joden weten weinig van de Talmud; die daarin geleerd wil zijn, moet vroeg beginnen en nimmer eindigen. De opvolging der Talmudische voorschriften is voor de vrome Joden verplichtend. Hoe hoog de Talmud geacht wordt, blijkt uit het volgende gezegde: de geschreven wet is water; de mondelinge wet, mishna, is wijn, de gemara is hipocras, of de edelste wijn.

Het is bijna niet mogelijk om te bepalen, van hoeveel invloed de Talmud geweest is, om de Joden in de verstrooiing bijeen te houden, noch hoe schadelijk die invloed geweest is (en nog is) op hun geestelijk en zedelijk leven. De Talmud weet voor alles raad, heeft voor alles een verklaring en sluit de ogen van het Joodse volk voor wet en profetie. Geheel de tegenwoordige Joodse godsdienst, met zijn plechtigheden, gebruiken, enz., rust niet op Gods Wet, maar op de Talmud; door de mishna en gemara wordt de Bijbel een gesloten boek. Slechts een enkele sekte der Joden, de

Karaiten, verwerpt de Talmud. Van de mishna bestaan vertalingen in het Latijn, Spaans en Duits, maar van de gemara zijn slechts enkele brokstukken vertaald. De gehele Talmud, uit 12 delen bestaande, heeft reeds verscheiden uitgaven beleefd.

Als handboek op de Talmud en in zekere zin als uitbreiding van wat zo wijdloepig beschreven is, gebruiken de Joodse rabbi's een werk uit de middeleeuwen, genaamd: Shoelchan Aroech, of "gedekte tafel".

Dit werk zal in de dagen der Kerkhervorming (1520-60) vervaardigd zijn door Joseph Karo, een rabbi te Safed en bestaat uit vier delen (Orach Chajim), pad des levens; (Jorech deah), wegwijzer; (Choschen mischpat), schild der wet en (Ebenhaezer), steen des heils, in 1706 kapittels en 12.936 paragrafen verdeeld. Het eerste deel handelt over de godsdienstviering en feestdagen; het tweede over eten, drinken, godsdienstige gebruiken enz.; het derde over het gewone burgerlijke recht en het vierde over de rabbijnse bepalingen omtrent het huwelijk. Gezamenlijk vormen deze delen het handboek, waarnaar de tegenwoordige rabbi's zich te schikken hebben en dat door hen ondervraagd wordt op ieder mogelijk punt, dat hun mocht voorkomen of voorgelegd worden. Geen paus heeft ooit zo over de roomsen geheerst als de Schoelchan Aroech over de Joden. Met recht mag dit werk de naam dragen van Joodse paus. Talmud en Shoelchan vormen een dubbele blinddoek op de ogen van Israël, zodat het "ziende niet kan zien."

Terejag mitzvoth.

Zes honderd dertien geboden. Gelijk reeds gezegd is, (zie Talmud) heeft de Heere aan de Joden door Mozes in het geheel 365 geboden gegeven, naar het getal dagen in het jaar, en 248 verboden naar het getal delen in het menselijk lichaam. Tezamen 613. Iedere Jood is gehouden deze te volbrengen, tenminste een uittreksel daarvan door Maimonides, een geleerde Spaanse Jood uit de twaalfde eeuw.

[Deze Maimonides, wiens Joodse naam is Mozes, wordt onder de Joden in zo groot aanzien gehouden, dat zij een spreekwoord hebben: "van Mozes tot Mozes is er geen groter dan Mozes."]

Targum.

Het woord targum betekent "uitlegging" of "verklaring" en wordt gebruikt voor de Chaldeeuse vertalingen van gedeelten van het Oude Testament, met een doorlopende verklaring of uitlegging. Na de terugkeer uit Babel verviel de kennis van het Hebreeuws onder het gewone volk zozeer, dat het nodig geacht werd, in de tempel en in de synagogen, de tekst, in het Hebreeuws gelezen, in het Chaldeeus om te zetten en hieruit zijn de targums ontstaan.

De voornaamste *targum is die van Onkelos*, naar men zegt een zoon of neef van Titus en dus van heidense afkomst, die, tot het Jodendom bekeerd, de vijf boeken van Mozes vertaald en toegelicht zou hebben.

Verder heeft men de *targum van Jonathan*, over de grote en kleine profeten; die van Jozef, de blinde, over de psalmen en zes andere boeken en de targum van Jeruzalem over de vijf boeken van Mozes. De Joden beweren wel dat deze targums zeer oud zijn, maar waarschijnlijk zijn zij allen van latere datum dan onze christelijke jaartelling.

Tfilliën

De tfilliën of gebedsriemen, ook phylacteries en *gedenkcedels* genoemd, zijn vierkante, zwartlederen doosjes, waarin zich enige, op perkament geschreven, teksten bevinden, die gedurende het morgengebed, thuis of in de synagoge, (door streng orthodoxe Joden ook bij het doen van andere gebeden) aan het hoofd en op de arm

gedragen worden. De Joden gronden zich voor dit gebruik op Ex. 13 : 16. „En het zal tot een teken zijn op uw hand en tot voorhoofdspannels tussen uw ogen” en Deut. 11 vers 8: “Ook zult gij ze tot een teken binden op uw hand, en zij zullen u tot voorhoofdspannels zijn tussen uw ogen.” vgl. Deut. 11 vers 18: “Legt dan deze mijn woorden in uw hart en in uw ziel en bindt ze tot een teken op uw hand, dat zij tot voorhoofdspannels zijn tussen uw ogen”. Het is geheel onzeker of de Joden lang voor de verschijning des Heeren reeds zulke gebedsriemen kenden, maar omstreeks die tijd werden zij gebruikt, vooral bij de farizeeën, die ze “groot maakten. (Matth. 23: 5.)

De Talmud beschrijft uitvoerig hoe deze tfilliën moeten worden gemaakt en gedragen. Die voor het hoofd, Shel Rosch genaamd, bestaan uit een zwart leren doosje of kokertje, ongeveer een duim diep, met vier vakjes, in ieder waarvan zich een tekst bevindt, in het Hebreeuws, met een bijzondere soort inkt, op perkament van een bepaalde soort geschreven. Het doosje wordt vastgehecht op een stijf stukje kalfsleer, met een lus, waardoor de riemen gehaald worden, om het aan het voorhoofd vast te binden. Deze riemen moeten van buiten zwart zijn, maar kunnen aan de binnenkant een andere kleur hebben behalve rood en mogen niet breder zijn dan een gerstekorrel. Aan de buitenzijde naar de rechterkant van de hoofd-tfilliën heeft men de letter Shien, de drie punten die volgens de rabbijnen betekenen: hemelse Vader, Jehovah en Heere Jehovah. (Let wel: Drie Getuigen, één God!) De vier teksten in de tfilliën zijn: Exodus 13 vers 1-10; 13 vers 10-16; Deut. 6 vers 4-9 en Deut. 11 vers 13-21.

De tfilliën voor de arm, Shel Jad, hebben slechts één holte en de vier bovenstaande teksten staan op één stukje perkament geschreven in plaats van op vier stukjes, zoals in de hoofd-tfilliën.

Iedere Jood, die de ouderdom van 13 jaren bereikt heeft en Bar-mitzvals geworden is, moet deze tfilliën, bij het morgengebed ten minste, gebruiken. Hij wast daartoe eerst de handen en na een kort gebed plaatst hij de tfilliën op de linkerarm, zodat als hij zijn arm buigt, de tfilliën het hart raakt. De gebedsriem wordt nu zevenmaal om de arm gewonden en driemaal om de vingers, terwijl aan het eind de riemen zó geknoopt worden dat zij de letter Jod vormen. Onder het opleggen zegt men: “*Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning des Heelals! Die ons door Uw geboden geheiligd en ons bevolen hebt, de tfilliën op te leggen.*” Die voor het hoofd wordt tussen de ogen geplaatst en met de riemen zó vastgebonden, dat deze de letter daleth vormen en dan over de schouders naar voren hangen. De letter Shien, op de hoofdtfilliën, daleth van de hoofdgebbedsriem en Jod van die aan de hand vormen het woord Shaddai, de *Machtige*. Deze dingen zijn fijn gevonden, maar ver gezocht en hebben geen grond in Gods Woord. Het geheel gebruik der tfilliën berust op een verkeerde opvatting van de tekst, want zo min als de Heere letterlijk bedoeld kan hebben dat Zijn geboden op het hart geschreven moesten worden, zo min kan het gebed “bind ze op uw hand, en dat ze zijn tot voorhoofdspannels tussen uw ogen” letterlijk verstaan worden.

De Joden meenden dat het dragen der tfilliën door God kan beschouwd worden alsof zij de gehele wet volbracht hadden en beschouwen ze met bijgelovige vrees. De moderne Joden gebruiken ze niet.

TaNaCH: Torah, Neboim en Chetubin.

Torah is het Hebreeuwse woord voor Wet; Neboim voor profeten en Chetubim voor Geschriften. De eerste letters van die woorden vormen het woord TaNaCH, waardoor het gehele Oude Testament verstaan wordt.